

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu ..... 6 for.
na p6 godine ..... 3 for.

Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi
i umjetnosti.

Uredništvo
u zgradi bosan.-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici

U žutoj kućici.

Novela. Piše Ksaver Šandor Gjalski.
(Nastavak.)

V.

Gotovo dva mjeseca progjoše, što se je Slavica povratila u Zagreb, a da nije još gotovo ni s kim sklopila poblížega poznanstva, dapače i svoje nastupne pohode stegnula je na najniži krug — na veliko nezadovoljstvo tetke barunice, koja je čisto izgarala od želje, da pravi što više posjete i opet da prima što veći broj uglednikâ u kući. Bjesnila je gotovo, što ne može Slavicu skloniti, da odredi svoj „jour“, kad će primati u sebe posjete, a još više se ljutila, što djevojka nikako nije nabavila ekipažu.

— To si dužna svome položaju! — dokazivaše joj svakdan, a kad je djevojka sa smiješkom u licu odvrćala, da ona ne misli sebi prisvajati nikakov položaj, onda je starica tu dužnost protegnula na položaj pokojnih joj roditelja. Ali Slavica nije se ni po tom razlogu dala oteti svom skromnom živovanju. Ta i bez nastojanja sa svoje strane, došla je toliko u dodir sa društvom i svijetom, da joj je bilo suviše toga. Tko je ikoliko mogao naći kakve takve svezice s pokojnim joj roditeljima, nastojao je da

Samostan u Šćitu. Slika K. Liebschera.

se primakne i približi kući djevojčinoj. Ta — bogata djevojka! I ne samo onakovi, koji su recimo u interesu kakva „nadbudna“ sina, brata ili dapače kuzena i nećaka u obitelji, željeli da budu ugodni bogatoj djevojci, već i drugi ljudi, koji u svojoj svojti ne imagjahu takova „nadbudna“ subjekta, — ah — i oni bijahu sretni i presretni, ako su postigli traženim i sretno nagjenim slučajem, da su se s djevojkom upoznali. Ta — tako je bogata bila! — A bogastvo i moć jedine su prednosti, suprot kojima se bližnji iskrenji ne usugjuje da pušta maha krilima svoje nenavisti i jala, — naprotiv gdje smatra, da mu je dužnost priznati svoju poništenost i podregjenost. Slavica dakle nije imala amâ baš nikakva povoda ni razloga, da se uklanja ljudima. Svak božiji dočekivao bi ju otvorenim rukama, što više, ni njezina izvanredna ljepota nije joj se ni od strane najblagosovenijih majka ni od najnestrepljivijih gospogjica iznad dvadesetpete uzimala za grijeh. Bogatoj gospogjici praštale su dobre dušice i tu prednost, dapače nijesu se žacale, da joj tu ljepotu i priznadu, s tim radije, što im se nije na put prtila. I ljudi još se nijesu dali na to, da tumače Slavičinu zabitnost. Pojam velikog bogastva tako je bio silan, da o drugom i nijesu razgovarali, a upravo to, što nijesu nikoga našli, koji bi bio osobito odlikovan po djevojci, podavalo je svima neki osjećaj mira i sigurnosti, pod čijim sjenama mogla je treptjeti svačija

simpatija za djevojku, i mogoše u duboku snu ostajati svi ini porivi bogate škole čuvstava bližnjega iskrnjega.

Slavica sa svoje strane nije ni slutila ili barem tako se činilo, kano da ni ne sluti, da se u prvim zagrebačkim kućama, megju najvišim dietenklasama i po najraskošnijim salonima, raspreda jednako pitanje, je li već bogata gospogjica Bogičeva obavila ovdje ili ondje svoj posjet, je li uzela u kazalištu ložu, drži li ili ne drži ekipažu, je li istina da je u kući tako sjajno i bogato urejena, i tako dalje. A nije da bi osjećala naprema svemu tomu kakav prezir ili filozofički pesimizam ili suviše melanholijske ili opet tragične poimanja svoje obiteljske nesreće! Napokon — bijaše istom dvadesetu prešla, — bijaše dakle suviše mlada, nego da se postavlja na takovo koje stanovište, a opet bijaše i suviše žensko čedo slavenskoga juga, a da bi možebiti zalutala u labirinte svakakvih neobičnih poimanja svijeta, kako se to često dogagja slavenskoj sestri na sjeveru. Ona je otklanjala društvo i čeznula za najužim krugom svoga doma, — tek jedino, što se je plašila ljudi, bojala se njihove znaličnosti, njihovih besprestanih pitanja, kako je proživjela svoje godine u inozemstvu; teško joj bilo podnašati njihove bezobzirne poglede. Osim toga vodila ju u toj želji za samoćom možda još više potreba, da bude što većma slobodna u vremenu pa da može tim više biti — onamo u žutoj kućici kod gospe Barbare i maloga Zdenka, koji gotovo zapremaše sve njeno srce, a to čuvstvo, mislila je, da mora pred svijetom čuvati tajnom, kao što je sve dosad i pred samom tetkom umjela sakriveno sačuvati bivstvovanje toga djeteta. To je bila njena tajna, ma da ju je gospa Barbara često zaklinjala i molila, neka pred svijetom ne podržaje to ko tajnu, neka sve priznade i objasni, da ne bi još danas ili sutra mogla zapasti poradi toga u nesreću. Ali Slavica — ni čuti o tome! Nije bilo dana, da ne bi pošla dolje k djetetu, a bijahu to za cijelo njeni najljepši i najdraži joj časovi. Tu bi u isti čas bila i pustopašnim djetetom, što se skupa s mališom valja po podu, skupa s njim se smije i od obijesti plače, a opet i brižnom ozbiljnom hraniteljicom nejačka, nada sve joj mila. Dijete je već odavna prohodalo, tepalo svojim vlastitim jezikom, razumljivim tek gospi Barbare i Slavici, a kad bi progovorilo novu koju pravu riječ, onda bi takvog dana Slavica još sretnija bila no obično; kad je pak jedne večeri gospa Barbara dočekala Slavicu sa viješću, da je Zdenko danas naučio izgovoriti ime Zlatica, onda je Slavica bila gotovo blažena.

Ove svoje pohode tako je udešavala, da je nikad nije nijedan znanac zatekao, i s takom je gotovo lukavošću to izvodila, da i tetka nikad nije sigurna bila, da se Slavica nahodi u gospe Barbare. Dakako — za tetku napokon joj nije bilo teško, jer je Njezina ekscelencija najzad ipak izgubila strpljenje, pa ostavljajući Slavicu u miru, pošla sama u pohode raznim militskim ekscelencijama i generalicama. Jednom pak započevši, nije više sustala, pa se tako desilo, da je rijetko kada bila kod kuće oko pete poslije podne.

U to pak vrijeme redovito polazila bi Slavica gospu Barbaru. U drugi čas dana onda tek bi onamo išla, kad bi odvjetnik rekao doći na večeru. Nije to prečesto bivalo, ali opet ni prerijetko. A gotovo svaki put bio s njime doktor Bilinović.

Ne imajući sam djece, on je svoga perogju zavolio gotovo kao da mu je rogenjo dijete i od uvijek gojio u sebi nakanu, da danas ili sutra predade svoju kancelariju njemu. Bio Bilinović sin prijatelja njegova iz mladih dana i druga sa školske klupe — poznatoga rodoljuba Janka

Bilinovića, koji se je u šezdesetim godinama istaknuo kao gorljiv protivnik programa zagrebačkih zastupnika i bio oduševljen pristaša biskupa Štrosmajera. Ovo svoje uvjerenje platio je pod erom Rauchovom gubitkom službe i višemjesečnim zatvorom, domogao se u njem bolesti, od koje se nije više oporavio i koja ga skoro zatim srva. Blažić se zauzme za preostalu udovicu i sinčića. Imetka bijaše toliko, da je odgoj dječaku bio posvema osiguran, a Blažić je ozbiljno i svojski pripazio, da je mladić svoje nauke krasno svršio, još više pak njetio je u njega rodoljubne osjećaje, podržavao ga u onim sferama velikih misli, u kojima se kretahu čežnje i želje generacije oca njegova i ilirskih mu predšasnika, a glavno nastojao, da razvije u njega čeličnost, snažnu volju i ponosno poštenje, a daleko od njega da podržava niske porive praktičnosti, i smiješne slabosti pripuza i salonskih kicoša, čuvajući ga ipak da ne zapadne u protivni ekstrem prostote i divljaštva. Upravo s toga rado je i od svoga žrtvovao, da se mladić ne samo svojom školskom knjigom bavi, već mu je davao prilike, da se izobrazi u svakom pogledu, naročito je budio u njega smisao za književnost, za umjetnost, za putovanja, a vodio ga takogjer u društva, u kojima istinabog nijesu bile nikakve militske ekscelencije ni dogospodareni hrvatski magnati bez znanja hrvatskoga jezika i bez posjeda hrvatskih dobara, ali — u kom je sretao prve predstavnike hrvatskog narodnog života i umne gospogje hrvatske, koje su nešto više znale nego li šematizam militski ili najnovije doskokiće kavalerijskih maneža. Blažić je mogao svojim nastojanjem biti zadovoljan. Nije doista u njega opažao one praktične strane, za koju je držao, da je svakako potrebna u odvjetničkoj kancelariji. Činilo mu se takogjer, da mladić ne prikazuje juristeriji one ljubavi i onoga pregnuća, što je takogjer uvjetom dobru pravniku i odvjetniku. Dapače kojput mogao bi misliti, da je premalo marljiv, da ga nije potpuno poznavao. Nu on je znao, da je obzorje Bilinovićevih misli i zanimanja veoma prošireno i daleko, te časovi, neprikazani poslu kancelarijskom, da su ipak ispunjeni uvijek živim i snažnim umnim radom. Mladi doktor, makar je kasnije pravoslavne nauke ozbiljno i pomno gojio, bio je pun želje, da prati razvitak ljudske misli i čuvstva sa svake strane, te se upravo za to nije mogao ograničiti na jedinu svoju pravničku knjigu. I kako je mlad bio, on je dospio već, da se kao publicista prvoga reda istakne. Njegove korespondencije tiskale su strane slavenske novine kao uvodne „članke“ a kod kuće — članci pod šifrom: „Slaven“ bijahu redovito cause célèbre u čitalačkoj publici, u koliko nije državni odvjetnik zapriječio užitka. Takogjer na polju lijepe književne nije bio nepoznat gost. Javljao se tu istinabog rijetko, no ono dvije ili tri literarne i umjetničke studije, što ih je objelodanio, bile su radnje prvoga reda i u koliko je moguće u Hrvatskoj na tom polju steći zanimanja i priznanja, on ga je stekao. Nije mu bilo ni dvadesetpet godina, a javni ga glas proglasio kandidatom za akademiju. Da se je htio odreći svoje samostalnosti i publicističnog rada u političkom životu, bio bi došao i u sveučilište. Dobio je dapače u tom pogledu sasvim jasne ponude, no on ih je otklonio. Blažić mu to odobravaše. Jedno tek bijaše, što je Blažiću zadavalo briga i što je nije znao protumačiti.

Opazio je naime da Bilinović ne uživa u širim slojevima one simpatije, što mu je on želio. Osim jednoga prijatelja, mladoga doktora medicine Markića, gotovo ni s kim nije se družio. Svak čas morao je odvjetnik slušati, da je njegov pero-

vogja ohol, nepristupan, neljubazan. Tješilo ga istinabog, da to govore ljudi, koji ili nikad nijesu imali prilike, da se s mladim pobliže upoznadu, ili koji su imali poradi sebe razloga, da prišivaju drugome pogrješaka, što više mogoše. No istina je bila, da se je Bilinović svojim odrješitim, preotvorenim i suviše iskrenim izjavama mogao često i prečesto zamjeriti. Osim toga — kao svi izvanredno nadareni ljudi — i on se ne mogaše oteći velikom — velikom preziru mase i njezinih mrskih slaboca. Dakako — toliko je odgojen i nabražen bio, da to nije vječno pokazivao, ali otvorena njegova natura opet ne mogaše, da uvijek taj prezir prikrije, pak — koliko i jest dragi dobrijanović iskrnji bližnji u sebe zaljubljen i ne može tako lako vjerovati, da nije za svakoga ono, što o sebi drži, to je opet pokraj svega svojega uskoga pogleda, vidio ili bolje osjećao, da mladi doktor nije baš uvjeren, o velikoj njegovoj vrijednosti. Nu — svakako biće neobljubljenosti Bilinovićevoj najveći razlog u tom, što se je osjećala njegova umna supremacija. Ovu napokon najteže oprašta dobrijanović suvremenik, a ne oprašta je tim više, što je čuti i čuti, pa ma koliko se otimao tome. Samoga Bilinovića nije boljela glava, da li ga ljube, ili mrze. Suviše je bio umno razvit, da tome daje kakove vrijednosti i tek bi se smijao, kad bi odvjetnik Blažić dolazio sa svojim prijateljskim savjetima. Ta — bio je mlad, držao se suviše jakim i snažnim, da bi se trebao bojati zlobe iskrnjega bližnjega! — Škoditi može svako, — pamтите! — govorio bi Blažić, osobito u zadnje vrijeme — imajući na pameti svoje nakane.

Kad se je Slavica povratila u zavičaj, onda je odvjetnik Blažić, videći, da joj je srce sasvim slobodno, odmah pomislio, da bi Bilinović bio za nju muž. Za to ga je dovagjao u doticaj s djevojkom, koliko je samo moguće bilo. Čuvao se, da mladiću odmah otkrije svoje namjere. Znao je, da bi time mogao sve pokvariti. Bilinović bio je veoma ponosit u jednu ruku, a u drugu ruku nije u istinu ni najmanje bio natrušen od one praktičnosti i pohotnosti za imetkom, koja se krivo pripisuje samo modernom čovjeku, a koja je od pamtivijeka vjerna pratilica čovjeka, — sve od onoga časa, kad je izmislio pojam vlasništva.

Počeo odvjetnik najprvo iz daleka nišani. Dašto prvo je bilo, da je poslije prvog ili drugog pohoda stao slaviti djevojku, kako je i krasna i dobra.

Bilinović brzo ga u toj slavi nadišao.

— Zar ne? — kliknuo odvjetnik i oči mu se zakrijesile.

Eto — amice mladi — ženice, kakvu si samo poželiti možete!

Bilinović tek se glasno nasmija, a onda ozbiljno otkloni takav razgovor.

Ponos mladoga čovjeka teško se složi sa pomišlju, da on — gotovo neimalac i beskućnik, pomišlja na ženidbu sa tako bogatom djevojkom. Nije ga kod toga nimalo mučila misao, kako će ljudi tumačiti njegovo nastojanje, već se je plašio, da bi ona mogla zapasti u bludnju te da njegovo zanimanje dovede u svezu sa svojim imetkom. I to ga je priječilo, da se podaje sam po sebi tim mislima, akoprem je od prvoga časa bio uznesen s ljepote djevojčine i s njezina čedna i mila načina. Nije i toliko skroman bio, da bi se držao nevrijednim zbog svoga imućstvena stanja. Napokon on je sebe cijenio i bio uvjeren, da daje dosta u zamjenu.

Ali odvjetnik nije sustao. Najzad nije ni Bilinović bio lakouman i djetinjast, te će iz puke samoljubne sujete otklanjati nešto, što mu svakako sreću može donijeti. „Hm — radi imetka njezina — se otimam!“ — i zbilja smiješna mu bude ova pomisao i njegov strah. — „Ona je tako krasna i

tako mila, te može sigurna biti, da me ove prednosti k njoj vode.“ — I dolazeći k Slavici, nastojao je, da se svakako osigura suprot svake sumnje, da ga njezin imetak zanima. Možda je to priječilo, da nastane skoro izmegju njih bliži i srdačniji odnos. Bilinović se je često silio na neku ironiju, koja mu ni iz daleka ne bijaše nutarnjom potrebom; često je zašutio koji iskreni posjeti nikako drugačije ne uzimlju nego kao puka udvornost i branio se brižno da ne izgleda kao snubok. — Djevojka i zbilja nije mogla ni iz jedne njegove riječi ili pogleda kojega pomišljati, da joj se mladić približuje s kakvim nakanama.

VI.

Progje tako više mjeseci. Zima svršavala veoma lijepim februarским danima, koji su odvjetniku i Bilinoviću pružali dosta zgode i izlike, da marljivo polaze u Tuškanac k Slavčinu domu. Odvjetnik je često i često nukao i sokolio mladog doktora, da jednom izagje pred Slavicu sa svojom prošnjom. Pod konac poklada gotovo rugao mu se od dobrostive šale, što je toliko neodlučan ili pak plašljiv. Nu doktor, ma da nije tajio svoje ljubavi pred odvjetnikom, ipak se nije izjavio. Dapače najvolio je svaki takav razgovor odmah prekinuti. Bilo je u njega na pretek i ponosa i samoljublja. Pomisao, da bi djevojka mogla misliti te se on glavno za njezin imetak zanima, još ga jednako mučila. Još više pak kopalo mu po glavi, što — ma da je doktor i ispitani odvjetnik — ipak nema još prave pozicije, jer mu molba za odvjetništvo još uvijek nije riješena, a jer je očit politički protivnik vlade, ne imagjaše baš nikakve nade, da bi tako brzo i u opće ikada, došao do povoljna rješenja. Kako dakle da uzmogne stupiti pred djevojku i ponuditi joj svoju ruku? Da nije bogata, još bi se usudio. Nu ovako —? Ne će li djevojka s punim pravom suditi, da želi njezinim imetkom postići onu samostalnost, koje se ne može dočepati sam po sebi? — Nije mu dakako lako bilo ovo otklanjanje ili odricanje. On je u istinu djevojku svakim danom više ljubio i više cijenio. Njezina ljepota začaravala ga, palila mu i dušu i srce, čisto je izgarao od želje i čežnje za njom. A što ju je više upoznavao, to se je više morao diviti njezinoj angjeoskoj dobroti, blagoj čudi i upravo svetačkoj strpljivosti. Imao je pak dosta zgode, da se o svemu tomu toliko puta uvjeri, počam od mučenja, kojemu je bila Slavica izvrgnuta sa strane preuzvišene gospogje tetke, do svake ine sitnice u jednostavnom joj životu, koji je bio glavno ispunjen vječnim nastojanjem, da čini svakomu dobro, koji je to trebao. Odvjetnikov posao za nju sastojao se glavno, da zahagja za bijedom i nevoljom u gradu i da pomaže nesretnicima. Uz to nije bilo narodne potrebe, koju ne bi izdašnjim potporama nadijelila. Bilinović morao se klanjati njenom plemenitom zanosu za svako narodno pregnuće, kod toga ujedno uvjeravajući se, kako je djevojka umna, naobražena i načitana. Najviše ga je pri tom zadovoljavalo, što Slavica pokraj svega svoga rodoljublja, ipak ne zapada ni u kakvo političarenje. Njegov fini ukus teško je podnašao političke žene i strančarke. Tim više ga je uznosila, što je Slavica Scilu i Karibdu indiferentizma i strančarenja u svom rodoljubnom nastojanju umjela prebroditi, — izlazeći kod toga kao vatrena rodoljupka, koja je sve podupirala, što narodu treba i za čim mora da ide, a sve osugjivala, što je suprot naroda i njegovih opravdanih — Bogom mu podijeljenih ciljeva. — Dakako da joj je tu baš sam Bilinović uz bok stajao i bio

u neku ruku krmilar njezin. — Odavna je opazio, da djevojka u svim tim stvarima traži ponajprije njegov savjet. Dašto — još i inače mogao je zamjetiti, da djevojci nije sasvim ravnodušno, što on misli i što kaže. Napokon morao bi biti slijep, da nije opazio, s kojim ga mnogo većim nego li druge ljude (osim odvjetnika) pouzdanjem susreće Slavica, kako gotovo pazi na svaku njegovu riječ i uopće nastoji u svem, da mu bude ugodno u kući njenoj, stavlajući se dapače u očitou opreku sa Nj. preuzvišenosti gospogjom barunicom tetkom. Starica je sa svoje strane sasvim otvoreno pokazivala, da joj mladi doktor nimalo nije simpatičan. Redovito se je pred njim tužila na neuljudnost, drzovitost i bezobzirnost sadašnje mlade gospode „iz civila“, a pripovijedala bezbrojne pripovijesti, — čitavu tisuć i jednu noć —, u kojim je pričala, kako su nekoč mladi ljudi sasvim drugačiji bili, te iz kojih je proizlazilo, da se nije u nenoj prisutnosti nikad usudio nijedan mladić sjesti u fotelj, a ipak bijaše onda još Preuzvišenost. Slavica bi kod takve zgode svoju ljubezljivost još podvostručila. Dakako — djevojka bijaše veoma plašljive čudi, uz to ne bijaše prozirne — suviše otvorene duše, — bila to prava ona djevojačka duša, za koju veli narodna riječ, da je tamna kao šuma ili duboka kao jezero u gori. Ako i jest Bilinović uzbudio u njoj kakvo dublje i snažnije čuvstvo, to za cijelo, ona se ničim ne bi odala, — pa ni za sav svijet htjela, da to pokaže. Mladi doktor morao bi biti izvanredan psiholog i posmatrač od zvanja, da zamjeti štogod, a on to nije bio, tim više, što je bio zaljubljen, pa ljubav sa svojim trzavicama izmegju nade i sumnje, izmegju postavljanja ljubljene osobe na najviši piedestal i vlastita snizivanja u najdublje nizine, — nikad nije psihološka vještakinja i motrilica. Istina — bilo je časova, gdje mu je tajtan neki kao magnetičan glas govorio, da mu se ljubav vraća, da je djevojci više no znanac, ali opet —! Hladno razmišljanje uzalud je tražilo više no puku ljubezljivost u njenom susretanju, — dapače kao da je očitom nastojala djevojka, da mlad čovjek ne smije pomišljati nikakvih posebnih misli. — Jednog popodneva došao je bez odvjetnika k Slavici. Desilo se tako, da se je odvjetnik u zadnji čas morao odreći šetnje i otići po naglu poslu. Bilinović htjede u prvi čas takogjer da odustane od pohoda. Činilo mu se, da ne bi bilo u redu, da bude sam s djevojkom, znajući da je teta barunica tajput na nekom „five o clock-tee“ u gradu. Nu onda se predomisli, jer ne bi bilo lijepo, da gospogjica uzalud čeka na obećani posjet. I on ode.

Našao je djevojku pred kućom u razgovoru s gospom Barbarom. Slavica se gotovo žacne, kad ga je opazila. Srećom te je i Bilinović sam bio ko uzbujen i nesiguran, da nije mogao zamjetiti ove njezine silne smetnje, u kojoj je bila. Djevojka gotovo da je crvenila i blijedila u licu, nemirno se kretala, nije znala kako bi ga primila, a opet prekinula je razgovor s gospom Barbarom.

— Baš čekam fijakera. Imam naglo da odem u grad. Nenadani posao, — uzme brzo govoriti, jedva mu pružajući ruku.

— O — to sam neprilično došao. Oprostite. Tek — odvjetnik je takogjer zapriječen, pa sam mislio, da Vam priopćim, da ga ne čekate badava. Istom pod večer mogao bi da dogje.

Vrlo ljubezno od Vas! I molim — ne mojte da odete. Nadam se, da ću se odmah povratiti, — za sat — za dva — eto me natrag. A ne bih rada, da našu skupnu večer izgubimo. Ostanite dakle, izvolite u sobu. Možete i vrijeme prilično da sprovedete. Dobila sam iz knjižare či-

tavu hrpu knjiga i brošura na ogled, — pa ćete mi izabrati.

Vrlo rado. A ne bih li smio da Vas pratim?

— Hvala — hvala! — gotovo bojazljivo otkloni gospogjica.

— Molim —! — rekne Bilinović, da taj čas sebi spočitne nezgrapnost, što je nujgao pratnju, a znađe da se vozi fijakerom. —

— Vi ćete me dakle čekati! — rekne mu još ulazeći u kočiju, ljubezno se smiješeći, nu još uvijek dosta zbunjena. Gotovo je zaboravila, da pozove gospu Barbaru sa sobom.

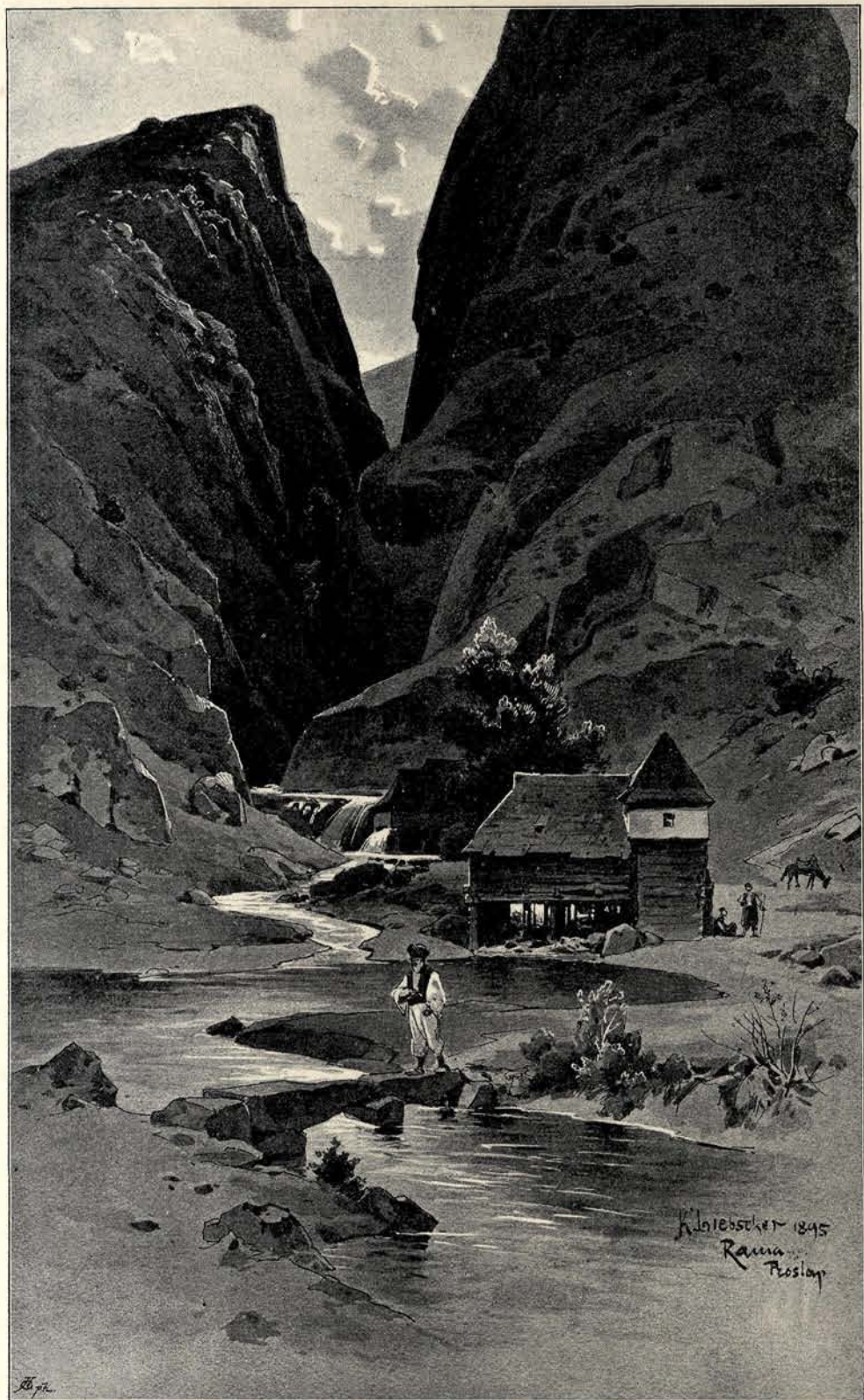
Bilinović učini, kako mu je bilo kazano. Neko slatko čuvstvo, gotovo neizrečna ushićenost i blaga ugoda ispunjahu mu u isti čas dušu. Bijaše neiskazano drago prolaziti tim prijetnim i krasno uređenim odajama, gdje je sve nosilo biljeg njezine krasne duše i sve bilo svjedokom njezinih skromnih časova. Od razigranosti i nije mogao da pregledava poslane knjige. Tek se je taknuo hrpe, da brzo zapadne u svoje misli, koje ga jednako vogjahu k njojzi. I misli, kako je to nezgodno, da je nema kod kuće. Možda bi se bilo moglo udesiti, da joj se izjavi, da joj kaže, što mu je na srcu. U prvi se čas sam lecne od ove pomisli, no — da onda s tim prilježnije raspreda misao, kao da ga sve pozivalo k tome, — i ova ukusna dvorana, rasvijetljena veselim februarским suncem sa zapada, i ova tišina oko njega, — i glas prve zebine pjesme iz vana, — amā sve mu nekud govorilo, da bi to bilo prekrasno, da se izjavi i da začuje od nje priznanje ljubavi. Gotovo zabrodile mu pred dušom slike poetične o takim ljubavnim priznanjima. Dakako — on je bio dosta čovjek od svijeta i opet suviše razborit i dobra ukusa, a da smišlja kako će udesiti to priznanje i da se zamišlja u kakvoj teatralnoj pozii il novelističnoj situaciji.

Slavica jedva je sat izostala. Bila je dolje u žutoj kući, jer joj je gospa Barbara došla javiti, da je malome Zdenku zlo, te po doktora poslala. No došavši onamo, već je doktor bio otišao, našavši, da djetetu nije gotovo ništa. I zbilja — Slavica zatekla je dijete sasvim već veselo i bez traga kakvoj vrućici. Drugda bi bila ipak dulje ostala, no tajput naglilo joj se. Nije nikako htjela, da Bilinović suviše dugo čeka, a možda je sama željela što prvo biti u njegovu društvu.

— Jeste li se dugočasili? — upita ga dobrostivo prije no što je odložila.

— Kako možete misliti? Pa zar mislite, da u mene nema strpljivosti? — odvrati on šaljivo, da odmah upita: — Jeste li obavili poslove? Slavica se zacrveni i tek kimne glavom, da naglo ode u svoju sobu. Pitanje Bilinovićevo bijaše joj neprijatno. Teško joj bijaše, da pred njim mora tajiti svoj pohod. Čudnovato — što teti ništa ne kaže, činilo joj se sasvim prirodnim i opravdanim, dapače tajenje pred odvjetnikom nije ju smučivalo, samo eto — ná — ovaj čas pred tim mladim čovjekom osjećaše se gotovo krivom.

Bilinović pak nije ni zamjetio njene zabune i postignjenosti. Uz to bijaše suviše naobražen, da ponovi svoje pitanje, a bio je takogjer prava otmjena natura, koja nije previše zalazila u sfere druge osobe, pa da se zanima za svaku sitnicu drugoga čovjeka. A glavno — bio je plemenit, ponosit duh, kojemu je za cijelo bilo uvijek zadnje, da sumnja o kom i da onda odmah smišlja kakve tajne. S toga gotovo i nije razumio, da djevojka vrativši se iz sobe, odgovara na njegovo pitanje, pripovijedajući mu, da je bila kod gospe Barbare. Možda bi bila tajput spomenula sve — i maloga Zdenka — i njegovu bolest, tako joj bijaše neugodan osjećaj, da je tu pred njim s tom taj-

Mlinovi u Proslapu. Slikao K. Liebscher.

nom. Nu Bilinović uzeo već nešto drugo da govori, a ona — u drugom već momentu zgražala se od pomisli, da mu sve kaže i čisto se prestrašila od časovitoga poriva. Megjutim to bijaše samo maglica, koja je za kratak čas prošla po vedru horizontu ovoga skromnoga i prijatnoga popodneva. Bilinović znao je brzo povesti razgovor, kojim ju je sasvim zainteresovao. Svigjaše joj se kod toga, što nije bilo ništa tražena u njegovim riječima, ma da je govorio i birano i umno. Još više zadovoljavalo ju, što tajput nije ni za lijek ironije bilo. Ona nije voljela ni satire ni sarkazma ni ironije. I više puta smetalo joj to u mladoga doktora. Bilinović se tajput u istinu davao onakav, kakav je bio; — gotovo nije skrivao svoga zanata i svoje veselosti, čisto da joj je svakim pogledom i cijelim glasom kazivao, kako je sretan i blažen, što smije uza nju biti. Opazio je još od prije, da Slavica ne voli onoj salonskoj konverzaciji, u kojoj i ni o čem moraš znati da duhovito, vješto i umno razgovaraš, gdje je glavna svrha da se otvori i razvije zanimljiv dialog, u kom se mora u pravo svjetlo staviti duhovitost, i da se kaže ono, što se izravno ne će da kaže. Bilinović sam nije takogjer bio prijatelj tome.

kako joj se upravo ovaj način svigja, svagjajući ga u svezu s njegovim književnim radom, koji joj je već odavna poznat bio, ma da nikad još nije o njemu s doktorom razgovarala, — i koji rad stavljao ga u očima njenim visoko — veoma visoko i otkrivao joj ga kao pravoga umjetnika i pjesnički nadahnuta čovjeka.

Kad se mrak stao hvatati, donese lakaj svjetiljku, — visoku na tanku korintsku stupu smještenu petrolejku, osjenjenu širokim četverouglatim širmom od ružičastih čipaka. Stavio je svjetlo u kut salona. Rokoko-posoblje ove sobe, presvučeno jasno-plavom svilom s uzorkom velikih millefleur, zadrhtalo je u zatitrajima ružičasta svjetla. Bijele nožice stolića s pozlaćenim uresima zarujile se finom niansom.

Nekoliko odličnih pravih francuskih bronza na pokrajnim etažerima i stolićima, nježnim je bljeskom zatitralo. Najbližu stijenju zahvatio jedan val svjetla i oblio svojim ružičastim žarom genijalnu jednu studiju Bukovčevu iz vilinskoga svijeta i krasnu jednu sličicu Mašičevu iz Posavine. Bilinović se ugodnim osjećajem ogledao po odaji. Slavica je dotle zamolila slugu, da donese čaja.

— Zapovijedate li ovdje? — upita sluga.

A ipak bojao se tišine. I on se s toga od početka gubio u pripovijedanju.

Djevojka ga pozorno slušala. Umio je pripovijedati. Nije to bilo hladno recitovanje, niti dialektika iz sudnice, još manje se nalazio u njem autoritativni način tumačenja, — on je pričao živim načinom umjetničkim, uz svu takogjer slobodu i nepritajnost pravoga umjetničkog temperamenta — ne samo u smjelim izrazima, u početnim pripodobama, već i u kretanjama i u žarkim svojim pogledima. Slavica nekoliko puta je pomišljala na tetu Amaliju, što li bi Njena preuzvišenost rekla, da ga vidi kako to nemirno sjedi, dapače svak čas ustaje, što više — dotiče se i njezine ruke! U sebi morala se uza to smijati, da u isti čas prizna,

— Možete i ovamo donijeti. No — biće ipak bolje, da spremite u jedaćoj sobi.

— Pravo imate! — umiješa se Bilinović. — Znadete što? Eto — da vam pravo kažem, — nekako ne spadate u sredinu toga rokoko-posoblja.

— Oho —! lijepu mi svjedočbu izdajete! — sa smijehom otpovrne gospogjica.

— Ali čekajte. Kazaću vam sve. Kad god vidim taj rokoko-stil, — ja moram, da mislim na onaj ženski svijet, koji je toj dobi spadao. I čudno — nekako ne mogu da u sklad svedem s takovom sitnom — uskom i previjenom stolicom nego li damu — s dubokim decolleté-om, s napudranom ili barem s plavom kosom — i širokim skutovima. Vi — priznaćete sami — ne odgovarate toj slici. A napokon — ja sam samo o sebi govorio —, kako ja ćutim harmoniju.

— Pa što sudite, — kud bih ja pristajala? — upita ga dražesnom, jedva zamjetljivom koketerijom. — Možda hoćete da me strpate — u kakvu mansardu.

— No — tako ne, — ali mislite zar, da bih vas tim uvrijedio ili bolje da kažem, — mislite zar, da je mansarda uvreda ili sramota? Ne — ne — oprostite — znam, da vi tako ne mislite. Nu da se povratim —. Ja vas svakako zamišljam, da pristajete u milieu, koji nije raskošan — ni koketan — ni — i sam ne znam, kako da vam kažem!

U malo što joj ne reče sve svoje želje. No sluga je već donesao na srebrenoj tasi čaj. Slavica se digne i s ljubeznim smiješkom u licu i znakom ruke pozove Bilinovića, da pogju u pokrajnu sobu, gdje je gorjela velika svjetiljka sa stropa, gotovo zahvatajući cijelu, u stilu Louisa XIII. uregijenu sobu ogromnim svojim kolobarom svjetla.

Djevojka sjedne uz mali stolić u kutu i ponudi isto Bilinoviću. On je megjutim ostao stoječki i zagledao se u djevojku. Gotovo bijaše obajan. Njena tamna kosa, njena zagasita put, tanane i gipke forme — sve — kao da je pod valovljem svjetla poprimalo još veći čar, još snažniju i izrazitiju ljepotu. Dugi — neobično bijeli dlanovi bez ikakva prstenja, krasni zaobljeni lakti ispod širokih okruglih rukava, činjahu kretnje, kojima je oko samovara i šolja radila, još više zamannima. — A onda one krupne tamne oči, u kojim kao da bliješti crni alem ili vlaga suze — zatim jedva — jedva vidljive jamičice u krasnom licu oštra — gotovo klasična profila, — ah — Bilinović bio je u taj čas uvjeren, da sama Romejeva Julija nije mogla biti ljepša, pa da je ova divna djevojka vrijedna isto tako velike ljubavi. Čisto drhtala mu ruka, dok je primao šolju sa čajem i uzeo hodati po sobi gore dolje, srčući polagano čaj.

— Vi pušite — gospodine doktore, — što ne zapalite?

— Eto da —! Dozvoličete.

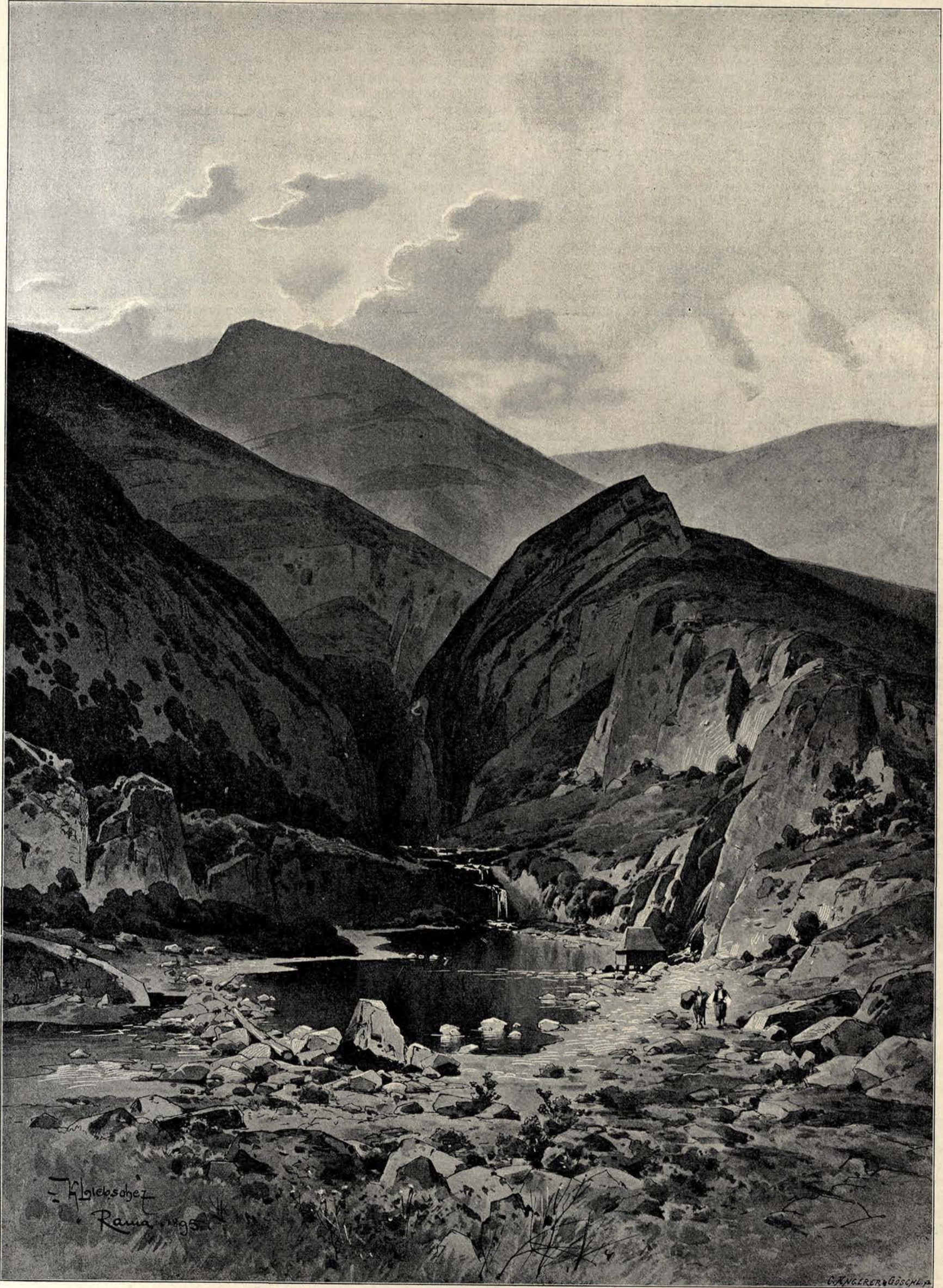
No — on je jedva smogao toliko mira, da je zapalio. Drhtala mu ruka, da su se dvije tri žigice utrnule.

— Što bi to! — uzme u jedared s ugaslom opet cigaretom u ruci. — Znadete li vi — gospogjice — da pred vama stoji čovjek, — stoji čovjek, koji mjesece već — ta od prvoga časa, što vas poznaje, — hini i pritajava se; — jest — neistinit bijah cijelo vrijeme. Ne znam, jesam li dobro hinio te vi zbilja nijeste ništa opazili, — ali — eto — i sad ne znam, da budem otvoren i iskren.

— Što vi to? lečne se Slavica, koja nije pogagjala ništa.

— Što? Sad kako bilo da bilo, — sam se sebi pričinjam smiješan, da dulje tajim. Ja vas ljubim — ja Vas ljubim i —

Slavica se složi u naslon stolice. Nije da bi joj u jedared i kao prvi put ova eventualnost pred dušu stala. Svakako bi

Vrelo Rame. Slikao K. Liebscher.

neistinito bilo, da se kaže te je bila iznenajna i od toga kao poništena. Odavna je kao draga prijatna sjen ili kao šapat lista lelijalo i treptjelo u nutarnosti njenoj od slatke slutnje i čarne nade, da je ljubljena i da želi ljubav i ona sama. Napokon nije uzalud brojila svojih devetnaest ili dvadeset godina, a opet — nije ni utaman cvala i rasla njena netaknuta bujna djevojačka mladost. Nu njezina velika nesreća, da je roditelje tako tragično u jedan čas izgubila, tolikom ju je tugom i melanholijom opstirala, da je pred dubinom i nedoglednosti svoga čuvstva — sve drugo sustajalo. Za to u istinu nije dakle razmišljala, gotovo ni pomislila, da će taj trenutak nadći i svoj glasni — žarki „evo“ uskliknuti. I evo ga na. Sad je sinuo taj svijetli čas — i od sjaja njegova, od žara njegova i raskoši njegove — ona je morala da ponikne i da se složi u naslon, jedan čas od blaženosti i djevojačkoga stida pokrivajući suzne oči objema rukama, da onda pokaže sjajno, sretno lice mladiću, pružajući mu još uvijek duboko naslonjena kao bez snage, svoju krasnu ruku, tek tiho šapćući: — ah — gospodine!

— I povjeravate mi ju za uvijek? — pitaše cjelivajući tanke prste mladić, sagnut k njoj.

— Za uvijek! — stidno i tiho no ipak zanosno i ne časeći časka izgovori mlada djevojka i njihova se lica nagju u nježnu — tihu cjelovu prve ljubavi i njezinih zaruka.

Ogromna sreća raskrilila je nad njima svoja blagosovna krila. Sve je u toj blaženosti — u tom nedoglednom moru slasti i zadovoljstva iščeznulo, — tek veliki taj trenutak jedini je sjajio kao žarko podnevno sunce pred dušama njihovim. I nijesu imali što da si objašnjaju, ni da se dogovaraju, — gotovo zamukla im riječ; — on je u onim dubokim kao jezero i čistim kao jezero očima njenim gledao svu rajsku sliku sreće svoje, a ona — ona je u jedan tili čas prestala biti plašljivom i nesretnom djevojkom i postala sretnom vjerenicom, punom ljubavi i žara i pouzdanja, slična sjajnim cvjetovima s istoka, koji pod žarom sunca u jedan časak iz zelena pupolja propuknu, te se raskrile u raskošne žarke boje.

Na vrata pokuca neko. Mladi ljudi trgnu se iz tiha zagrljaja. Slavica čisto se prestraši. Pade joj na um tetka, koju je gotovo sasvim zaboravila, kao i sve drugo. No nije bila tetka, — došao je odvjetnik.

— Dobro — dobro, da ste došli! — klikne djevojka i potrči prema Blažiću, da ga prime za ruku i povuče k stolu. On ju začugjeno gledaše. Nikad je još takove nije vidio, — ta — kud se djela ona plašljiva, tiha i melanholična Slava?

— Čast mi je — dragi doktore — da vam predstavim svoga zaručnika! — obijesno ceremoniozno učini djevojka, kad su bili pred Bilinovićem.

— Što —! čujem li dobro? Ta — to je prekrasno, — a sad nema druge — i zaručnik i zaručnica — ajde da ih izljubim i da im svu sreću zaželim.

Inače je bilo sa Nj. preuzvišenosti barunicom tetom. Došla je dosta kasno kući. U prvi čas nanjušio je njezin dugi šiljati nos, da se nešto iza brda valja. Kao što stara remonta na kilometar daleko prepoznaje kavalerijsku trubu i odmah se od nje smučuje, tako je i barunica, davna sabiračica novosti i vješta njušilica ljubavnih zapletaja, na prvi tren oka zamjetila, da ju i Slavica i Bilinović i odvjetnik nekako drugačije dočekaju no drugda. Dugo već ne bijahu joj po volji ovi posjeti Bilinovićevi, i često dolazile joj svakakve bojazni, da bi se Slavica napokon mogla za nj odlučiti. S toga joj i bijaše večeras prva misao, da se nešto takova zbilo. I prvi

osjećaj bijaše, uz velik strah, takogjer velik bijes. Odmah je bila na čistacu, da joj treba kako će što više uvrijegjena, nepristupna i preuzvišena izgledati i tako se ponašati. Slavica nikako nije našla srčanosti, da joj priopći zaruke, Bilinović znao je kako s njome stoji i da je on zadnji, koji je morao tu zadaću preuzeti. Nu i on čekao je sveudilj zgodan čas. Već je večera na stolu bila, kad se još uvijek nije ništa reklo teti, koja opet kao da je namjerice išla iz puta te neprestano pripovijedala novosti i sitnice iz kruga preuzvišenih dama, s kojima je poslije podne sprovedla, uplićući u te pripovijesti svaki čas ogromni i po velikom svijetu tobož sankcionisani prezir suprot svega, što je niže od četvrte rangsklase.

Ali i mladi zaručnici i odvjetnik bijahu tako zadovoljni i sretni sami sobom, da gotovo i nijesu opažali zlovolje tetine. Napokon ipak — osokoli se odvjetnik.

— Što to — Vaša Preuzvišenost — baš danas nijeste najbolje volje, — a danas treba da smo svi veseli u toj kući.

— Veseli —? U ostalom ja ne znam, što se koga tiče, kakve sam volje.

— Nemojte — nemojte tako! Vi ne znate, zašto rekoh. Evo — zaruke su — Slavica i moj mladi prijatelj Ivan — zaručnici su.

— Tako? Zar se dan danas mlade gospodične zaručuju na svoju ruku?

— Ta — na čiju drugu — za boga miloga! — u šali reče Blažić.

— Ne šalite se, — a ja znam, što mi je činiti. I preuzvišena gospogja dignu se veličanstveno s mjesta te pokroči k vratima. Slavica već učini, da će za njom, no i Bilinović i odvjetnik suzdržu ju. A Preuzvišenost videći, da je ne zaustavljaju, zaustavi se kod vrata sama.

— To mi nijesi trebala učiniti — Slavice! Dakle — ja sam ti ništa, — ti bez moga znanja ideš da se odlučuješ na tako znamenit korak. Čuvaj se —, tako isto učinila je jednoč neka moja prijateljica. Ne pitajući nikoga — i ona se zaručila, — i ona po svojjoj je glavi bez znanja starijih birala — no pa onda — poslije — trideset godina imala je, da se je mogla tužiti na svoj nepromišljen čin. Sad već ne znam, kako se je nesreća njezina svršila, — čini mi se mužu pala kap, — valjda je mnogo pio, — i on bijaše nekakav vjetrogonja — tako nešto — imala je šest sinova, — moj pokojni gospodin jedva jedvice strpao je trojicu u kadetsku školu. — Tako je to. No mene se ne pita, — dakako — što sam ja, — dosta mi se pokazuje, da sam na putu — da sam neprilična.

— Tetice — nemoj tako! Oprosti — ja sama nijesam do večeras još —.

— A tako — a tako — no ja perem ruke —! — i Njezina Preuzvišenost ode u svoju sobu.

Slavica bijaše suviše dobra, da joj ne bude tetke žao. Zato je večer bila gotovo pokvarena, jer je teta čvrsto ostala pri tome, da joj nema mjesta kod drugih. Slavica je zabadava nekoliko puta išla po nju, molila ju da joj oprost, dala joj za dar najljepši koljer, što ga je imala. Starica ostade tvrda.

Odvjetnik Blažić nije dašto dao, da mu se pokvari dobra volja, a isto i Bilinović nije izašao iz svoga sretnoga zanosa. Odvjetnik nekoliko puta htjede, da se već ove večeri sve uredi i dogovori, no ni Bilinović ni Slavica nijesu htjeli ništa da čuju. Prvu večer ne htjedoše, da se razgovaraju o poslovnoj strani. I zbilja bijahu suviše sretni i raznjihani poezijom ljubavi, a da bi podobni bili zadovoljiti praktičnoj želji odvjetnika.

Prilično kasno vratio se Bilinović kući, no i onda još bio je tako blaženo uzbudjen,

da nije mogao u krevet. Vratio se na ulicu i potrčao k prijatelju Markiću, da mu ispriča svu svoju golemu sreću.

VII.

Prilično kasno probudila se sutradan Slavica. Već je dvaputa bila došla djevojka u sobu, da pita, bi li donesla kavu, no — gospogjica još uvijek spava. Probudivši se bilo joj prvo, da pogje k tetki, koju je našla nešto bolje volje, no koja je tajput držala te joj je dužnost zapadati u plač.

— Nije — nije lijepo od tebe — drago dijete, što toliko malo paziš, što veli i kako misli tvoja stara teta! Dobro je — zaljubila si se, ali ti mi se nijesi povjeravala, — pak ja bih te bila već na pravi put dovela, — ta — nemoj — ja sam stara i znam više od tebe. Nije to za tebe muž, — takav kruhoborac — nema ništa — niti je od imena ni roda, — ti s tvojim imetkom imadeš pravo, da misliš na baruna, grofa —, generala — tako — a ne na pisara odvjetničkoga —. Prenaglila si se!

— Nijesam, tetice — ja ga ljubim — i sretna sam što me je izabrao, — prekinula djevojka staričinu bujicu riječi i otišla iz sobe, da se spremi za izlazak.

Pogje ravno k gospi Barbari. Vuklo ju onamo, da joj priopći svoju sreću. Brzim korakom išla je prema gradu. Od radosti sjajnim licem dogje k dobroj ženi. No ne reče ništa odmah. Kao obično prvo joj bilo, da uzme u naručaj maloga Zdenka i pogje s njim u veliku sobu.

— Gospogjo Barbaro — o, da vam javim novost! — uzme gospogjica Slavica nekako uzrujano i sa posmjehom, u kom se je radost sa stidom borila.

— Nude, — što to? Za cijelo ništa zlo — ili možda hoćete maloga Zdenka —? — otpovrne starica, izgubivši ponekle svoj mir, jer joj dogje na um, ne će li morati da dade Zdenka.

— O — ne — ne! Usuprot ne može od sad drukčije da bude, nego da je Zdenko ovdje kod vas. Ta — to me umiruje, jer znam, koliko ste bijednome djetetu dobri. Dapače — od sada ne ću moći da dolazim svakdan ovamo, — ili — svakako će mi biti teže —, napokon — ja sam dužna, da dolazim i rado dolazim, — oh — vi znate najbolje, kako ljubim dijete — i ništa — ništa mi ne može ove ljubavi umanjiti. — Daj Zdenko, — dogji k meni. — Ah — ti zlatno čedo moje! Siroče — siroče malo — ti si za uvijek moje —! Oh — kako je slično —! — i mlada djevojka držaše nekoliko časaka djetešce u tijesnu zagrljaju, cjelivajući ga po vratu, očima i lišću. Djetešce je tuste svoje ručice ovjesilo oko vrata njezina, i slatko se obijesno smijalo, tepajući dječijim svojim negotovim govorom svakojake riječi bez sveze i smisla, — tek da govori i da se veseli.

— Dakle što je? — upita opet gospogja Barbara, stojeći ravno pred Slavicom, u licu blažena s vigjena prizora, a opet kao da pazi i računa, koju od njih dijete voli.

— Ja sam se danas zaručila! — ustajuć reče Slavica i postavi dijete na pod, ne pogledavši gospogji Barbari u lice.

— E — pak? Tako valja! Dozvolite, da vam čestitam. Samo — je li i on vrijedan takova angjela kao što ste Vi? Tko je i što je? — pitaše starica razumno i posve mirno, da nastavi odmah dalje, ne pazeći na zanos u Slavičinu licu i da je upravo htjela progovoriti nešto žarkim riječima.

— Jest — jest! Milostiva gospogjice, — nije istom svaki za vas. Vi zaslužujete najboljega muža — izvanredna čovjeka, koji će poimati vašu dobrotu; — ja napokon ne smijem, da vas suviše slavim, jer se uvijek izvrgavam pogibli, da izgleda moj slavo-spjev kao ulagivanje, kao laskanje; jerbo suviše dobra uživam od vas, — vi ste mi toliko dobri!

— Ne govorite o tom. Na žalost još se uvijek nijesam mogla odužiti za sve, što učiniste za dijete — a po tom i za mene.

— Dopustite — eto — baš poradi djeteta! Jeste li promislili —?

— To i jest, što vam moram da kažem. Kako da udesimo? — Ja se ne mogu ni čemu domisliti. Tako bih bila sretna — ah tako — da nije toga. A opet —.

— Što Vam toliko briga dolazi? Meni se čini, da kažete —, napokon — što može tko proti vama —?

— Oh, vi toga ne razumijete! Oprostite — ali kako da ja mogu s cijelom istinom — ne — ne — ja toga ne mogu. Vi znate, da sam se vama jedinoj povjerila. Ista teta Amalija ne zna za moju nesreću. Pa pomislite — bi li me mogao ljubiti jošte, da znade sve?

— Kako ne? Ja doista nijesam bog zna kako naobražena, — ali napokon i ja sam štošta učila i naučila, pa me uči moj razum, da vam ne može od nesreće vaše biti prigovora. Ta upravo ta vaša nesreća dokazuje, kakvo ste plemenito, odlično srce! Ako bi vas poradi toga prestao ljubiti, onda bi dokazao da nije pravi čovjek. Bože moj — naša nesreća može svakog zadesiti — ta tko je ne će razumjeti! Možda jedina vaša tetka, ali inače svako —. Tko je u onakvim prilikama, kakve su vas snašle, siguran, da ga ne će isto zadesiti. Molim vas — okanite se takve brige — i sve mu recite.

— Ne — ne! To ne može biti. Ja ne mogu. Radije ću se odreći svega — pa ću biti i dalje nesretna. Već sam i sama pomislila, da mu se povjerim, ali — ja ne mogu i ne mogu.

— Molim — milostiva gospogjice, — pomislite kako lako on može saznati za dijete — što onda istom! Ne će li biti opravdana svaka sumnja? A svakako pastiće na vas zaslužen prikor, što nijeste s cijelom istinom stupili s njim pred oltar.

— Ah — ali za tom pritajenom istinom ne sakriva se — i sami velite — ništa, rad šta bi mi mogao prigovarati, — pak — on mi mora vjerovati!

— Pa dobro — a vi nemojte pred njim sakrivati, da je ovdje dijete, — recite mu —, da ste ga uzeli — i on će biti primiren — ta — sami velite, da je čovjek vrijedan.

— Ali — onda moram izmisliti kakovu lažnu historiju, — toga ne mogu i ne ću. A opet — samo djelomično da mu se povjerim? Ta — onda istom je otvoreno polje vječitih sumnja. Čim mu dakle spomenem dijete — moram mu sve kazati — ah — a bi li me onda još mogao ljubiti? Bi li mu bio i život uza me drag i miran? Ne — ne. Zašto svaliti na njega teški teret, koji mene dosta tišti? Napokon — glavno je, da mi je mirna savjest, te mi nema prigovora, da sam štogod kriva. A nesreća — ona ne ponizuje.

— Baš stoga nemate temelja i povoda da tajite.

— Ali imadem razloga, da sama nosim trh nesreće.

Gospa Barbara nije razumjela mlade gospogjice. Nije stoga htjela da nastavi ovo razglabanje. Upita dakle ponovno za zaručnika.

— Zar ne pogagjate? — Ta — gospodin Ivan Bilinović.

— Mladi gospodin doktor? —

— Jest — on je. — I radosnim izražajem u licu reče to, da ponovi svu slavnu historiju svoje sreće od jučer. Gospogja Barbara sa velikim i iskrenim saučešćem slušaše pripovijest Slavičinu, da na koncu opet ponovi svoju molbu, neka gospogjica sve kaže zaručniku.

Slavica otigje od nje dosta zamišljena i zabrinuta. Vidjela je, kako se na svijetlu njenu sreću baca sjena crna oblaka i ču-tjela je, da joj se nikako ne mogaše ugnuti.

I tako bude joj raskoš i blaženstvo prve njene ljubavi i sretnih zaručnih dana pomučeno brigom, nemirom i dvoumicom, a svaka sljednja čestica bića njenoga uvj-ravaše ju, da svoje tajne ne može otkriti.

(Nastaviće se.)

Zodiacus vitae humanae.

PJESMA IV.

Lav.

Pjesnik razlaže o pravoj, istinskoj sreći, u koliko čovjek, svojim djelima, može da je postigne, i o Bogu kao najsavršenijem dobru, koji je jedini u istini sretan. Za ostale postoje raznoliki stepeni sreće. Ali, kako nema za čovjeka savršene sreće, on treba samo toliko da knadi, da bude, što je moguće manje, nesretan. Ovdje je, dakle, nauk, kako valja čovjeku, da svoj život udesi. Dalje govori o slobodi, braku, vaspitanju, tjelesnome zdravlju i mudrosti, kao najpouzdanijem vođi k' najvišem savršenstvu, dobru.

Za blagom Aravijskim ne žudim niti tražim
Crvenog mora šljunke, niti se mene tiče
Šta nose Ebro, Taho¹⁾ u svome rumenilu.
Ne želim skiprom zlatnim, narode da zavladam,
Nit' tužim na sudbinu, zašto mi to ne daje,
Jer časan ko i nitkov dobiti zlato može
I blaga bez razlike. Zar često ne vidimo,
Nitkova nedostojna, sa glavom krunisanom
Porfirom Tirkom²⁾ kako prljavo kiti t'jelo?
A ja u Tvorca molim, neka mi ono dađe,
Zlikovci i bezdušni što nikad ne postižu,
Čovjeka što kazuje i Bogu približava.
Svemoćni Bože, zašto nikoga u tom sv'jetu,
Il' malo izabranih mudročeu ukrašavaš?
Bogati, l'jepi, snažni, nebrojno niču svuda,
Ali je zemlja r'jetka u kojoj mudrost vlada;
U sv'jetu prostranome mudraca pravog nema!
Il' misliš, da je bolje glupima kraljevati?
Ne, vlast je plemenija, kad vlada plemenitim!
Zar nije dostojnije vladati slavim gradom
I vojskom hrabrom, nego svoj skiptar uzvisiti,
Nad marvom i štalama? Il' možda činiš tako,
Što su ti ljudska djela zabava nasmišana,
Godi ti, da od ljudi načiniš budalase?
I zbilja ljudsko žiće nije li basna samo!
Jer, kao što se čovjek majmunu slatko smije,
Tako se i Bog smije veseloj lakrdiji,
Gledajuć, holo kako hodamo naduveni,
Pameću uzmuvanom stremimo za blazima,
Za vlast se otimamo, il' nosom napućenim,
O stvari uzvišenog razmetno govorimo.
Proroku vašem dveri, o, muze, raskrilite,
Izvorom sa Parnasa, napojte žednu dušu;
Rasklopte vrata tajna, istinu pokažite,
Jer bilo, jest i biće vama su uv'jek znani!

Prvo ću da pokažem, nazvati koga sm'jemo
Blaženim ili sretnim; a za tim ja ću poći
Za sjajnim Apolonom. Po pravu treba, dakle,
Taj da se sretnim smatra, najveća dobra koji
U žiće posjeduje. Al' ko bi to poznao,
Kad svaki ono, što se dopada njemu samo,
Vjeruje bolje da je. Magarcu ušatome
Čkalj većma prija nego kečiga zgotovljena,
Il' sočna jarebica, i zeca pečenoga —
D'jelovi zadnji. Tako lakomi blaga traži,
Sujetni dostojanstva, Venusa svog mekušni.
Vaj, meni! malo l' ih je, istinu koji znaju!
Kako je gustom tamom lutanja pritrsnuto
Prozrenje naše, jer je pametnih vrlo malo.
Navike koj' je kakve — onako misli, zbori,
Nu dobro, po svom biću u zlo se ne izmeće,
Nit' dobro ikad može čovjeka ošteti.
Al' ima dobra, koja po biću ne postoje,
Koriste koja časom, a časom škode samo, —
Kako ih upotrebiš, tvore ti zlo il' dobro.
Tako kad snagom svojom otaštvu svom koristi,
Kažemo: dobra sila, al' kada ova snaga
Na štetu služi njojzi, kažemo zla je sila.
Bogastva, dostojanstva i vlade takove su —
Ona su dobro — kad se mudročeu upotrebe,
Al' često posjednika survaju, upropaste,
Ma da se takvim dobrom pošteno poslužio.
Zlo s dobrim nadmeće se k'o toci r'jke brze, —
I ničeg stalnog nije, sve luta u neznanju.
I s pravog slazi puta. Ni jedno od tog zato
Najveće dobro nije, niti se iko može
Potpuno sretnim zvati; uzaman baš da žudi,
Jer ono dobro nije, koristi što nam daje,
Al' može i da šteti. Inače otrov sami
Mor'o bih dobrim zvati, jer i on l'ječi često;
Ono je dobro, dakle, po sebi dobro što je
I što te *vuv'jek* sreći, što dobra nosi samo,
A nikad štete, kvara. Al' gdje su dobra ova
To svakom nije znano; i ja ih zato moram
Pod štitom Minervinim marljivo da potražim.
No ima koji vele: ovo je lako naći,
Jer kada nisu dobra ni sudbe niti t'jela,
Onda su duše dobra, koja nas sreće samo.
No to je nešto samo rečeno, ali str'jela
S tetive opuštena još nije pogodila, —
Tek ovdje reći valja, *uopće*, cilju što će
K'o zublja užežena rasv'jetlit' pute tamne.
Sve što je, to je *djelo*, ili je *djelovanje*,

¹⁾ Rijeke, jedna u Španiji, droga u Luzitaniji.

²⁾ Tir, za biblijskog doba carevina na sredozemnom moru. U Psalmima se o njoj napominje kao hasnoslovno bogatog zemlji zlatom, gragjevinama i brodovima.

Ili je *djelač*, dakle, *djelo* je svrha neka,
Izvor je *djelač* svemu, a rad je sredstvo samo.
Pa šta je od sveg bolje, šta li je plemenije? 85
Nije li jasno, da je *pokretač* dostojniji
Od radnje pokrenute, a *svrha* radnog kreće;
Jer onaj samo radi, u duhu koj' je svome
Prije tog pokretanja stvorio svrhu neku,
I on je plemeniji. Najviše dobro dakle, 90
Mora se zamisliti k'o svrha umišljena,
Pa ipak svaku svrhu najboljom ne sm'ješ zvati,
Već onu samo što je najviša izmegj sviju,
U koju pravim redom sve svrhe susitiću se,
Ko r'jke strjelovite u more razliveno. 95
I tako *ono*, što je posljednja svrha svemu,
Potpuno dobro *to* je, najviše pa i prvo. —
Živjeti — to je *dobro*, a *bolje* sa razborom,
Uz ovo još je *bolje*, sa slašću koji žive;
No ima, megju njima, kračega v'jeka što su, 100
Dok drugim Parke d'jele života konce duže.
Najdužeg v'jeka oni najviše uživaju,
I zato v'jek najduži dobro je ponajveće,
On ti je svrha žiža, u koju svrhe teže.
No i ta svrha žiža posljednja svrha nije, 105
Rad koje sve postoji i kojoj str'jemit' valja,
Kao što hitro str'jeme tonovi raznoliki,
Ka svrsi opšeg sklada, al' nikad *sklada* radi,
Već radi onog sluha u koji sve se sliva.
Pa ima l' smrtnog stvora koj' ne zna svrhu ovu? 110
Najveća svrha ljudska kojoj je *djelo* samo,
Što većoj svrsi teži, najvišoj i najboljoj?
Gle, čovjek oboljeli obično Boga zove,
Kada ga b'jeda snagje priziva Gromovnika;
Stuštene nepogode nad zemljom on navlači, 115
Vjetrove šale bujne, što snagom orijaša
Iz morskog viju krila talase uzbujene,
I s rikom ljuļaju ih i zemlju potresaју,
Obale morske plave, — iz legla pečinskoga
S urlikom urnebesna gradove utvrgjene 120
I divna sela ruše. No ima l' megju vama
Što sumnjom čelo bora, za Boga kada kažem
Najviše dobro da je. *posljednja* svrha žiža,
On daje izvor radnji, izvora kome nema, —
Bezumnik taj je, znajte; jer Bog je vječno bio 125
I biće! Bezgraničnom granice nigdje nema,
On stvara, ali njega stvorio niko nije,
Prije njegov ničeg nema ni *posl'je* biti ne će.
Ne sumnjaj maloumni u prašnom ništavilu!
Istoka vasiljene zovemo Bogom sv'jeta, 130
I on je svrha svega, on utok sv'jetu svemu,
Iz njega sve izvire, u njemu sve se sliva.
Pa ipak ne vjerujemo on da je *djelo* samo,
Jer djelo svrha nije, a onaj koji radi,
Ne iste vjeru takvu, on traži bolje nešto. 135
Kad stolar skrinju gradi, gradi l' je skrinje radi,
Il' da je bolje proda, il' čuva što u njojzi?
Skrinja je njega radi, i on je svrha njojzi.
I Bog je svrha, dakle, posljednja oko koga
Rad njega sve se kreće, postoji njega radi. 140
Za *svoje* č'jell on je stvorio sv'jet i tvari,
A nikad ljudi radi. Drugače misle samo,
Bezumni, što se deru, ludosti učenjaci,
Narodne varalice, zabluda učitelji,
Mahnite ljude koji stvaraju iz budala. 145
Jer naša plemenitost kakva je, kažite mi?
Kakva je mudrost naša i vjernost koja nam je,
Te zbog vas prvak silni da stvara vasiljenu?
Nismo li puni gr'jeha, zar nismo ljudi samo!
Ta na tom č'jelom sv'jetu ima li jednog samo 150
Lakomstva koga kuga il' gadna nud ne pali,
Oholost dujna koga il' mržnja ne raspinja,
Ili naslada sl'jepa? Sa kojih zasluga li
Mislimo da se vještak na ljude smilovao,
Te zbog nas sve stvorio: dao nam zemlju plodnu 155
I nebo ozvjezdano i mora razlivena?
Ti na to veliš: on je po sebi milostivan,
Pa ljubi nezaslužne. O, ludo vjerujuća,
Ta samo glupak može ljubiti nezaslužne!
Kaži mi, nejednaki zar mogu da se ljube? 160
Jest, ima Boga, koj' je nad svima v'jekovima,
Kom' ne će kraja biti, začetka kome nema,
Koji je ponajbolji, svemoćni, neizmjerni,
Kom' većeg savršenstva ne možeš istaviti,
Koj' ništa ne zaht'jeva, a koga svaki traži, 165
Koji je svevideći, kog niko još ne vidje,
U kom' je svako *dobro*, a koji nema *zala*.
O kome mi velimo, zbog nas je sve stvorio,
I mi ga načinismo k'o slugu poniznoga,
Što zarad gospodara koristi udešava, 170
Što stvara, udešava nas bolje da podvori!
I eto, mi, nevoljni, porijekla ništavnoga,
Sa plačem što dogjismo i plačem odlazimo,
Rogjeni u nemoći, što život provodimo
U bolu i čemeru, — o, kako ne mislimo, 175
Kako smo svi u bludnji, kako smo maloumni?!
U gr'jeh se spotičemo, prevarom služimo se,
Pa posl'je muka sviju, kad b'jedu ostavimo,
U trulež ucrvanu slazimo izmoždjeni,
I prahom bezimnim postaje naše biće. 180
Oholi bezumnici, mješine naduvane,
Izmegju Boga i nas razlika nije l' veća,
Nego kada bi slona sa buvom poredili!
Pa tako razna bića ljubavljju opasati!
Može li ljubav slona sa buvom vezivati? 185
Jednaka bića, znajte, vezati ljubav može,
A što je nejednako — to prezir, mržnja d'jeli.
Rob mrzi gospodara, prezire gosa slugu,
S crvom se lav ne ljubi nit lovcu srna voli;
Tu milost ne zahtjevaj nit velja povjerenja. 190
Viš, toga radi oni bezbožni jetetici
Zbore nam često da smo mahnuti, lude glave,

Partija u Krupiću. Slikao K. Liebscher.

U Boga i u nebo kada se oslanjamo,
I kada u vječni život i druge ludorije,
Vjeruje duh glupavi i brblja jezik ljudi.
Grde nas, što velimo, ostale životinje
Od ljudi niže da su. Jer da nam Višnji nije
Darov'o obje ruke i govor, da zborimo,
Od ljudi, na tom sv'jetu, ni jedna životinja
Nemoćna ne bi tako ni bila nesrećnija.
To dvoje ljude samo uzdiže nad ostalim,
I otud sva vještina, oholost ide naša.
Jer jedan drugog glasom jezika svjetujemo,
I' pismom kazujemo šta valja uraditi.
Ostale zv'jeri kad bi, ko ljudi, razgovorom
Svog srca osjećaje uzajmno otkrit' znale,
I kad bi zgodnom rukom pisati knjige mogle,
Magarac ne bi l' često čovjeka nadmudrio?!
Ostala marva često bila bi pametnija,
Krvlja bi omladina nad našom školovala,
A vo bi sa prezrenjem gledao stoku — ljude!
Ne razum, vele oni, već jezik i dv'je ruke
Sve su nam podčinili. Pa zatim napominju:
Kada bi narod ljudski, al mutav i bez ruku,
Živio po šumama i daljnim pustarama,
Kažite, šta bi onda važio razum ljudi?
Kako bi živovali? Zar ne bi kao marva?
Od divljih životinja da li bi više znali?
— U svakoj životinji jednaka duša živi;
I tako oni svinju s čovjekom izravnaše!
Ovakvim razlozima nas gadno razdražuju.
Ali o tome, možda, drugi put iskazaću,
O duši čovječijoj kad budem govorio.
O duši dokazaću besmrtna, sveta da je,
A ovo dvoje marvi glupo je pridavati!

Sad hajd'mo na put pravi. Jedino Boga valja
Nazvati istinitim, vrhovnim Dobrom pravim,
Ko njega posjeduje *potpuno*, taj je sretan.
No ko ga imat može? Jer sve što god se ima.
Lošije j' od onoga, koji ga posjeduje,
Imanje vr'jedi manje od njenog imaoća.

O, smrtni gade, lampo vjetrima izložena,
U malu školjku pre češ okean zatvoriti,
U zrnju p'jeska pre češ ambize otvoriti,
Nego li vječnog cara ma kako prisvojiti!
Bog samo sve imade i samog sebe ima,
Jedini on je, dakle, presretan i sav blažen.

Drugo je opet nešto najviše *zemsko* dobro;
To svaki imat može, al jedno svaki nema,
Jer pojam toga dobra zavisi od naravi.
Jednom je milo ovo, a drugom opet ono;
Tek svaka životinja postiči sreću može,
I ako ne jednaku i tako savršenu
Kao Bog, ali ipak približno opet tome,
Dok živi, v'jek da može najvećma što mu godi
Uživat, a protivno da mu se ne dogodi.
O Bogu rekoh veće, a sad je vr'jeme došlo,
Da kažem o čovjeku. Čovjek je sretan dakle,
Kad svaka dobra ima, naravi što mu gode
I kad za cjelog v'jeka nevolje ne poznade.
Najveće dobro, dakle, *два* dobra sadržava,
I svako zlo odganja, prijetnost samu daje.
Jer *samo* uživanje ili ti i vrlina,
Ne čine sretnim, kao što vele Grci stari,
Jer skupa mnoga dobra naslade prave daju.
Od zrna pšeničnoga pregršt je zrnja bolja;
Vrlina jedna samo, pa bila prvog reda,
Blaženstva ne donosi. Načelnik samac za se
Tvrjavu ne predstavlja, iz palca jedinoga
Desnica ne postoji. A kako čovjek ima
T'jelo i dušu, onda sretan je onaj puno,
Kome se savršenstvom t'jelo i duša krase.
Okretan, l'jep i snažan; zdrav, mudar, srca hrabra,
Razuman i naučen i dobre duše da je,
Da ima osjećaja, da b'jedu ne poznaje
Ni gorke dogadjaje. Pa ni taj sretan nije,
Ako je kratka v'jeka; jer ono dobro nije
Za kratko koje traje. Pametno vele stari:
Proljeće obasjani dan jedan ne povlači
Ni jedna lasta samo. Tek onda sretan taj je,

osljednjoj megji svoga života kada stupi,
Kad lako smrt pretrpi, bez muka rastavi se,
Veselo u grob sigje, pa kao za života
I posl'je smrti svoje uživa slavu pravu.

E, sad' mi kaž'te, da li na sv'jetu takvog ima? 275
Ne, takvog nigdje nema, nit ga je ikad bilo!
Takov je Feniks samo, kog' niko vid'o nije,
A o kom Grci stari, bolesnom glavom tvrde
V'jekova pet da živi, a posl'je da izgori, 280
I iz svog praha opet na sv'jet se preporagja.
Čudno li taj sv'jet pjeva! Istinu on ne traži,
Već puni glave prazne sa takom ludorijom!
Pod njim vodstvom tako Latini zabasaše.
Ko Feniks niko nije, no svi smo nevoljnici 285
Ko više, koji manje, kakvog je stanja koji
I kakvog položaja. Ko ima dobra više,
Taj samo manje trpi, sretnim ga nazivamo;
A onaj, što se bori, sa mnogim nezgodama,
A malo dobra ima, sirotnim tog zovemo.

Kad sretan niko nije, onda nam reći valja 290
Šta smrtni da činimo, kako nam živjet valja,
Te barem da nesreću na zemlji ublažimo?
Što mnogi misle, dakle, istina nije ono,
Da prvosvećenici i glave krunisane 295
Sretnije v'jek svoj vode od svojih podajnika.
Znaj, kao u svem što je, tako je i u blagu:
Krajnost je svaka na zlo, sredina razblažuje,
I za to kom je život previše blaga dao,
Sretniji od tog nije kom više ne dostaje, 300
Nego li što mu treba. Te tako obojicu
Zlo mori podjednako. A to je kao kada
Vidite gojaznoga, sa grdnom trbušinom,
Taj ništa lakši nije, nit' može ići brže,
Od onog' kom' se koža za suhe kosti l'jepi. 305
Ovaj zbog slabe snage i t'jela iznurena
Ne može da se kreće, a gojni sporo ide
Zbog grdne trbušine, i tako stenju oba.
Ko sinje more što se, ogromno, nepregledno,
Uzdiže nebu tamnom sa grdnim talasima, 310
Dok megju njima Ditis¹⁾ podzemni sv'jet otvara,
A vihar bjesni silni i more uskoleba,
Ljulja ga, komeša ga, ambize mračne dubi,
I u njih vale baca, o s'tjenje razbija ih —,
Takvi su i kraljevi, što nama upravljaju,
Nemiru izloženi, al rane srca svoga 315
U sebi prikrivaju, uzdahe tajno guše,
I kriju svoju tugu. Dodajmo jošte k' tome,
Podloga pratioca, jednako što ih muči;
Prezanje, strah i trepet, nesnosno podozrenje:
Zasjede tamo stoje, — otrov onamo čeka, 320
Sam ne sm'je nigdje poći, kuvar im jelo gradi
Al oni bez kušača ne smiju ništa jesti!
Slobodo, o, premila, od svakog draža blaga!
O, prva i najviša zemaljskog stvora diko,
Bez koje ništa slatko, prijatno ništa nije, 325
Bez koje život smrt je, kako si meni draga!
Kralj o njoj sanja samo, a gledaj siromaha —
Dan i noć bezb'jedan je, kamo ga srce vuče,
On smjelo ide tamo. Zaželi l' gradom proći,
Na igre i zabave, il izvan burna grada, 330
Vrtove da obigje, po cvjetnim livadama,
Ili mu želja kaže, u polja da se krene,
U goru i planinu, svud nogom smjelo stupa,
Sluge mu ne trebaju ni rulje pratilaca;
Je l' gladan ili žedan, bez straha jelo kusa, 335
Lošom i hudom pićom, slobodne po šumama
Slagje se ptice hrane; slagje im prija hrana
U polju što je s trudom i mukom pronalaze,
Nego li u krletci od zlata žeženoga
I dragih kamenova, bogastvo gdje se širi, 340
I gdje ih carskom hranom stotinu sluga služi.
Često je vladar, dakle, i b'jedan i nesretan.
I vjeruj, kruna nije još nikog usrećila.
Al' glupak spoljnost gleda pak za to i zavidi;
Iznutra šta se skriva, benaci to ne vide, 345
Ja mislim, dakle, život provodi onaj bolje,
U sreći umjerenoj ko nije siromašan,
Veliki porez koji državi ne izdaje,
Ko živi u svom stanu i ima toľko njiva,
Koliko j' dosta kad valjano se obragjuju, 350
Da snabdu gospodara, pijace da ne traži.
O, zemlja obragjena koristi kakve daje!
Stanovnik vr'jedan ne će trpjeti oskudice:
On ili voćke mnoge u dugom redu sadi,
Pa one rodnom raznim koristi znatne daju, 355
Ili varivo razno, u brazde posijano,
U veljim gomilama, kad rodi, sebi vraća;
I' nekog većma nježna veseli njega bašče,
I pos'o, iz čijeg bi prihoda gozbe dav'o,
Raskošju da se mjere s kraljevim stolovima. 360
Srednje je, dakle, stanje od svijui ugodnije.
A to će stanje samo onakav zadobiti,
Ko život ne provodi u dr'jemu vječitome,
I koga slatki otrov l'jenosti ne ungjili,
I kome sudba daje; jer sudba hita lako 365
Ponekog da uzdigne. Stvarima ona vlada,
Ona upravlja time i blaga podaruje.

(Svršice se.)
Dragutin J. Iljić.

Naturalizam i njegov utjecaj na najnoviju srpsku književnost.

Nije to davno bilo, kada se u umjetnosti i poeziji počele nove misli raznositi, da treba prekinuti sa starom tradicijom i umjetnostima

¹⁾ Bog pakla.

i poeziji nov pravac dati. „Ne treba nam više laž na daskama, dajte nam istinu!“ To su bile riječi, kojima se htjelo da označi novo načelo u svima umjetnostima, koje su trebale biti preteča pravilu, da od sada prirodnost i istina moraju biti nov sadržaj umjetnosti i poezije.

Taj zahtjev imao je svoju opravdanost, jer je imao biti reakcija na lažan klasicizam, koji je svršetkom prošastog i početkom ovoga vijeka ovladao svima evropskim književnostima; ujedno reakcija na romantizam, koji je tražio lijepo u poeziji u maglovitim fantazmama, samo ne u istini i životu.

Dajte nam istinu! — čuje se kroz svu Njemačku, i te riječi dopiru čak do nas. To su bili izlivi potrebe vremena, kao i onaj protest mornara Kristofa Kolumba, kojim su protestovali protiv duga i neizvjesna putovanja.

Zahtijevanje te istine kao osnova sviju umjetnosti, jeste nastavak one realne struje u

maju u sebe nove elemente, da svoju cijelj postignu.

Kao što vidimo, mi živimo u najinteresantnijem dobu, u dobu, kada se svud, u nauci, filozofiji i umjetnostima, traži nove istine rasvjetljenja; zato bi ovo doba mogli nazvati doba raščišćavanja ideja (Aufklärungsperiode), i to u pozitivističkom smislu.

U tom dobu raščišćavanja ideja u naukama i filozofiji, pojavljuje se *naturalizam*, jedna nova struja na svima granama umjetnosti.

Naturalizam je nova struja u umjetnostima, koja ide za tim, da se otrese svega, što ne nosi na sebi pečat pozitivnog, što nije stvarno i što nema pravog oslonca u prirodi. Kao što se prirodne nauke baziraju na čistom eksperimentu i istini prirode, tako je i u naturalizmu izražena težnja, da se sve umjetnosti, odbacivši iz njih sve što nema stroge osnove u prirodi, pa i

socijaldemokrata u Berlinu 1890. godine, kada su osnivali „slobodnu binu“. Te su riječi odjeknule kroz svu Njemačku, kao tumač zahtjeva vremena.

Danas je naturalizam zastupljen kod zapadnih naroda u mal te ne svima umjetnostima, u poeziji, u slikarstvu, hoće da prodre preko naturalističke drame i u glumačku umjetnost, a neki hoće čak i u Wagnerovoj muzici da vide naturalizam.

No naturalizam se nije zaustavio kod malo čas navedenog principa. On je ujedno gledište na svijet i na čovjeka.

Sa principom, da u prirodi ništa drugo ne će da vidi, do li ono, što se čulima prikazuje, naturalizam u čovjeku vidi obično živo stvorenje, a po prikazivanju nekih naturalista, n. pr. Zolinih: „Životinja u čovjeku“, „Nana“, Strindbergove „Kontese Julije“, skoro sva poezija naturalistička, predstavlja čovjeka kao strasnijeg i opasnijeg nego životinja što je.

Mlinovi na Buku, kraj Prozora. Slikao K. Liebscher.

Evropi, koja preko prirodnih nauka, udara temelj pozitivnim naukama.

To je ono doba, slično renesansi, kada se počela nova struja da pojavljuje u svima pravcima mišljenja u Evropi.

Kao što je renesansa tražila u svemu obnovu i preporogijaju, na polju nauke, filozofije i umjetnosti, tako i ovo doba, koje još neprestano traje, pod utjecajem prirodnih i pozitivnih nauka, unosi nove elemente u nauku, u filozofiju i u umjetnosti. U nauci vidimo pobjedu pozitivnih nauka nad klasičnim naukama, u filozofiji težnju da se približi pozitivnom poznanju, a u umjetnosti, pod utjecajem ove pozitivističke struje u naukama i filozofiji, vidimo, kako se i ona približava ovoj općoj struji, i sebe hoće da stavi na novo, pozitivno stanovište.

Kao što je renesansa obnavljala nauku, filozofiju i umjetnosti sa klasicizmom, tako evo danas sve te pojave čovjekova duha, u težnji za pozitivnim rezultatima, ispuštaju iz sebe elemente, koji su uslugu svoju izvršili, a pri-

fantaziju, imaju snijeti na zemljište prirodnog — naturalnog.

Evo kako definiše naturalizam njemački estetičar Teodor Alt. Evo šta je naturalizam po njegovoj definiciji: Naturalizam je: „Das Princip in der Kunst, welches der Forderung einer vollständigen Wiedergabe aller Bestandtheile der sinnlichen Erscheinungen zu Grunde liegt.“ (Princip u umjetnosti, koji stavlja sebi za osnov težnju, da potpuno iznese sve sastavne dijelove čulnih predstava.)

Kao što se iz ove definicije vidi, naturalizam hoće i u umjetnosti da vidi prirodu onako, kako se čovjeku čulno prikazuje. Pjesnik i umjetnik imade onakovu prirodu uzeti za predmet svojih umotvora, kako je svojim okom vidi, bez ikakve uloge njegovih individualnih osjećaja, nazora i fantazije umjetnikove. U naturalizmu umjetnik sa svojim duhom i shvaćanjem sasvim otpada.

„Mi hoćemo da poznamo istinu, i radije ćemo gledati strahotu, grijeh i bolest, nego da se omanjemo praznim snima.“ To je bila parola

Sa principom, da se prirodne pojave imaju onako opisivati kako se one čulno prikazuju, naturalizam se neda utjecaju prirodne ljepote, jer hoće da prirodu pokaže „čistu i nepokvarenu“, a time je odbacio fantaziju, a pošto u čovjeku čulno ništa drugo ne vidi, do li tijelo-životinju, naturalizam ne pripoznaje moral kao sredstvo umjetnosti.

Tu se naturalizam ogriješio ne samo o estetiku, već i o zdrav razum. Oduzevši fantaziju od umjetnosti, oduzeo joj je lijet i sveo je umjetnost na niveau svakidanjeg, a odbacivši moral, oduzeo joj je cijelj. Dakle, naturalistička umjetnost nema cilja, ona je samo zato tu, da podražava prirodu u njezinoj spoljašnosti.

Kao gledište, naturalizam je naročito otišao stranputicom sa svojim stanovištem prema čovjeku, koje se očituje u samom načinu prikazivanja čovjeka naturalističkih umotvora.

Ne treba daleko da idemo, da bacimo više svjetlosti na ovu tačku. I kod samog Turgenjeva ćemo da nagjemo ljudsku slabost kao

glavan sadržaj umotvora mu. N. pr. Bazarov u „Očevi i djeca“, Lavrecki u „Plemićkom gnijezdu“, a naročito Neždanov u „Novini“. Slabost kod ovih ljudi uzdiže se do opće čovječanske slabosti.

No kod modernih naturalista, ljudska moralna slabost, bolesno duševno stanje i grijeh, to su jedini i isključivi predmeti njihove obrade. N. pr. Hauptmannov Krompton, kojeg pijanstvo u propast ruši; lice u Ibsena gdje zlo sa oca prelazi na sina, i tamo vrši svoju opaku silu; zidar Solness od istog pisca, pa mnogi drugi radovi naturalističkih pjesnika, koji isključivo ljudske tavne strane uzimaju za predmete svojih umotvora, i to u strašnoj i mračnoj boji, predstavljajući ih bez onog uspješnog završetka, koji se od jednog pjesničkog umotvora neophodno zahtijeva.

Opisivanje čovjeka u naturalista, uljeva u čovjeka strah od samog sebe, odvodi ga od lijepog mišljenja o sebi, a time mu ubija vjeru u dobro, ispunjava ga gadilom na ovaj svijet, a tako ga odvodi na put sumnje i očajanja.

I ljudske slabosti i grijeh imadu svoje pravo, da uđu u svetište umjetnosti, kao predmet obrade. To su radili veliki grčki tragičari, Sofokle, Eshil i Evripid. A dramatičar nad dramatičarima Shakespeare u svojim tragedijama: Richard III., Macbeth i u Jagu, zahvaća iz najtavnijih regijona čovječije duše gradivo; pa ipak ni sa jednim od tih djela pjesnik ne vrijegja naše estetsko i moralno osjećanje, niti je ikad sa krajnim utiskom doveo svoga gledaoca u sumnju.

Pjesnička djela navedenih klasičara, preko estetskih i moralnih osjećaja, uvijek povraćaju uslijed grijeha izgubljenu ravnotežu u gledaocu, i poslije opisanog najstrašnijeg grijeha, uljevaju u čovjeka nadu i vjeru. Kod naturalista je sve obratno.

*

Do sada smo u glavnom obilježili načela naturalizma. Sada ćemo da u kratko obilježimo utjecaj tih načela na najnoviju srpsku književnost.

Skoro sva malo čas navedena načela, imala su utjecaja na srpsku književnost, naročito pak na pripovijetku.

Kao što svaka perijoda u književnosti nosi obilježje svoga vremena i prožmana je strujom glavnih suvremenih ideja, tako je i srpska književnost uvijek sa zapada dobijala hrane i poleta. Još u doba Mušickovo, dobija klasicizam sa zapada, otud dobija srpska književnost i romantizam, pa evo i naturalizam, dolazi u srpsku književnost sa zapada.

Prva činjenica, koja je učinila, i pripravljalazemlište, da je srpski misleni duh mogao zaplivati strujom modernih misli i pozitivizma, a time načinio puta naturalizmu u srpsku književnost, jeste socijalizam S. Markovića, koji je u književnosti postavio zahtjev, da bude u praktičnoj službi životnih interesa.

Markovićeve pretjerane, ali ipak praktične ideje o životu, o društvu i književnosti, bile su reakcija na jednolike i zastarjele ideje u srpskom društvu, a rat klasicizmu i romantizmu u književnosti. Utjecajem Markovićevih ideja, počela je osvajati misao, da se i srpska književnost imade prilagoditi životu. No te ideje ipak nijesu izvele taj preobražaj. Jer u koliko su Marković i njegovi drugovi težili da unesu praktične ideje i u poeziju srpsku, njihovim utjecajem uvukle se takove ideje u srpsko pjesništvo, koje prije svega nijesu bile pjesničke ideje, a sa duhom i težnjama srpskoga naroda nijesu imale nikakove zajednice. No ipak i nehotice, te ideje istrgle su srpski duh iz jednolikosti i nejasnih principa o umjetnosti i poeziji, i približile ga zapadu.

Preobražaj još ni iz daleka nije bio izveden. Tome rasčišćavanju mnogo je doprinijela prevedena knjiga „Uništenje estetike“ od Černiševskog, koja je htjela da pobije uopće načelo lijepoga, da čovjeka približi prirodnom, a to je još više u srpskom mišljenju pravilo terain ruskom realizmu, a preko njega zapadnom naturalizmu.

Kao svaka novina, tako su i ova nova načela zapljusnula svom silom srpski duh i počela sa strujom modernih misli.

Uzrok što je naturalizam mogao odmah da hvata korijen u srpskoj literaturi, bio je taj, što književnost u ono doba nije odgovarala više težnjama i idealima srpskog društva.

Veliki srpski pjesnici već su bili prestali biti vogje. Patriotizam bez novih ideja nije mogao u poeziji više da zagrijeva, svud se osjećala

živa potreba za novim idejama, a srpska književnost i poezija stajale su bez odregjenog pravca.

U to doba javlja se naturalizam sa svojim novim idejama, i on dogje i osvoji sa načelom „podražavanja“.

Naturalizam je donio nova impulza, i književnost se čisto diže iz mrtvila i počeo se novim pravcem napred kretati.

To je zasluga naturalizma, koja mu se neda poreći.

U dobu raščišćavanja ideja, dolazi naturalizam u Evropu sa velikom misijom, da pripomogne raščišćavanju. Sa tom zadaćom došao je on i u srpsku književnost.

Prvo naturalističko načelo, koje se prigrlilo u pripovijetci, jeste načelo, da svijet i stvari onako treba prikazivati, kako se one nama preko čula pokazuju.

To načelo su u ono doba pa i danas još zvali realizmom, koji se bitno razlikuje od naturalizma, kog pitanja ćemo se u toku rasprave više puta dotaći, razlažući razliku modernog naturalizma od realizma.

To prvo načelo naturalizma, počelo je u pripovijetci sa sela prvo hvatati korjena. U opisivanju predmeta i stvari tjeralo se do posljednje sitnice. Take su mahom pripovijetke Adamova, Janka Veselinovića, Matavulja i Ilije Vukičevića, pa čak i Lazar Lazarević nije čist od toga načina opisivanja. U početku pripovijetke „Prvi put sa ocem na jutrenje“, odijelo domaćinovo se opisuje sa takom detaljnošću, da postaje bespredmetan i neinteresantan. Docnije ćemo reći zašto.

Sa težnjom da se jedan predmet ili lice potpuno prikaže, stvara to u nekih pripovjedača mahnitnu revnost prema detaljnom opisivanju, i oni hoće da vide i ono što ne vide, a u prevelikoj težnji da budu „vjerni“ i „prirodni“, postaju baš neistiniti i neprirodni.

Takav je Janko Veselinović u nekim pripovijetkama. U tu pogrešku pada u pripovijetci „Kod samrtnika“.

Čitalac se samo ne smije dati zavesti.

Šta hoće pripovjedač u pripovijetci „Kod samrtnika“ da iznese? Hoće i po samoj temi pa i treba da opiše samrtnika u posljednjem času. A taj samrtnik Janka Veselinovića je i gostoljubiv domaćin i zabavljač, pa čak i pripovjedač, prije nego što je samrtnik. On nam sa malim prekidanjem tako opširno pripovijeda svoju mladost, svoju ljubav i bračan život, kao da je baš birao u svom životu onaj momenat, kada je najpribraniji i pri najboljem razgovoru, da sa pričanjem o svome životu, razveseli svoga uču.

U toj pretjeranoj revnosti, da opiše svoga bolesnika, sasvim prirodno i detaljno, pripovjedač postaje neprirodan, jer sa takom detaljnošću nije u stanju ni jedan bolesnik pripovijedati, koji poslije kratkog vremena — poslije nekoliko trenutaka — umire.

Pa onda dalje naturalističko opisivanje bolesnika, kako svaki čas rakolji, pljuje i razmazuje, ispunjava nas gagjenjem.

Efekt ne postizava nikakav, jer se u svemu vidi namjerna ruka piščeva, kako hoće da dirne i gane, a to je stara istina, što ju je izrekao Simer: „da umjetničko djelo mora biti naivno, ono ne zna za slušaoca“.

U tu pogrešku ovog darovitog pripovjedača dovela je prekomjerna težnja za prirodnošću, a prirodnim naukama izoštrani um u toj težnji hoće da vidi i ono što ne vidi, a čuje ono što ne čuje, kao što kaže Folkelt: Ne opaža naprosto predmet, nego im po analogiji pridaje nešto *fantazijom vijjena i čuvena*.

Uzrok tome leži u naturalizmu, koji i neprimjetno struji kroz misli današnjeg doba, i kao priljepčiva bolest prelazi sa jednog na drugog. Ta vrsta nadistinog opisivanja je od naročito utjecaja po ruski roman: Zločin i kazna, od Dostojevskog, gdje svi opisi fantazije, borbe i griže Raskolnikove, tako reći, nijesu istiniti rezultati psihološkog ispitivanja Dostojevskog, već to je ono maločas navedeno „Phantasie-hören“. No kod Dostojevskog ti opisi tako su izvedeni, da im čovjek ipak vjeruje.

To je svojstvo samo velikih duhova, da jednu stvar i osjećaj, koji smo hiljadama puta osjećali, tako umiju da prikažu, kao da ga sada prvi put osjećamo.

Naturaliste to pravo ne umiju, jer to je djelo fantazije, a oni fantaziji odbacuju značaj u umjetnosti.

Ni Janko Veselinović nije umio da upotrebi fantaziju tako, kako bi na našu fantaziju utje-

cao. On je i u samoj toj upotrebi fantazije — naturalista.

Ta vrsta težnje fantastičnog naturalizma da ostane prirodan, prekoračuje kod nekih zapadnih naturalista svaku granicu istine i mogućnosti. Njemački dramatičar naturalista Hauptmann n. pr. zahtijeva, da na pozornicu donese „melanholičan večernji sumrak“. Ovo je zaista čudna vrsta naturalizma, za koju malo čas rekoh da je fantastični naturalizam, koji zahtijeva čak i ono, što još niko u prirodi vidio nije.

Malo čas navedeni princip naturalizma, da u svoj detaljnosti prikaže stvari, stvorio je u srpskoj pripovijetci jednu novu vrstu pripovjedača, kojima nije sadržina glavno, već opisivanje; oni ne umiju i ne mogu da se u sadržaju ugledaju na malo čas navedene prvake u srpskoj pripovijetci, već za predmet svojim pripovijetkama uzimaju ma kakovu sićušnu i neznatnu stvar, i u tim sitnim i beznačajnim predmetima traže oni i pronalaze nešto značajno, i time hoće da pokažu nešto interesantno i originalno.

To je neka bolesna vrsta težnje za individualnošću, svojstvo doba, koje nema još odregjena pravca, koje naročito karakteriše ovo vrenje i raščišćavanje ideja u umjetnosti.

Pisac ovih redaka je uvjeren, da je taj krivi pravac u srpsku pripovijetku unio Marko Car, sa principom o umjetnosti, da je umjetnost sama sebi svrha i da je forma sve, a sadržaj ništa. Izgleda mi, da je Marko Car ovaj princip uzeo iz teorije slikarstva, možda pručavajući talijansko slikarstvo, na koje se donekle dade ovo pravilo primijeniti, ali na književnost nikad.

Mi se ovdje ne ćemo upuštati u detaljno razlaganje i pobijanje ovog principa u umjetnosti, no dovoljno je kada pokažemo evo na ovu vrstu pripovjedača u srpskoj književnosti, koji su postali na temelju malo čas navedenog pravila. U tih pripovjedača je glavno — forma, spoljašnja obrada a sadržaj i radnja nije ništa. Taki je veći dio pripovjedača pripovjedača sa sela, koji se baš u najnovije doba pojavljuju. Kod tih pripovjedača i ako imade nešto sadržine, ona se gubi iza nagomilanih silnih fraza. Oni ne umiju po načinu Adamova, Veselinovića i Matavulja da zahvate iz dubine života srpskog seljaka, pa da tu pronajgu one markantne erte, karakteristična obilježja duha njegova, već idu po površini stvari i zahvaćaju ono što je površno i beznačajno, što im na prvi pogled pada u oči. Tu nagju oni ma kakovu ertu, za koju drže da je nešto veliko i skroz originalno, i teže da na nju udare pečat svoje individualnosti! Oni teže da svoje predmete opišu „vjerno i prirodno“, bez ikakove uloge uobrazilje; zato te pripovijetke i nijesu ništa drugo, do li gole kopije običnih govora srpskih seljaka, kako oni govore na „šoru“ u „vajatu“ ili na „divanu“. I sve se to u tim pripovjetkama dešava bez ikakvog cilja. Kod njih se sadržaj izgubio iza tih fraza, tu vam čak nema ni pravih lica, jer i njih ne vidimo od nagomilanih riječi, kojima je sve pretrpano, pa i lica.

Eto, tu bi umjetnost bila sama sebi svrha, ako se ovo može nazvati umjetnošću.

Do sada smo se trudili, da iznesemo utjecaj naturalističkog principa o opisivanju na najnoviju srpsku književnost, sada pak prelazimo na drugu grupu naturalista, podražavača naturalizma, koji su se usudili da naturalizam i sadržajem imitiraju.

Od sviju srpskih pripovjedača, najviše je Janko Veselinović naklonjen naturalizmu. On mu se u „Borci“-ma i sadržajem približio i ako ne sasvim, ono u opisivanju odnošaja glavnog junaka sa jednom udovicom. U tom odnošaju opisuje pisac dodir glavnog junaka Boraca sa nekom razvratnom udovicom, i taj dodir je opisan sa svom drastičnošću surovog naturalizma. Ovdje se vidi utjecaj Zolina naturalizma, pa izgleda, da je na pisca tako utjecala Nana, u odnošaju prema grofu, da nije mogao a da krišom taj grješni odnošaj ne prenese u svoje Borce.

Uopće sav taj opis skroz je naturalistički, samo se vidi nevješta ruka, koja nije umjela vješto da nakalami strano na svoje, a to svjedočanstvo, uopće kod naturalizma u Borcima, posvjedočava, da pisac nije naturalista iz uvjerenja, već da je to stran utjecaj — stran kalamak. Ostali opisi su tako nagi, neprekaljeno i neobragjeno izneseni, da je sav roman više nalik na hronološki memoar kakva gimnazijalca.

No ni jedan od do sada navedenih književnika nije naturalista u potpunom smislu, kao što je Zola u Francuza, Hauptmann u Nijemaca, Strindberg u Šveđana i druge moderne naturaliste. Srpski književnik, koji je i obradom i sadržajem i nazorima skroz naturalista, jeste Vladimir Jovanović sa pjesmama „Iz bračnog života“.

Sa pjesmama „Iz bračnog života“ ušao je naturalizam u srpsku književnost, sa svom svojom nagošću i drastičnošću zapadnog naturalizma. Da bismo pokazali u kakovom se gadnom obliku javlja naturalizam na zapadu i da se vidi, da je V. Jovanović isti taj naturalizam u pjesme „Iz bračnog života“ unio, pokušaćemo ovdje da prikažemo jednu naturalističku tragediju od švedskog dramatičara Strindberga, koja je tragedija osvojila mnoge ugledne repertoare na zapadu.

Ta tragedija zove se „Kontesa Julija“. Ona je grofovka kći, a provodi ljubav sa slugom. Sluga se zove Žan, svjetska protuha, koji je od kelnerskog zvanja pa na niže, sva slična zvanja prošao. Svud protjeranica, pa i u samoj grofovskoj kući, gdje se nalazi i kontesa Julija, počinje on svoju karijeru sa ljubavlju s kuharicom. Doonije se zaljubi u njega iz kuće mlada grofica Julija, upušta se sa njime u ljubavan odnošaj, za njegovu ljubav presvlači se u muško odijelo, odlazi sa njime tako na „bal“, otud se vraća sa njime i u kuhinji se nastavlja ljubav u — piću. Tu se grofica Julija opije. Već po dosadanjoj pripovijetci vidi se sav gad i niskost ljudskih osjećaja, koja su predmet toj tragediji, toliko miloj u naturalističke publike. — Kada se oboje opiju, počinje gadna ljubav grofice sa svojim slugom. U tim njihovim orgijama se ujedared čuje žagor radenika, koji se približuju grofovskom dvorcu. Mlada djevojka, da izbjegne rgjav glas, bjege u služavkinu sobu. Žan za njom, i tu..... se izvršuje čin. Šta se tu dešava između grofice i sluge, otkriva nam pisac na naše gaganje u posljednjem činu, gdje se kontesa Julija — zakolje!

To je jedna od najsavršenijih naturalističkih drama, a u tom stilu sa takim sadržajem je pisana većina pjesama „Iz bračnog života“. Kao što je u kontesi Juliji i svima naturalističkim umotvorima sadržaj niskost, grijeh i sve najtavnije strane čovjekova duha, takav je i sadržaj većine ovih pjesama.

Pisac ovih redaka ne će da sasvim pobije vrijednost tih pjesama, kroz koje hoće po nekad da kresne po koja oštra varnica satire i sarkazma, naročito gdje se podražava francuskom pjesniku Bérangeru, ali zbog maločas navedene naturalističke sadržine, mora da ih uzme pod oštiri sud.

Da vidimo, šta sadrže te pjesme?

U tim pjesmama je opjevan mladoženja, provodadžija, djevojka za udaju, nevjesta, djever i mnogi slični predmeti.

Evo kakav je u pjesmama „Iz bračnog života“ mladoženja. Evo zašto taj mladoženja hoće da se ženi:

Dodijale duge noći;
Dodijali teški dani;
Dodijale sobarice
I pijanke po kavani.

Krajna blaziranost! To se još više vidi iz opisa prošlosti toga mladoženje, koju nam opisuju dva kratka stiha:

Obišo sam mnoge banje,
Čak sam bio u Lipiku!

Pa našto će onda tome čovjeku žena? Evo zašto:

Trebaće mi verna ljuba,
Kada budem iznemogo.

U nekoliko poteza sve jasno! Ne samo sadržaj već i sam način opisivanja, pa tek shvaćanje života.

(Svršio se.)
B. Petrović.

Slavici.

Gledam živo...

Gledam živo sliku tvoju,
Čarobnice moja mala,
Gdje je zraka žarkog sunca,
Zlatnim tračkom obasjala.

Odmor traži na tvom licu,
Kružeć cjelu vasionu:
Al zatrepti pa je nesta —
S tvoga čara zlatna klonu....

*

Šta je plavet modrog neba?
More suza s ljudskih vaja!
Tvoje oko bezazleno
Angeoskog odsjev raja.

A ja padam pred tim rajem,
Skrušen molim, pun čeznuća;
Je li, zlato, da ti godi
Molitvica tiha, vruća? —

*

Pitate me: šta je ljubav,
Što mi žarke grudi puni?
Nije cvjetak, što mu lahor
Lakim daškom čare sruni.

Moja ljubav nije sunce,
Što ga sitan oblak skrivi;
Nit je zvijezda, što tek sine,
Zatreperi — pak je nije.

Nit je munja, što zatutnji,
Nit je iskra ognja vrela,
Što no bukti, al je trenom
Mala šaka od pepela.

Šta su čari mjesečine,
Kad pred ranom zorom bl'jedi?
Šta li romon potočića,
Kad ga svaka zima sledi?

Šta je, noći, bajnost tvoja,
Šta li tvoje vječne sv'jeće?
Čim se dičiš, rujna zoro,
Čim se hvališ, pramaljeće? —

Ljubav moja to je suza,
Ukro sam je Bogu s krila,
Kad se duša moga zlata
Sa nebesa od'jelila.

To je suza vječnog oka,
Što od v'jeka budno sjaje,
Nestat će je, kad vječnosti,
Jer vječnoga izvora je. —

Ja sam opet...

Ja sam opet čedo malo
Razmaženo, raznježeno,
Od kada me mило gleda
Sunce moje — oko njeno.

Teška kletva roda moga
I na moje srce pala;
Koliko mi puta duša
S crne mržnje zadržala!

Sad bih svakog ogrlio,
Č'jelom sv'jetu cjelov dao,
Pa bih onda od miline
Zapjevao, zaplakao.

Mome srcu otvara se
Nova staza, život novi:
Prolistali krasnim cv'jetom
Razoreni moji snovi.

A u tome perivoju
Šarolika posred cv'jeća,
Stoji tvoja divna slika
U raskošju pramaljeća.

Osjećaš li i ti, zlato,
Barem trunak nove sreće?
Godi li ti u tom vrtu,
Miri li ti sitno cv'jeće?

Pogledaj me, raskoš neba
Tvoje mi je oko sneno —
Vidiš da sam čedo malo
Razmaženo, raznježeno.

Pričala mi...

Pričala mi majka moja
O nebeskom bajnom stanu,
Gdje no božje oko sjaje,
Gdje je osvit vječnom danu.

Tu su sitni angjelići,
Prava slika božjeg lica;
Udešuju rajskom kućom
Bajoslovnih sklad pjesmica.

Vazda proljet i vedrina,
Sitan biser, suho zlato,
A uza to nebesnika
Bajno oko, umiljato.

Čeznula mi duša često
Za nebeskim divnim krajem,
S mlada srca kidao se
Uzdisaj za uzdisajem.

Ali sada i ja kušam
Nebesničkog milje d'jelka,
Ta imadem tu na zemlji
Svoje zlato — svog angjelka.

Spjevao Tugomir Alaupović.

U jeseni.

Na beskrajnom odru jesenskog neba
Plamičak blijed ko u kandilu tinji,
U noćnom mraku drhti mu odsjev sinji...
Tako i zraka zadnja se ugasnu Feba.

A magla pada... brdom i dolom pada
I crnoj zemlji pokriva suha njedra.
I tužno, teško... čini se nikad vedra
Ne bilo dana, a magla pada i pada...

Iz suha grma žalobno ptica poje,
Na dugoj sjeni umorno glavom kreće,
I staje dah na grobu kaono sreće,
I biva gorko... željama jesen to je.

Ijubo M. Oborina.

Tužna povjest.

Ona mu se ovila oko vrata; strastveno ga grleći u dugačkome cjelovu, htjela je svoju dušu stopiti s njegovom. On ju privinuo na grudi i slušao, kako su složni, jaki kucaji njihovih srdaca. Opojmi miomiris, što je prodirao sa njezinih snježanih grudiju, poput tamjanova dima, zaokružio mu glavu i oteo mu čisto razborito mišljenje. Silio se da bude hladnokrvan, razborit, da se savlada, ali zaludu. Noge mu klecale, čutio je u srcu nešto, što se ne dade opisati. U rukama je držao biće, do kojeg se ne usudi ni oka podignuti. Ona ga je sama zaludila, on joj nije nikada ni riječi rekao; ona je oko njega, još u kratkoj opravici, nevino skakutala i pripovijedala mu svoje djetinjske zabave; htjela je paće, da se i on s njom zabavlja. Kad se je počela razvijati, a to je bilo već u dvanaestoj godini, on joj ne bi ruke pružio, nastojao je, da je izbjegava; ali ona uvijek je k njemu hrlila, i još uvijek djetinjski se smijala i razgovarala neizrecivom ljubenošću. — Je li to bila ljubav? On na to nije nikada mislio, nije smio misliti; goleme, nepremostive zapreke dijelile su to dvoje rođjaka. Ali ona na sve to nije mislila; ona ga je ljubila. To mu je te večeri očitovala i bacila mu se u naručaj strašću zaljubljenja djeteta. On se zagledao u njezine lijepe oči, što su bljeskale strastvenim žarom, zamisli se malo i reče:

— Odveć smo sretni, ali ovoj sreći mora biti kraj, i to još sutra. Rasplinuće se tvoja ljubav.

A ona mu se još jače privinuo:
— Nikada, nikada, — klikne, ti ne znaš kako sam ja jaka!

Bila je bajna rujanska večer; u blizini čuo se po zaljubljenja slavuja i šum morskih valova, što su lagano ljubili obalu, pa pljuskanje vesala i kad i kad koja lagana kajda tanburice uz tiho pjevanje: to se je neko zabavljao na kanalu. Oni su šetali pod vinovom sjenicom zrele grožgja, držeći se za ruku. Iznad Lovčena se pomolio mjesec i rasvijetlio njihova sjetna lica.

Sjeli su na dugu kamenu klupu, što je stala na dnu guste aleje, kojom su šetali.

— Vidićeš, — počne ona — šta ja mogu da učinim; sutra idem u zavod. Kad svršim školu, niko mi ne će više zapovijedati. Slomiću svačiju volju, ja ću samo naći života u tvom zagrljaju.

On se nije mogao nikako snaći. Začaran njezinom ljepotom i nenadanom njezinom ljubavi, kao da nije vjerovao svemu što biva.

— Ne znaš, što te još čeka, reče, uzdahnuv duboko. Oh kako ćeš me lako zaboraviti, valjda i zamržit ćeš na mene.

— Nikada, — tvoja do smrti. Srcem niko ne zapovijeda.

Dugo su tako sjedili i sanjali o budućoj sreći, on opojen nekim pesimizmom, a ona u slatkom snatrenju nepoznatih slasti. Kad ju je majka s prozora pozvala, da ugje u kuću i da ide spavati, još su se jednom zagrlili. Rastanak je bio težak. „Do smrti!“ „S bogom — misli na mene!“

Za tu ljubav niko nije znao. Roditelji nijesu mogli ni sumnjati ništa, a on je već bio takov, da se niko ne bi bio ni usudio o njemu što

slučna pomisliti — tako ozbiljan mladić, radišan, veseo, pak da je postao zaljubljenim djetetom! Ipak nakon njezina odlaska nešto se naklapalo. Ili su sluškinje što na njoj opazile, čule, ili je njegova promjena dala povoda takovom naklapanju...

Njezina zadnja kletva: „Do smrti“, ostala mu je duboko u duši usagjena. On je svake večeri dolazio u vrt, sio bi na ono isto mjesto, činilo mu se, sad na banuti će i ona! U ušima zujale mu njezine riječi, kao bajna tajnovita glazba. Kolikokrat je stao pjevuckati u svojoj nužnosti, u nadi da će napuniti prazninu srca, onu lijepu pjesmu, koju je ona umjela divno uz tanburu, povjeravajući prijaznoj zvijezdi svoju tajnu ljubav: „Ako ovaj isti tren s tobom o ljubavi zbori, reci joj, ljubezna zvijezdo, da je ja još ljubim“.

Kad je mogao neopažen, ušuljao bi se u njezinu sobu, te bi snimio njezinu sliku, u nju dugo piljio, kao da se o nečem razgovara, pa na poslijetku strastveno je poljubio. Rijetko se dopisivali, u strahu da se ne bi odali. Dva puta joj je pisao i to očinski, preporučujući da posveti sve svoje sile nauci, a on sam, i od želje da ugasi plamen s kojega je izgarao, posveti se književnom radu.

Poslao joj za Božić nekoliko knjiga, u kojima je neke izreke podcrtao, a ona je u njima mogla čitati sve tajne njegova srca, svu silu neugasive ljubavi. Izbjegavao je svaku zabavu, jer je znao, da se ni ona ne će zabavljati; ta zatvorena megju četiri zida, sanjati će samo o njemu, komu se je dala „do smrti“. Ali gle nevolje!

Peti travanj postao mu iznenada koban. Tog dana mu je prvi put rekla riječ, koja je značila više od prijateljstva, koja je zvučila ljubav, a nakon godine, taj isti dan prosuo se glas, da je ona obnoć pobjegla u naručaju zaljubljena mladića, pobjegla, da ispije čašu kaljužine, da se okupa u rječini sramote; pobjegla, da još jednom dokaže, kako je lažna, kratka, varava djevojačka ljubav, koja ne pozna drugog zakona, do zakona neponjatne ženske slabosti...

Takove su ga misli zaokupile, kad mu je stigao prvi glas, ali ga nijesu mogle utješiti. Bio je neizrecivo uzrujan, kao da mu se je krv promijenila u otrov. Njezine riječi još su mu zujale u ušima i srcem tresle. Nastojao je uvjeravati samoga sebe, da ju on baš nije nikada ni ljubio, jer nije bila njega dostojna. Dozivao je u pomoć svaku sitnicu iz prošlih dana, da se o tome uvjeri. Ali uspomena one bajne noći, onih produljenih cjelova, gorkih suza prolivenih na rastanku, ubijala je svako njegovo utvaranje. Jedino je prezir mogao obuzdati njegovu naglost, da se ne zatreči za njom, te da je na sred puta ne sa-gnjeći kao pseto.

Gledeć njegovu neobičnu promjenu, izvanrednu nervoznost, bojeći se za njegovo zdravlje, prijatelji mu savjetovali su putovanje. Otigje najprije u Mletke pa u Beč, nu zaludu: srce mu je još uvijek krvarilo i umjetnička remek-djela starih Mletaka nijesu mogla zamijeniti izgubljeni idejal. Da učini kraj svemu, baci se u vrtlog najniže strasti, postade prijateljem najniže krčme. Krčma i onda kupovna ljubav! Gušio je tako u sebi sva dosadanja plemenita čuvstva. Kad bi opazio na djevojačkom licu sjajni izraz ljepote, nešto čemu da se diviš, kao da je vidio svetogrđe, profanaciju te ljepote; oćutio bi u sebi neodoljivi prezir, nesmiljenu mržnju. Sramio se je, što je bio do tada tako slab te vjerovao u ljubav žene, što se je dao zanijeti utvorama, a da je mogao uništiti što je bilo, da je mogao sa svim izbrisati uspomenu onog časa, one zakletve, bio bi se preporodio.

U poniženju žene oćutio bi slast, neizrecivu slast osvete. Kad bi koju vidio potištenu, prezrenu kao ljudski izmet, sa tragovima ljepote

Motiv iz ramske doline. Slikao K. Liebscher.

na licu, on je bio blažen, on se je smijao. Ko zna, što mu se je tada po glavi vrzlo!

Dvije duge godine živio je tako, lutajući od grada do grada, tražeći mira, ali nije mogao nikako pokriti koprenom zaboravi ono nekoliko trenutaka užitka. Nu što nije mogao učiniti raskalašni velegradski život, učinila je nenadna mu očeva smrt. Dobrom starcu pala kap, a Mirko ga nije zatekao u životu. Kad je poljubio oćeva hladno mrtvo ćelo, kao da je i u njemu sve umrlo. Nije se sjećao ničega više. U oćevu grob sašle su sve kobne uspomena iz prošlosti. On se je sa svim preporodio.

Živio je mirno, spokojno u najljepšoj dobi svoje mladosti. Nastojao marljivo oko domaćeg gospodarstva, a u dokolici radeć na književnom polju; tako da su mu se mješćani ćudili i pripisivali kleveti, sve što se je o njemu govorilo, dok je bio vani.

Bile mu tada tek trideset i dvije godine i on nenadno oćuti da nešto izvanredna biva u njegovu srcu, nešto ćega za života jošće nije oćutio. Nije li to prava ljubav?

Da, Carmen nije kao ona prva, ovo je angjeo

s neba, ona je dostojna svake ljubavi, u njoj su se sjedinile sve krjeposti, sve djevojaćke vrline. Njezin pogled ne bljeska strastvenim žarom; pred muškarcem gleda u zemlju, ali kad te pogleda, opaziš, da je živo, inteligentno njezino oko, a kad ti se nasmije i nježno prigne glavu, zanjela bi angjela s neba. Cvijeće pod njezinom nogom ugiblje se, odaje miomiris tamjana. Ćim ju je opazio i s njome dva tri krat progovarao, upozna, da do sada njegovo srce nije zakucalo od prave ljubavi. On više nije bio lijep kao otrag sedam godina, ali je imao drugih vrline, koje lakše primame pametnu djevojku, te ga je Carmen rado imala i za njim u potaji uzdisala. Kad joj je donio zarućni prsten, obojica su zabilježili prvi dan svoje sreće.

Bila je lijepa ljetna večer. Mjesec je slabo prodirao kroz gustu aleju, sa koje je visilo jošć nezrelo grožđe; more je bilo tiho, tiho, lagano je plazilo do obale, kao da se sa zemljom ljubi. Ćulo se je dosadno krićanje ćvrćka na stablima, a iz daleka pljusak vesala: neko se je zabavljao na moru. Divna harmonija vladala je nebom i zemljom. Oni su šetali na svježem zraku pod gustom alejom, držeći se pod ruku, i razgovarajući o svojoj sreći.

Kad su došli do elegantne sjenice, isprepletene raznim erotićnim cvijećem, ona, kao da je umorna, spusti se na kamenu klupu. On ostane malo gledajući je, za tim klekne pred nju te joj stade ljubiti skutove, koje je ona zaludu nastojala pokriti pod elegantnu noćicu. Digne se, pa kad se sastadoše oći i oći, usta i usta, razdraćeni jedno prama drugom, on je vas zanosan upita:

— Ljubiš li me?

— „Do smrti!“

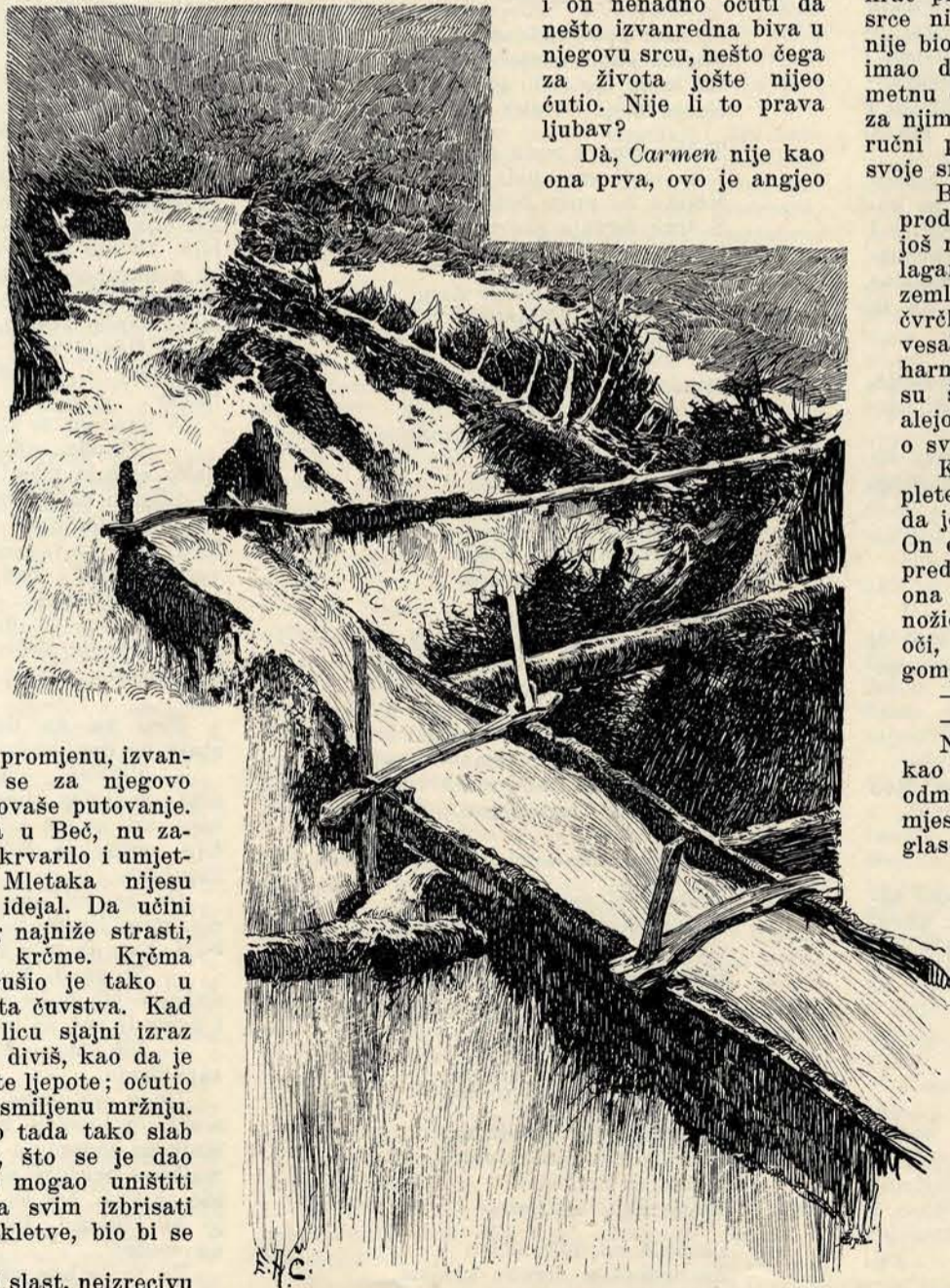
Na taj odgovor on se trzne; vas se strese, kao da ga je grom iz neba ošćnuo. Sjeti se odmah tih istih rijeći izrećenih na tom istom mjestu, u to isto doba, istim strastvenim glasom, istim uvjerenjem. Koraknu natrag. Ona pruži ruke prama njemu, po-digne ih u vis, da mu ih oko vrata ovije, da ga pogladi, ali on, sav izoblićena lica, turi ju od sebe tako divljim kretom tijela, da se je šćropotom strovalila, udarivši ćelom o kamenu klupu.

I kao lud ostade dugo vremena na mjestu, a da se nije ni ćega sjetio, a da nije znao za sebe, ni gdje je, ni što radi.

Kad se prignu instinktivno k zemlji, a ona leži blićeda i nijema. Na plavoj koji opazi traćak ugase krvi.

— Smrt ju je uslićala, da se ne iznevjeri svojoj kletvi.

Pierre Lucki.

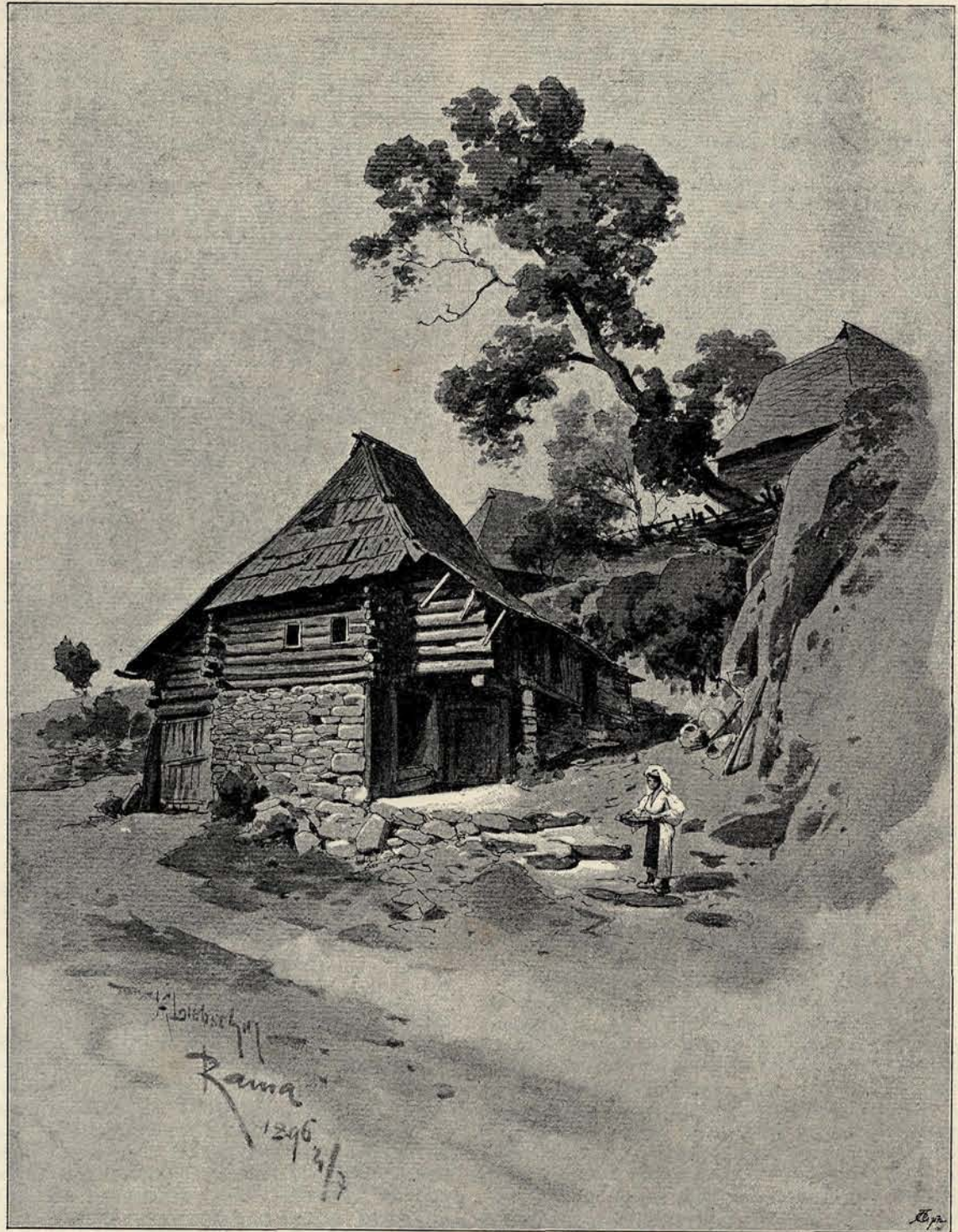

Mlinovi na Buku: Žljebovi. Slikao E. A. Ćeplin.

Pisma iz slovjenskih književnosti.

Svatopluk Čech.

Nije ni tako poodavno, što se je navršilo pedeset godina, otkako se je bratskom českom narodu rodio veleumni i bogodani *pravi českí* pjesnik Svatopluk Čech, jedan od korifeja mlagje pjesničke škole česke. Rodio se je u seocu Ostředku nedaleko Benešova, u nezaboravnoj i slavnoj za razvitak českoga jezika godini — 1846., u kojoj se je godini, po duhovitoj primjedbi povjesnika novije česke književnosti dra Františka Bačkovskoga, rodilo najviše českih pisaca, koji su docnije svoja imena proslavili u svim granama lijepe knjige. Svatopluk Čech stoji i u tom pogledu među svojim drugovima na prvome mjestu — a to po svojem izvrsnom uzgoju i talentu, u kojem se je osobito sačuvala čisto narodna crta, tako, da se danas općenito drži, da u českome narodu — nema danas pjesnika toliko darovita i više narodnoga, više Čeha, nego je to Svatopluk Čech. Poslije svršenih gimnazijskih nauka na praškoj gimnaziji god. 1865., slušao je pravničke nauke te se posvetio advokaturi. Pisati počeo je dakako već u gjačko doba i to pjesme, po kojima se je odmah opazio budući pjesnik. U to mladenačko doba nikoše upravo njegove „Kandiotke“ priopćene u listu „Květy“ te „Chaloupka“ u „Ruchu“; napokon je u „Almanaku českoga gjačtva“, koji je on izdavao uz sudjelovanje Otokara Hostinskoga i Večeslava Šulca, objelodanio „Bouře“ (buru) i satiričku pjesan „V klášterním sklepě“ (U manastirskom podrumu). U svim ovim radovima opaža se neobičan pjesnički talenat bogata intuicija i fantazija i mnogo „posebnoga“ narodnoga kolorita. Doduše bili su to proizvodi mlada uma i sreća, ali je u njima odsijevao bogat duh. Daljnje njegovo literarno djelovanje opravdalo je potpuno nade, koje su se u nj stavljale od početka njegova pjesnikovanja. On je od sada radio kod uredništva raznih periodičnih izdanja, kod kojih je Svatopluk Čech bio sad feljtonistom, kao u „Pokroku“, sad opet članom uredništva — u „Světozoru“, gdje se je od god. 1871. pojavio cijeli niz njegovih humorističkih pripovijesti — ili u „Lumiru“ (od 1873. do 1876. god.), koji je izdavao spomenuti njegov drug Hostinský. Godine 1873. odštampana je u istome listu pripovijest „Jestřáb contra Hrdlička“ i jedna od njegovih najboljih poema „Adamite“ (u sedam ovećih pjevanja). U toj poemi opjevao je Svatopluk Čech vrlo darovito i u žarkim crtama buran život jedne od mnogobrojnih českih vjerskih sljedba — Adamite — te tragičan im konac: Adamite bili su naime istrebljeni od českih Taborita. Godine 1879. preuze Čech uredništvo lista „Květy“, koji je izdavao dr. Servae Heller. Među tim je Čech prije toga i to god. 1874. izdao zbirku svojih prvih pjesama, u koju su zbirku ušle: prije spomenute „Bouře“ i „Adamite“, a osim tih nove pjesme „Snové“ (sanje), „Anděl“ (angjeo), i više pomanjih pjesama. Od ovih pjesama izigjoše „Snové“ još god. 1872. u mjesečniku „Máj“. Ta prva zbirka Čechovih pjesama postigla je prekrasan uspjeh, te se je njegovo ime prenosilo od usta do usta — po českoj inteligenciji. Nu još puno veći uspjeh postigao je Svatopluk Čech novim izdanjem knjige „Nova zbirka veršovaných prací“ t. j. nova zbirka pjesama. U ovoj zbirci nalaze se osim nekih pomanjih epskih proizvoda, kao „Žižka“, „Handžar“, „Zimní noc“, „Na grob Havlasov“ i epopeje: „Jevropa“, „Čerkez“ i „Ve stínu lipy“ („U sjeni lipa“). U tome posljednjem proizvodu, punom istine i komičnosti, prikazuje pjesnik — prost razgovor ispod lipe susjeda seljaka: dobrićine poljodjelca, okretnoga političara-krojača, jednoga vojnika, bogata mlinara i t. d. Epopeja „Jevropa“ posve je druge vrsti i drugoga pravca. Ta je pjesan na skroz proniknuta kosmopolitizmom, te ne predstavlja ništa nova, ni zanimljiva, ni poučna već se samo po silnom i snažnom stilu te po ljepoti i jasnosti slika vidi, da je to Čechov proizvod. Godine 1874. putovao je Svatopluk Čech po ruskom Kavkazu te se vratio kući preko Carigrada, a putne svoje utiske pripočivao je u feljtonima „Narodnih listi“. Godine 1885. izašli su ti duboko poetički putni utisci pod naslovom „Upomínky z východu“ (Uspomene na istok) u posebnoj knjizi. Istočnim duhom i slikama bila je nadahnuta i prekrasna i divna pjesan „Čerkez“. „Nová zbirka veršovaných prací“ bila je priopćena — god. 1880., 1882. i 1886. — u pjesničkim „Besjedama“ pokojnoga lirskoga pjesnika i publiciste

Ramska seljačka kuća. Slikao K. Liebscher.

Jana Nerude. Godine 1882. odštampana je u „Květech“ pjesan Čehova „Slavie“, a god. 1884. veoma lijepa poetička priča iz česke povjesti „Dagmar“. Obje one pjesni izašle su kasnije u posebnom izdanju u Pragu od god. 1884.—1885. (Vidi: Kabinetni Knihovna Fr. Šimačka.)

Od njegovih većih epskih pjesama najviše se cijene „Adamite“ i „Slavija“. Ova zadnja odlikuje se takogjer vrlo zdravim otačbeničkim slovjenskim osjećajem, te je dokazom, — da pjesniku nijesu refleksije i filosofija utukle trijezna shvatanja pojavâ narodnoga života i njene teške praktičnosti.

Uzajamni odnošaji slovjenskih plemena, skrajne nesuglasje, i pusta naklonost i postojano međusobno neprijateljstvo — prekrasno su nacrtani u epu u karakterima glavnih djestvujućih ličnosti: Ivana i Vladimira (Rusi), grofa i kćeri mu Jadwige (Poljaci), te zatim osobe Čeha, Srba, Hrvata i t. d. Ivan zaljubljen je u prekrasnu Poljakinju Jadwigu; ljubav se vraća ljubavlju, tek je beznadna zbog nesuglasja staroga grofa, korjenitoga neprijatelja Rusa. Napokon se zapletena ljubavna povjest sretno rješava na lagji „Slavija“, gdje se slučajno sretaju sva sudjelovačka lica za vrijeme užasne bure, za koje su se dapače mornari pobunili proti kapetanu. Putnici svagjaju se tko će im biti vogjom, da se spasu od bijesnih mornara. Na to Poljak grof, premda protivnik, predlaže Rusa Ivana, te je iza toga počela navala na mornare. U toj borbi Jadwiga, spasavajući se od poglavice pobunjenih mornara, skače u more, gdje ju spasava Rus Ivan. Borba svršava porazom pobugjenih mornara, pomirbom grofa s Ivanom i dakako srećnim vjenčanjem ovoga sa Jadwigom. Na taj ganutljivi

prizor prisutan Čeh govori ove zanosne riječi! „Kakova li divna i uzvišena preokreta! Neka i majka Slavija blagoslovi sveti savez ljubljene svoje djece!“

Kad se je pojavila pjesan „Slavija“, postao je Čech mahom općim ljubimcem cijele česke obrazovane publike. To je bilo za onda djelo nad djelima njegova pjesničkog stvaranja. I ako u lirici Svatopluk Čech ne natkriljuje druga dva česká pjesnika — Jaroslava Vrchlickoga i Adolfa Heyduka, to im je potpun premac u epskim proizvodima.

U spomenutim „Pjesničkim besjedama“ pripočeno je takogjer nekoliko izvrsnih Čechovih proizvoda kao: „Petrklíče“ (1883.) priča vanredno lijepo zamišljena, puna dobrodušna humora, te priča „Lešetínský kovář“ (Lešetínski kovač, 1884.) — pjesan, puna dubokog patriotskog osjećaja, gdje se je talenat Čechov osobito istakao.

Osim ovih nabrojanih epskih pjesama, Svatopluka Čeha zaslužuju interesa još dvije: „Hanuman“ (1884.), osnovom koje bile su indijske legende o caru Hanumanu i „Václav z Michalovic“. Ova zadnja bila je priopćena najprije u „Květech“ 1882. god., a zatim je izašla u dva izdanja (god. 1885. i 1886.), od kojih je jedno od ovih okićeno slikama od ruke Liebscherove. U njoj je prikazano teško stanje Česke poslije 1620. god., iza bjelogorske bitke.

Ova zanimljiva historijska pjesan pobudila je toliko silan dojam u českoj inteligenciji, da su se na poprište „patriotske“ poezije Svatopluku Čechu pojavili silni suparnici, i Adolf Heyduk je već god. 1883. napisao pjesan „Za volnost i viru“ (Za slobodu i vjeru), skoro posve istoga sadržaja a iz iste epske česke

prošlosti, kao što je ona pjesan Čechova. Napokon je Čech pokušao svoj dar i svoje sposobnosti u satiri. Godine 1886. izišla je njegova priča „Pravda“ (Istina) i nekoliko malih satiričkih pjesama u posebnome izdanju. Po mnijenju dr. Fr. Bačkovskoga, pisca historije novije češke književnosti, — Svatopluk Čech je i u satiri prvi između českih savremenih pjesnika. Pri tom valja da spomenemo, da je Čech veoma često pisao pod pseudoimenom „Malina“, koje i sada katkad potpiše u „Kvčtech“. Osim pjesama proslavio se je Čech i svojim romanima, pripovijestima, i pričama i feljtonima. I u tim vrstima lijepe knjige zauzimalje Čech odlično mjesto među svim suvremenim českim spisateljima. Sadržina njegovih pripovijesti uzeta je poglavito iz prstonarodnoga života i nadahnutu je zdravim i dobrodušnim humorom. Njegove pripovijetke, arabeske i humoreske („Povídky, arabesky i humoresky“) izigjoše na svjetlo u „Salonskoj knjižnici“ u četiri dijela (1878.—1883. g.). Što se tiče humora, to moramo primjetiti, da se to svojstvo u talentu Čechovom javlja isto tako kao i kod svih drugih českih pisaca, mal ne kao sinonim obične nevine veselosti i šaljivosti, kao nekim dubokim osjećajem i „smjehom kroza suze“, kakav se humor nailazi i kod engleskih (Dickens) i ruskih (Gogolj) romanopisaca. Od novijih pripovijesti Svatopluka Čecha napominjemo samo najvažnija po svojoj umjetničkoj vrijednosti: „Kandidát nesmrtnosti“, humoristički roman izdan godine 1884., putne bilješke, humoreske, satire i mnogo drugoga. Ovim načinom iskušao je Svatopluk Čech svoje sile skoro na svih grana pjesništva i svagdje se je pokazao pravim pjesnikom. Sve pjesme ovoga spisatelja vanredno su omiljene u českom narodu, a osobito za to, što je u njemu manje, nego kod ikoga drugoga spisatelja novije poetičke češke škole, kozmopolitizma i refleksa, pustih fraza, kao uzdača o sujeti duše, o izgubljenom ljudskom blaženstvu i drugih sličnih stvari. S toga su njegovi proizvodi puno dostupniji srednjemu sloju českih čitatelja, začaravajući ga neobičnom poetičnošću i u isto vrijeme nekom većom ćutljivošću sujeta.

Najveću slavu polučio je Svatopluk Čech sa divnim pjesmama „Pisně otroka“ t. j. „Pjesme roba“, u kojima je vanrednom silom izraza, prekrasnim stihom, jasnim orisom i dubokom dikcijom natkrilio sve dosadanje svoje radnje te vrsti, te se doista učinio prvostepenim pjesnikom slobode i jednakosti svoga naroda. Iz ovih pjesama bije neki junački i čvrsti duh, koji ti uljeva nadu u budućnost toga naroda. „Pjesme roba“ doživjele su u tri tjedna pet izdanja, kao još ni jedna knjiga ni kojeg českog pjesnika ni spisatelja. Ne ćemo ustvrditi, da tomu nije pomogla ni ta okolnost, da su stanoviti izvanliterarni elementi počnili nelijep pokušaj, da „Pjesmama roba“ dadu biljeg političkoga strančarstva, što se podni-pošto ne smije predmijevati u ovakova pjesnika, protiv čega se je u ostalom i on sam ogradio. Svatopluk Čech je svojim cjelokupnim pjesničkim radom dokazao da stoji na visini svoje zadaće i kao takav nije nigda i ni u čem bio pjesnikom ikoga drugoga, nego samo vascijeloga naroda českoga i svojih idejala. U Pjesmama roba, ako i ima prispodoba, koje se mogu protegnuti na život českoga naroda, — ipak nema onoga, što bi bili neki kritičari rado našli; ali mi smo uvjereni da pjesnik nije htio svoj narod opjevati — po običnoj maniri — ropskim, već je u tim pjesmama htio da podade sliku potištena ljudstva u sveopćem smislu. Svatopluk Čech je po svojem cijelom biću i uzgoju i poetičkom radu propovjednik istine, dobra, slobode i jednakosti. Kod njega pobjeguje vazda pravo, dobro i plemenito. Za karakteristiku znamenovanju Svatopluka Čecha u svojstvu ne samo českoga, nego uopće evropskoga spisatelja neka služi ta činjenica, da je, kad je god. 1881. španjolska vlada predložila českim spisateljima utakmicu za nagradu za najbolju pjesmu o velikomu Calderonu de la Barca, tu nagradu dobio Čech za svoju pjesmu „Calderonovi“, koja je bila nekoliko puta prevedena na španjolski.

Svatopluk Čech upire se na čvrstom pjesničkom poprištu kao samosvojna, čisto narodna pojava, umijući sveopće svjetske stečevine i težnje dovesti u sklad sa idejalima svoga naroda i pjesničkog mu duha; ali u svem tom zreali se kao jaki sunčani trak na morskoj pučini u njegovim djelima plemenito, dobro i pravedno pjesnikovo srce, koje slabe štiti,

silnike šiba i žigoše. Htio bi, da i u svemir ulije bratski pokoj i regbi smiješak ljudskoga zadovoljstva.

Svatopluk Čech je jošte u naponu svoje snage i pjesničkoga stvaranja, te će — miljenik svoga naroda, i sam ljubeći ga do samozataje, podariti češkoj knjiži još više dragocjenih djela na slavu napredne si otačbine....

Kamilo Zajčić.

Naopaki san.

(H. Heine.)

Da mlad sam opet, žustar, snilo mi se,
Sa dvorca b'jela, izbrešku sa visa
Otil'ja i ja, za ruke se držeć,
Zatréasmo se stazom nizbrdice.

Djevčica milblika vilénski
Sjevucala je čarnim očma na me,
Otiskujuć se čvrstom malom noškom
Odavala je gizdav skok i snagu.

Romorila je svesrdno i vjerno,
Po glasu segoh dušici joj do dna;
Tankoća uma, razbor proviraše
Iz usta sličnih pupoljku od ruže.

Ne planuh plamom, za njom ne poludjeh,
Razabirah joj milo biće tr'jezan,
Čudnovato ublažila me bješe,
Pritajih uzdah, u ruku je ljubnuh.

I sjeknuh voljom, ubrah stručak l'jera,
Urućih joj ga rekav razgov'jetno:
Oj pogji za me, žena m' bud Otil'jo,
Ko ti da budem pobožan i blažen.

Već ne znam, što mi odgovorila je,
Nasumce prenuh se i spetih zbilju:
Bolesnik da sam u toj sobi tavnoj
Ne nadajuć se oporavku nigda!

Preveo Iv. Trnski.

Podmorsko brodarenje.

Ko je među nama, te nije čuo ime slavnog francuskog spisatelja Julija Verne-a, i ko se nije naslagivao utvarama njegove divne fantazije? Bajno nam pripovijeda njegova mašta mnoge izvanredne dogojaje i doživljaje, čudnovate stvari i podhvate, a jedna od najčudnovatijih, to je onaj *podmorski brod*, o kojem nam iznosi podmorska čuda nevigjena, u spisu: „Dvadeset tisuća milja pod morem“. Makar da je to duhu ugodna zabavica, ipak razabiremo, od kolike bi koristi mogao u praktičnom životu da bude nalik brodu, kad bi se usavršio tako, da podobuje svojoj svrsi u svakom pogledu. U miru bi služio kao ronilo, da digno s morskog dna potonule dragocjene predmete, za velike gradnje u morskim lukama, za znanstveno istraživanje morskih dubina, za polaganje podmorskih telegrafskih kabela pak još za mnoge raznovrsne radnje i poslove, koje inako iziskuju mnogo skupih pomagala. U ratu ne bi bilo boljeg pomorskog sredstva za uništavanje neprijateljskih ratnih brodova, na koje bi se s njega palila smrtonosna torpeda, a sve neopazice; mogao bi taj brod doći i poći, da ga niko ne vidi. Ove sve prednosti već su odavna nukale mjernike, da sagrade takav brod.

Prije nego počnemo nabrajati razne rješidbe ovog problema, red je osvrnuti se na osobite poteškoće fizikalne naravi, koje je valjalo najprije savladati, da se kako tako „podmorskom vožnjom“ stigne do cilja. Nu uz to imade još drugih poteškoća, koje se uopće ne mogu posvema da odstrane, već ih današnja znanost jedino manje više ublažava.

Ponajprije valja spomenuti slabu rasvjetu u većim morskim dubinama. Sunčano svjetlo, prošavši kroz sloj vode od od 3-118m oslabi za $\frac{2}{3}$, a prošavši kroz 100m vode zadržalo je samo $\frac{1}{10,000,000}$ početne jakosti. U dubini od 100m vlada dakle tama, pa sve da je na morskoj površini najvedrij dan. Zbog toga ronac u dubini od 20m za najvedrijeg dana vidi samo 7m daleko, a u dubini od 40m samo 3m. Osim toga poznato je, da voda u debelim slojevima propušta samo zeleno svjetlo; mora dakle svjetlo u većim dubinama da je zeleno, a to prouzrokuje da crvenih predmeta ne vidimo. Ovoj mani dalo bi se nekako doskočiti bar time, ako bi na brodu bila kakva zgoda za jako električno svjetlo, no prema današnjem stanju te struke trebalo bi za ovaku spremu

mnogo prostora, a težina aparata možda bi nadmašila uzgon. Da se uzmogne podmorskom brodu zadržati stalan kurs a da se ne mora svaki put izići na površinu, izumila se je posebna sprava t. zv. *periskop*, koja se nalazi na svim podmorskim brodovima. S gornje strane broda uzdiže se okomita cijev 5-6m dugačka a 15cm široka. Na gornjem otvoru cijevi nalazi se prizma, koja zrake svjetla, što horizontalno padaju, reflektuje u cijev. Pomoću sabirne leće, daje se stvoriti na bijelom zastoru slika predmeta koji motrimo. Po veličini slike može se vazda odrediti udaljenost predmeta, ako je samo naravna veličina poznata. Da se može malo po malo cijeli horizont pregledati, nalazi se nad prizmom — pod 45° nagnuto ogledalo, koje se može okretati oko vertikalne osi. Ova optička sprava upotrebljava se do dubine od 4m. A kako su pokusi pokazali, da morska površina ostane mirna, ako se 2m pod njom kreće brod, to je ovakova sprava sasvim zgodna, da se njome polučii svrha.

Druga ne manje zamašna poteškoća jeste, da prisiliš taj podmorski brod, neka bi ostao u tačno označenoj dubini. Ushljedne li da neki predmet, specifično lakši od vode, potone u vodi, možeš u glavnom upotrebiti dva sredstva. Taj predmet možeš da vežeš s predmetima, koji su specifično teži od vode, u tolikoj mjeri da bude uzgon jednak apsolutnoj težini.

U ovom slučaju teži opterećen predmet isto toliko, koliko obim istisnute vode. No možemo i drukčije. Mi možemo naime taj predmet nekom silom, koja je uzgonu jednaka i protivna, prisiliti da ostane pod vodom. Obadva ova načina upotrebili su na podmorskim brodovima, dakako u raznom obliku.

Prvi način, što no smo ga opisali, jeste najstariji. U brodu imadu reservoiri, u koje se može napustiti voda. Čim se više vode unutra napusti, time će brod dublje tonuti u vodu. Ako hoćeš da brod izigje na površinu, treba samo isisati vodu sisaljka iz reservoirara. Kad se sva voda iz njih isiše, digne se gornja strana broda nad morsku površje. Nu ovaj je način u nekoliko nepriliclan. Ako se sisaljke — pokvare, onda nestane na brodu baš onog sredstva, koje bi ga izdiglo na površinu morskou. Ove neprilike otresoše se na vrlo uman i jednostavan način pri gradnji podmorskog broda „Goubet“, što ga je sagradila francuska ratna mornarica. Na dnu ovog broda imade balast od olova, koje ravno toliko teži, koliko puni reservoiri. Ako se ova masa ot-kopča, padne olovo na dno, a brod, pošto mu je uzgon dovoljan, uzdiže se na morskou površinu.

Mjernik A. Campbell je ovu metodu pri gradnji svoga broda donekle promijenio. Sa svake bočine u te lagje vire po 4 velika šuplja valjka, koji se dadu zavuču u lagju. Čim se to učini, umanju se naravno i obim istisnute vode, dakle i uzgon, s čega počne brod tonuti. I druga metoda dade se takogjer na više načina provesti. Na takvom brodu može se namjestiti kormilo, u kojega je horizontalna os. Kad se takovo ovo kormilo postavi koso, a u isto doba pusti da se okreće vijak, koji brod goni, onda će se zbog jednostavnih mehaničkih uzroka brod pomicati koso, t. j. on će se istodobno naprijed pomicati, a i tonuti. Čim zaustavimo stroj vijka, popeće se brod na morskou površinu. Nordenfelt je na svojim podmorskim brodovima upotrebio dva vijka, u kojih su osi vertikalno namještene. Pokrenu li se ti vijci, proizvešće silu, koja je protivna uzgonu, a kad se ove sile izjednače — potonuce brod, tim dublje, što je sila veća od uzgona. Kako se voda može stlačiti, pa makar i u maloj mjeri, moraće se vijci tim brže okretati, čim dublje roni brod. Isti princip vidi se na podmorskom brodu engleskog mjernika Waddingtona, samo je ta razlika, da se vijci nalaze u cijevima, koje se nalaze sprijed i straga u brodu. Vijci izbacuju vodu spram gornje strane broda i time sile brod da tone.

U brodova, koji su udešeni za ronjenje po kojem od ova dva načina, mora da bude za-seban vijak za horizontalno gibanje. U nekih ovakvih brodova naći će se dakle i do tri vijka. Čim više vijaka, tim više i nade, da će se koji od njih pokvariti kakvom takvom nezgodom. Ovoj neprilici doskočio je amerikanski mjernik Georges Baker. U polovini dužine broda namjestio je lijevo i desno po jedan vijak, u kojeg se naklon prema horizontu može po volji mijenjati. Ako oba vijka okrenemo tako, da im osi budu horizontalne, gibaće se brod samo

u horizontalnom smjeru; ako im osi budu vertikalne, roniće lagja a da pri tome u horizontalnom smislu mjesta ne mijenja. Želimo li da se lagja u oba smjera povuče, treba nam samo osi vijaka namjestiti koso. Želimo li napokon da se brod pokreće samo horizontalno, pošto je već do neke dubljine uronio, valja nam namjestiti osi pod kut od 45°.

I u koliko je dakle više metoda na izbor, ipak je lako označiti, koja li je u svakom posebnom slučaju najbolja. Za brodove kojima je zadatak da budu dulje pod morem, jeste način pri kojem se upotrebljavaju vijci bez sumnje mrvna skup, jer neprestano kretanje vijaka iziskuje silu, a tu valja, kao što ćemo vidjeti, vrlo ekonomično postupati. S toga je za takove lagje bolje, da im se primjeni metoda koju smo najprije opisali i košto je vigjamo u poboljšanom obliku kod „Goubet“-a. Za brodove pak koji samo za kratko vrijeme plove pod površinom mora, košto ih namjeravaju upotrebiti u pomorskom ratu pri navalima, najpraktičnija je ona posljednja metoda.

Sve je to lijepo, ama okle jaka pokretna sila? U podmorskog broda, naravno, da je trenje veće kad je sav pod vodom, i to tim veće, što brod dublje uroni, jer s dubinom raste tlak (na lagju), a time se dakako i trenje povećaje. A takav podmorski brod — naročito ratni brod — mora da juri bar onako hitro kao obični ratni brodovi, t. j. 20—25 morskih milja. Kad bismo na podmorskom brodu upotrebili kao pokretni motor parni stroj, morali bismo namjestiti na brodu rezervoare, u kojima se nalazi zgušten vazduh za uzdržavanje gorenja, osim toga zračne sisaljke, koje će plinovite produkte gorenja s ognjišta isisati i još sisaljku, kojom bismo rezervoare opet napunili, kad brod izigje na površinu. Sve te sprave zauzimlju megjutim velik prostor, a uz to jak parni stroj sipa po brodu toliku vrućinu, da bi se morale napraviti ventilacione sprave, da je ublaže. Ovim razlozima može se pripisati, što nijesu uspjeli Nordenfeltovi brodovi, u kojih je bio pokretni motor samo parni stroj. Baker i drugi mjernici upotrebili su na svojim lagjama takogjer parni stroj, tek u drugome vidu. Na brodu se nalazi parni stroj, dinamo-električni stroj; prilična množina električnih akumulatora. Kad je brod na površini, onda njime pokreće parni stroj, uz to kreće i dinamo-električnim strojem, koji struju goni u akumulatoru.

Kad se namjerava saći s lagjom pod površinu, uvuče se dimnjak parnog stroja u brod, zatvori se neprodušno, vatra se u brodu utrne, a dinamo-električni stroj, koji sada dobija struju iz akumulatora, može da giba brodom. Kad se akumulatori iscrpe, nema dakako druge nego izići na površinu, zapaliti vatru pod kotlovima, te ih opet napuniti. Na engleskom brodu „Waddington“-u i na francuskom „Gustave Zédé“-u imadu samo akumulatori, koji se napune prije nego brod ostavi luku. Istina i akumulatori su prilično teški, na „Gustave Zédé“-u teže akumulatori (brod može da plovi dva sata pod vodom brzinom od 27·8 km ili 15 morskih milja) 62.000 kg. No kako su akumulatori manje neprilicni, nego li parna makina, valja ih smatrati dandanas kao najbolja motorna sredstva. Napokon su u nekih brodova, kao kod „Goubet“-a, upotrebili i galvanske elemente. Na „Goubet“-u se nalazi 50 elemenata koji teže 1000 kg, te brod može da plovi 40 sati pod površinom i to brzinom od 7—8 morskih milja.

Oblik skoro svih podmorskih brodova nalik je na cigaru s kružnom presjekom, kao što je vigjamo u torpeda. Ovaj oblik pruža jakom pritisku vode pri razmjerno malenom mnoštvu gragjevinih sredstava, najveći otpor, ali se ne odlikuje velikom stabilnošću protiv nihanja oko uzdužne osi. S toga imadu često na lijevoj i desnoj strani broda kovne ploče poput peraja morskih riba, da stabilnost znatno povećaju. Spoljašnje tijelo takova broda načinjeno je od tuča, jer je iskustvo pokazalo, da morska voda tuča ne izjeda. Time se istinabog cijena broda prilično povisila, jer 1000 kg čelika staje oko 25 for., a 1000 kg tuča oko 130 for. Na gornjoj strani nalazi se tornjić za posmatrača, sa kojeg se mogu motriti predmeti pod vodom, a pomoću gore opisanog periskopa i oni nad vodom. Da svaki brod mora imati i vertikalno kormilo, razumije se samo sobom.

U tome je dakle u glavnome sastav i uredba ovakove lagje, a pošto posmotrimo ta pitanja, ajde da ogledamo nekoje glavne brodove ovake ruke. Podmorski brod „Goubet“ dugačak je 8 m. Na gornjoj strani nalazi se ulazni otvor, koji služi ujedno i ko razgledni tornjić. Oklop je u sredini 25 mm debeo, a na krajevima 8 mm; načinjen je od tuča. Brod može po tome da uroni do dubljine od 250—300 m. Svjetlo ulazi u brod na prozore, zatvorene 30 mm debelim staklom. „Goubet“ treba za posluhu tri čovjeka, a zrak, što ga trebaju, nalazi se pod tlakom od 80 atmosfere u čeličnim bocama. Pokvaren zrak sisaljka siše posebna iz broda napolje. O motornoj sili i drugom mehaničnom uređenju već smo govorili u općenitom pregledu. Cijeli brod teži 10 tona, brzina mu je pod vodom 7—8 morskih milja. U slučaju da bi se vijak poremetio, nalaze se na brodu peraje, koje se mogu micati kao kakva vesla, te se lagja može zgodno pokretati.

Drugi isto tako zanimljiv podmorski brod jeste „Waddington“, što nam ga pokazuje slika na strani 418. u uzdužnoj i u usporednoj horizontalnoj presjeci Duljina mu je 11·28 m visina u sredini 1·83 m. Dvije popriječne stijene B B dijele ga u 3 komore, od kojih srednja sadržaje pokretnu pripremu za pokretanje, a ostale vazduh zgušten na 12 atmosfere. G, G su rezervoari na vodu, da može lagja potonuti, onda kad vijci ne djeluju. A je razgledni tornjić s ulaznim otvorom Q. U srednjem dijelu vidimo akumulatoru, dinamo-električni stroj E i na kraju osi vijak F. Vijci koji prouzrokuju da brod tone nalaze se kod N N. H je obično vertikalno kormilo, L i L su horizontalna kormila, a njihov zadatak već smo naspomenuli. R je olovna masa, kojoj je ista svrha kao onoj i u „Goubet“-a.

Kad je brod spremljen za službu, napunjeni su rezervoari G, G, tako da samo 0·4 m broda vire nad vodom. Na to se pokrene stroj, a kad brzina dostigne 4—5 morskih milja možeš kormilom L brod potonuti u dubinu po volji. Ovaka je sastava i „Gustave Zédé“ francuske ratne mornarice. Displacement mu obuhvata od prilike 266 tona.

Bakerov brod razlikuje se ponešto od drugih svojim oblikom, budući da su mu popriječne presjeke elipse, a ne kružnice. Duljina mu je 12 m najveća širina 2·7 m a visina 2·4 m. Brod, kad je gotov za službu, teži 59 tona, a trebaju mu za posluhu dvije osobe. O ostalim brodovima ovake vrsti nema potanjih vijesti, a mi ih spram toga u nekoliko iznosimo na ovoj tablici:

I m e	Graditelj	Du- ljina	Širina	Visina	Depla- cement u tonama	Brzina u mor- skim mi- ljama	Du- bina ronje- nja u me- trima	Omo- gućena pod- morska plo- vidba u satima	Motorna sila	Njena jakost u HP	Lica
Waddington .	Engl. mornarica	11·28	1·83	1·83	?	8	11	16	Akumulatori	8	2
Baker	{ Baker Detroit } { Mich. U.S.O.N.A. }	12·00	2·7	2·4	55	8	9	3	{ Parni stroj i } { akumulatori }	50	2
Gustave Zédé	Franz. mornarica	—	—	—	266	15	—	2	Akumulatori	720	—
Goubet	Franz. mornarica	8·00	1·75	1·75	?	7—8	250—300	40	Galv. članci	3—4	?
Audace	{ Fratelli Ugli- } { ardi, Savona }	8·70	3·50	2·16	?	?	100	48	Akumulatori	—	—
Pullino	Tal. mornarica	3·9	4·8	—	79	8—12	—	—	Akumulatori	—	—

Ako tu tablicu pomno promotrimo, opazićemo da su većinu ovih brodova gradile ratne mornarice pojedinih pomorskih velevlasti. To je zbog skupoće ovakih lagja, a i zbog neizvjesnosti, da li će brod poći za rukom ili ne. Otkako su glavni principi prokušani na brodovima, što ih sagradiše ratne mornarice, počela je i privatna industrija graditi takove brodove s priličnim uspjehom kao n. pr. „Baker“ i „Audace“. Brodovi ratne mornarice trebaće veliku brzinu, a drugi, što su naime gragjeni u komercijalne svrhe (kao ribolov) i t. d., grade se tako, da mogu bez ikakove opasnosti dostignuti veliku dubinu.

Podmorski brodovi posvjedočuju, kako se mogu savladati poteškoće, kojima isprva niko nije znao ni umio lijeka. Pak ako i nijesu te neprilike danas potpuno savladane, a ono bar imamo opravdanu nadu, da će se u budućnosti i tomu doskočiti. Ta niko ne zna ne će li možda najbliža budućnost iznijeti na vidjelo izum, koji će jednim mahom unaprijediti ljudsko nastojanje, koliko su dosad mogla tek decenija. Ko zna ne će li se pojaviti kakav novi Röntgen, da nam otkrije neku novu vrst zraka, koje ni u najmutnijoj vodi ne oslabe? A uz to neka tkogod izumi spravu da ove nevidive zrake pretvara u vidive, i problem ravnjanja podmorskim brodom riješiće se bez periskopa.

Kosta Schwarz.

U spomenar.

U maju žića puti nam se sreli,
Kad procvao je glogov cv'jetak b'jeli.

I drage laste s juga dolijeću,
I rosa pada po mladome cv'jeću.

A maj se žića — bio gorak kako —
Ne zaboravlja nikad tako lako!...

U zanosu su još nam duše mlade
I vedre kule po oblacim grade,

Još sva je grana žića nam zelena —
Pa čemu da se piše uspomena?....

Kad dogje starost i pos'jedi glava
I klone srce i ruka drhtava,

O sebi tad će uspomene doći
I s tugom punit besane nam noći,

Jer maj se žića, bio gorak kako,
Ne zaboravlja nikad tako lako!...

M. Nikolić.

Milosrgje.

Slika nar. običaja i govora u gornjoj Hercegovini.

Kuća Gjorgijevića je ponajbogatija u selu D. S tom kućom je naša kuća poodavno zašla u kumstvo. Nekako odmah druge godine po okupaciji, otidem ja drugi dan Vaskrsenija, u tih mojih kumova u posjetu.

Dočekali su me i častili da ne može bolje, bilo je svega, kaono i kuća bogata i došao mio gost. Tu sam i prenoćio. U jutro, pošto popismo kahvu, reći će domaćin mlagjemu bratu Iliji:

„Čuješ Ilija! Hajde uhvati u dva rala volove, sad će i komšije naljeći.“

Ilija se diže da vata volove, ali meni to bijaše začudno, jera sam znao da naši seljaci svetkuju treći dan Vaskrsenija kao i prvi, pa ću mu:

„Bog s tobom kakve volove? Zar ne znaš, da je danas treći dan Vaskrsenija.“

„Znam, dobro znam, ama eto u nas je adet da treći dan Vaskrsenija smijem, moleći Boga, udovicama i sirotama na mobu orati.“

„Lijep adet, vaistinu. A da kome će te to danas na oranje?“ upitah ga.

„Udovici pokojnoga Save Perova. Znaš ga dobro, bio je čestit čovjek. Nije ti on nikoga sa svoga praga praznijeh šaka puštao. Pomagao je svakoga, ta nije u selu bilo čovjeka bolećijega srca od njega. On siromah poginu — boreći se za slobodu, a osta mu udovica Angja sa petero djece, sve jedno drugom do uva. Šta ćeš, sirota je na našem obrazu, pa je treba pomoći.“

„Lijepo kad se tako brinete o sirotama. Bog vas pomogao.“

Mi još u tome razgovoru, a četiri pet seljaka dočeraše rala pred kuću. U toliko i Ilija bijaše njihove volove povatao u rala.

„A zar se ne ćete iskupiti pred njezinu kuću, pa ondalen krenuti na oranje, kao što no je običaj kod mobe“, pripitah ja.

„Ne, nećemo. Nijesmo joj ni kazivali, jer je, crna, obrazli, pa da bi i kapu s glave prodala, gledala bi da nas dobro počasti; a mi dobro znamo da nema šta ni svojoj ćeljadi.“

Zdogovorili smo se, da je iznenadimo. Ja ću dati za sve volove sijeno, a opet nas tri četiri bolje kuće mobarima užinu, a ručao je svaki kod svoje kuće.

Ovaka ljubav i pažnja prama sirotinji bi mi mila, a i onako mišljah taj dan još tu u selu ostati, pa krenuh i ja s njima na oranje.

Njiva je bila podaleko od kuće. Kad dogosmo tamo, pomoliše se težaci Bogu, pa učerale sedam rala jedan za drugim, i ubrazdiše u ime Boga.

Najviše ako su sahat orali, dok se od kuće pomoli žena u vas glas naričući. Za ruku je vodila sinčića od deset dvanaest godina. Za njima bijaše pristalo nekoliko seljaka, kaono ti svetac, pa ljudi besposleni, a čuli pomagnjavu pa potrcali; da vide šta je. Kad žena dogje k njivi, presta naricati i za jedan tren stajaše kao kamen, pa onda pristupi, te najprije poljubi u ruku kneza Gjuricu, pa onda sve ostale. Sinčić joj Pero to isto učini.

„Vigju, braćo, što je! Ali srcu ne mogoh odoljeti da tugu u suzama ne odlijem, jer mi pade na um naše prvo stanje. Vala vam, braćo, po sto puta vam vala. Samo mi je žao, e mi prije ne kazaste, da se pobrinem s užinom. Kuku meni crnoj kukavici, kud će mi obraz?“

„Eto baš s toga ti mi nijesmo šćeli ni kazati, ama smo se mi pobrinuli s užinom. Još samo da je koja boca rakije, pa bi smo ozidali, baš ko prava moba! A gazda, šta ti veliš?“ reći će glavolasto knez Gjurica, a štroknu okom na me. Ja sam se odmah sjetio, kuda ta šiba, pa izvadih tri cvancike a zavikah: „Evo tri cvancike za rakiju, ko će u čaršiju?“

Jedno se momće odmah prijavi iz one svjetine, te za Angjom bijaše pristala, a dok neko opet zavika. „Evo i ja cvanciku!“ — „I ja cvanciku!“

I tu se skupi sedam osam cvancika, prije no bi brzoreka žena očitava očenaš.

Angja je za sve to vrijeme kao kamen šutila, dok kao da se prisjeti nečega, pa joj grunuše suze i kroz plač reče:

„Vala vi braćo, vala vi na takoj dobroti, ali je sve uzalud, kad ja nemam ni zrna šjemena, da to oranje zasijem.“

Knez se sad zamisli, pa pogleda po oračima, dok se istače Aćim Šulov i reče:

„Gdje je ljudi biće svega, ne brini se ništa, dok je nas u selu, ne će ti oranje ostati neposijano.“

Kad ću knez njega, potvrdi i on to isto.

Žena, tronuta tolikom dobrotom svojijeh komšija, podiže ruke k nebu i stade blagosivati: „Oh Bože, koji se brineš sirotinjom, ti im iz tvoje bol-hazne (obilne hazne) naplati.“

Iza toga zagrlj sinčića i stade ga u suzama kupati a kroz suze mu govoriti:

„Moj hranitelju, i ako Bog da sretni težaće, upamti dobro, šta nam ovi dobri ljudi čine, pa svakome dobro dobrim vrati.“

Ovaj prizor nam je svima suze na oči nacerao, a da bi bio, još veličanstveniji, Aćim Šulov joćnu volove, ispušta ralo, pa uze maloga Pera za ruku i dovede ga do rala. Tu ga namjesti za ralo, a u ruke mu uklepa ručice, i pokaza mu kako će ralom i volovima upravljati.

Pero čisto kao da se preporodi, uobiljio se, pa veselo uhvati za ralo.

Kako vješto upravljaje ralom i volovima, ne bi niko rekao, da je to dijete od deset dvanaest godina, i da je sad prvi put ralo u ruke uzelo; no kao da je to težak, koji je ralom dugo godina vladao.

Majka je sad suze radosnice prolijevala, a po koji bi put u ushićenju podviknula:

„Tako rano moja! tako moj sretni težaće!“

Taj s početka tužni sastanak sada se proturi u veselje, a još kad stiže rakija te okadismo po dvije tri čašice, zaori se i pjesma.

Oko podne stiže iz tri četiri kuće obilata užina, te pošto najprije namiriše volove, a pošto se opet obredismo rakijom, sjedosmo užinati.

Angja nije nikako htjela sjesti za sofru, no je posluživala. Vješt posmatrač mogao joj je sa lica pročitati tugu i bol, izmiješanu sa nekom nadom i zadovoljstvom.

Pošto užinasmo otpoče knez: „E braćo! Eto svi čusmo od Angje da nema šjemena, a gotovo smo to i znali. Oklen će sirota i imati, kad je se prošle godine ne sjetismo da joj uzoremo.“

Evo ja prvi trideset oka jećma, a ti si Aćime bolji od mene-podaj pedeset.“

„Bog je najbolji! ali drage volje daću pedeset jećma i dvadeset krupnika.“

„A ti, Miloše, koliko možeš dati?“ upitaće opet knez.

„Ja nemam jećma, ama evo trideset oka krupnika.“

„I ja ću trideset jećma“ javi se Pajo.

„I ja dvadeset jećma, a dvadeset krupnika“ završi stari Paša, te za tili čas skupi se dvije stotine oka jećma i krupnika.

Oni koji obećaše, odoše svojim kućama, i kroz jedan sahat svi se povratili, goneći svaki onoliko, koliko je koji obećao.

Iz toga nastaviše oranje. Pošto dooraše, posijaše i pobranaše, uputismo se svi kući Angjinov.

Tu nas ona lijepo dočeka i počasti kavom, a odneklen bijaše skunatorila i dvije boćice rakije.

„Evo ovo sam ukrala od svetog Ignjatije¹⁾, slava mu i milost, da mi se nagje za obraza“, pa stade redom svima posluživati, blagosivljajući svoje komšije i izvinjavajući se, da ih nije mogla bolje častiti.

Iza toga se rastadosmo i ja sam gotovo u mrak veseo krenuo kući, blagodareći Bogu, da se u našem narodu još take plemenitosti očuvalo.

I ne htijući sjetio sam se nekijeh bogataša po varošima, pa šapnuh sam sebi:

„Hajdete nesretnici, pa se naučite, od seljana plemenitosti, ljubavi, dobroti i poštenju!“

Luka Grgjić-Bjelokosić.

Naša pisma.

Budimpešta, oktobra 1896.

(S milenijske izložbe XIV.). Eto se je približio kraj ovim mojim pismima, gdje sam nastojao da strogom objektivnošću referenta iznesem — po mogućnosti — sve ono sa izložbenog prostora, što bi našu publiku ma u čem zainteresovalo. Sad hoću da zbacim sa sebe svečanu togu izvještača — a kad i kad i moraliste — pak neka me namjera povede malo u šetnju po toj izložbi, da joj ogledamo zabavno lice.

Ne ću, a ni dao Bog, da se pri tom upuštam u ocjenjivanje famoznih podhvata kao „Os-Budavára“ i „Carigrada u Budimpešti“. O tim zabavištima najbolje je — šutjeti, — najzad sama su u svojim golemim reklamama toliko i bućala i zaglušnom larmom udarala u talambase, da je svaka riječ, koja se o njima govorom gubi, suvišna, dočim ih je „prokletstvo zločina“ (tko me ne razumije, taj neka se izvoli obratiti na njemačkog klasika, koji je izumio krljatu riječ „der Fluch der bösen That“) jur snašlo: jedno je u silnom deficitu, a drugom vrh glave visi Damoklov mač, kojim će vjerovnici da mu se domognu vrata.

Ostanimo radije u samoj izložbi i gledajmo redom razna zabavišta i ona mjesta, koja služe dobroj voljici oka, uha i stomaka. I tu namah opažamo bezbroju gostionica, kavana, pivara, kioska za šampanjac, raznih kušonica, prodavaonica mlijeka i čarda, — toliko ih je, da bi bilo trebalo bar deset puta onoliko posjetnika, nego je zaista bilo, a cijene jelu i piću da su na polovicu snižene, da se za vlasnika svih ovih prodavaonica na koncu ukaže kakav takav dobitak.

A odasvud se javljaju obijesni zvuci ciganske glazbe. Ni to ne bi škodilo — ta ništa ne umije bolje rastjerati brige od glazbe, samo da je harmonije.

Otkud pak harmonija, kad je lokal do lokala, a jedna glazba hoće da drugu nadbije.

Bar da nije te zaglušne disharmonije baš na korzu, gdje uz to svira i vojnička glazba, a koji je inako kadar, da poput krasne moderne avenue-e pred okom stvara nasladu. Naokolo elegantan svijet — po izbor krasotice — sve to otkriva zavodljive čari, a gragjevnim remek-djelima pridružuje se bujno zelenilo i šarni nasadi, te jedan od najljepših proizvoda elektrotehnike: „Fontaine lumineuse“. Ne bojadiše se više samo svila, nego i voda; sve je pošlo bestragom luksusa, koji se je ušuljao i u vilinsko carstvo!

U dokaz evo na korzu skulpturama ukrašene umjetne skupine klisura, koja predočuje utjelovljenu bajku o vili Šiö. Vrlo je to naivna, lijepa narodna priča, koja se je do današnjeg dana ušćevala na obali Blatnog jezera.

Šiö naime bijaše vila Blatnog jezera, koja je sinu Komora, vračara iz bakonjske šume, tako dugo namigivala, dok mu nije „puklo mekano srce“. Otac mu ne bi bio otac i ne bi bio vračar, da nije prokleo zlatokosu vilu-povodkinju. I prokletstvo propisno se ispunilo. Šijina zlatna kosa ispala do zadnje dlake, a mjesto ove izrasle ljute zmijske i grdne žabe kraštaće.

Srećom nije lijepoj vili ta grdna frizura ostala do vijeka. U prokletstvu bila je klauzula, da će te

¹⁾ Sveti Ignjatije joj je krsno ime, a ono „ukrala“, znači ušćedila pri krsnom imenu.

frizure nestati, dok vjerno zaljubljeni par u spas Šije žrtvuje zlatoruno janje.

A može li u valjanjoj pučkoj priči manjkati ovako zaljubljeni par? Ne. Megju pastirima onoga kraja našao se zbilja vjerno zaljubljeni par, te žrtvova zlatoruno janje i skinu sa Šije prokletstvo ljutih zmijsa i žaba krastavih. One pobjgoše u vodu, a od janječeg zlatnog runa lijepoj vili opet naraste zlatna kosa.

Vilinski taj idil motiv je ovoj skupini, što ju je lijepo izradio kipar *Ljudevit Matrai* i koja se diže usred velikog basena, otkuda svaku večer skaču hiljada zraka u vis, rasvjetljujući čitav korzo.

Tek dalje! Našu šetnju možemo nastaviti, pješke ili električnom željeznicom, koja juri od paviljona glavnoga grada pa sve do balatonske čarde, gdje je na glasu „domaća“ kuhinja.

Još dalje na šetnji zapeti će oko o ljepuše Hebe, koje u raznim lokalima u svim mogućim i — nemogućim formama koketnim smiješkom poslužuju goste i gracioznom onom — ženskom biću prirođenom kretnjom ruke spravljaju nekuda obligatna uzdarja, a to čine tolikom revnošću, da redovito zaboravljaju reći: hvala!

Specijalnih i često puta obećanih zabava bijaše za cijele izložbene sezone vrlo malo. Mjesto koncerata, bilo je u paviljonu za svečanosti nebrojeno — banketa, a mjesto toliko puta najavljena i otkazana koncerta *Ilke Palmay* pod vedrim nebom na izložbenom korzu (kojom je prilikom uvijek bilo sijaset svijeta, koji je uzalud plaćao povišenu ulazninu), pjevala je *Juliška Kopácsy* u — Os-Budaváru (uz ulaznicu od 1 forinte).

Kao oaze u pustinjama bijahu za polgodišnjeg trajanja izložbe one tri ili četiri večeri, kada je ravnateljstvo izložbe priredilo sjajnu rasvjetu izložbenog teritorija.

Posve novi rasvjetni efekti pretvoriše čitavo izložbeno tlo u vilinski park. Bilo je onda more svjetla i more ljudstva, kuda si god svrnuo okom. Visoke električne žarulje ovile bi se crvenim prozirnim suknom. Drveće isprepletano zelenim plamećima, busenje i nasadi opervaženi plamenitim lancima u ukusno sastavljenim bojama, sad crveno i modro, sad žuto i zeleno, sad opet bijelo i maveno. Po travi ljekali se bijeli plamenovi poput krijesnica u tamnoj šumi; ondje opet vijugali se po zraku, uz lahor vjetra, dugački redovi lampijona nad korzom i po dvorovima. A uprav veličanstveno se ukazivalo jezero. Veliki most pivlao u moru svjetla; stupovi blistali u raznim bojama, koje su se u vodi stopot odsijevala.

Okolo čitavog jezera pak sterali se gorući guirlandi, modri i bijeli, isprekidani plamenitim kitama, kojim se je jasan sjaj divno odražavao u vodi.

Sa drvenih mostova opet, tamo k historijskoj skupini, blistalo se, ljekalo i sijevalo u sto i sto plamenčića. Sa vode gledajući doimala se ta rasvjeta zaista ukusno, naročito tamo gdje se je iz osvjetljena jezera dizao Hunjadijev dvorac; ispod njega more šarolikih plamena, a naokolo rasvijetljeni brodići i čamci, a megju njima bijeli labudovi.

Ovakove večeri, naročito kad je najednom zaszviralo osam vojničkih glazba pod ravnanjem *jednoga* kapelnika, bile su zaista krasne, pak je zaista velika šteta, što se je ova vrst zabave priregjivala prerijetko.

Marro Spicer.

Uz naše slike.

* *Rama*. Na samom srecu Bosne, gdje se Vranplanina priljubila uz Radušu, probio je bistri vrutak vode sinju krš. Sva izmućena od muke, kojom se namučila provaljujuć onaj tvrdi kamen, brza šumna voda niz kamene povore, dok se ne ustavi u maloj kotlini, kojom se voda u malo jezerce razlila. Tu se smirila, kao na počinak, da iz nova sabere snage za daljni put, a pod glatkom površinom vigja se kako sve tamo ključa i vrije i kako u to vrelo ljuta krš sve nove pritoke izbacuje. To je vrelo *Rame*, jedne od najljepših rijeka Bosne.

Tek što se voda u onom jezercu odmorila, valja joj na daleki, teški put. Malo niže vrela provaljuje kroz tijesan klanac, što ga zarubiše dvije strme osnovne stijene, a tu za vedra vremena preskakuje ono golemo kamenje, što ga je sama amo izvaljala, kad bi iza kiše ili kopnenja bujala.

Prošav taj klanac, ispod sela Varvare smirila se rijeka malo. Istina, još sve brza i šumi sve do svog ušća, ali ne više onom divljom silom i onom mukom, kojom se u klancu napatila.

Nadomak selu Kopčićima, djevotini bega Kopčića, sastaje se rijeka s *Bukom*, koji malo više samog utoka pod strmom stijenom izvire.

To vrelo Buka spada megju najljepše prirodne krasote Bosne. Strme stijene zakriliše u polukrugu jezerce, komu je površina bistra i vedra kao oko, pa se tu u sto boja razbija tračak sunca, koji bi prodro na dno jezercu. Ali koliko je mirno to jezerce na površini, toliko u njem vrije i ključa sa mnozine podzemnih pritoka, što mu donose sve višu vodu, dok ne napune kotlinu, te suvišak vode juri niz strmo korito u rijeku Ramu. Tu na ušću zauzdala je ljudska ruka nestašnu vodu, razdijelila je u žljbove, te ju navela na cijeli niz mlinskih kola, da ih okreće.

Ali rad ne sramoti a ni vode okaljati ne će. Tek što se ona šumna pjenovita omaha trsila mlinskog

kola, bistri se opet u krilu Rame, te s njome dalje juri, natapaajući podnožje Raduše-planine i primajući iz nje cijeli niz pritočica.

Niz Proslap, Mlušu, Višnjane juri do Luga, a tu prima u se prtok Dušćicu, koja se niz dva krasna slapa ruši u Ramu. Tu se rijeka već znatno raširila, ali kao dosad teče i dalje istom bukom i šumom niz korito osuto golemim kamenjem, dok se kod Ustrame (ušće Rame) ne sastane sa Neretvom. — — —

Ime Rama, kojim se i vas onaj kraj prozva, davne je davnine. To ime ostalo nam je, kao i još po gdjeke mjesto od starosjedioca bosanskih, od Ilira, a osnov mu: ram. Još i danas u njihovih potomaka Arnauta, taj osnov izražuje sve što je bučno, šumno, silno, što brza niz obale i slapove. „Rama“ dakle označuje od prihke ono, što i slovensko ime njenog pritoka „Buka“.

Ali u tom kraju ne ostaviše nam starosjedioci samo naziv Rame i druga nazivlja kao Ščit (šgjet = strijela), Varvara (razbojište) i t. d., već nam ostaviše i vidljivih spomenika, one svoje grobnice, koje prikrše golemim gromilama nanesena kamena i ozidana u humke. U tim gromilama iskopano je nekoliko zanimljivih starina, a osobito zanimljiva bijaše ogromna gromila sa 30 m promjera, raskopana kod sela Varvare.

Tu, više samog klanca, kojim protječe Rama bijaše nekoć znatna naseobina tih starosjedioca, a u njoj našao se do sada cijeli niz orugja od kosti i kamena. lonaca, kalufa za ljevanje brončana orugja i drugih predmeta, kojim se taj davni narod služio.

Ali ne samo u prehistoričko doba, nego i u ono rimsko ostavila je kultura na obalama Rame svoje tragove, kako to svjedoče neki natpisi, nagjeni kod Ščita, Proslapa i Luga. Jedan od tih natpisa ulomak je seoskog kalendara, urezana u kamenoj ploči, koji bi težaku kazivao dane i sjećao ga na poljski rad. Sva je prilika, da je ovuda prolazila rimska cesta, kojom su rimski osvajači dolazili s mora uz Neretvu i Ramu, da prešav Radušu sigju u zlatne majdane, koji se nanizaše niz obale Vrbasa oko gornjeg Skoplja.

Iz vremena, koje je neposredno uslijedilo za rimskim gospodstvom u našim krajevima, nema u Rami nikakih ostanaka. Istom kad se ovdje naseliše praoci današnjega naroda te urediše samosvojnu državu, imade spomena i o Rami. Nu koliko god se Rama spominjala u listinama srednjega vijeka, ipak nam je o samoj Rami u onom kraju malo poznato. Po Ramu, a i po Bosnu, bijaše najvažniji historijski fakt onaj, kada je sin ugarskoga kralja Bele III., knez hrvatski Andrija, pošao na vojnu u Dalmaciju, da je osvoji, te provalio i u Bosnu, pa tom prilikom osvojio i Ramu. Od toga časa zovu se ugarski kraljevi i kraljevina Rame, te je Andrija II., sjednuvši na prijesto svoga oca, u svima listinama pridao taj naslov ostalima, a za njime povedoše se i svi njegovi nasljednici do današnjega dana.

Ta praksa u kraljevskoj titulaturi megjutim je starija nego se do sada mislilo, jer imade jedna listina od god. 1194. gdje splitski nadbiskup Petar već Andrijinoga oca Belu III. (Cod. Arpad. VI. 186.) nazivlje kraljem Rame.

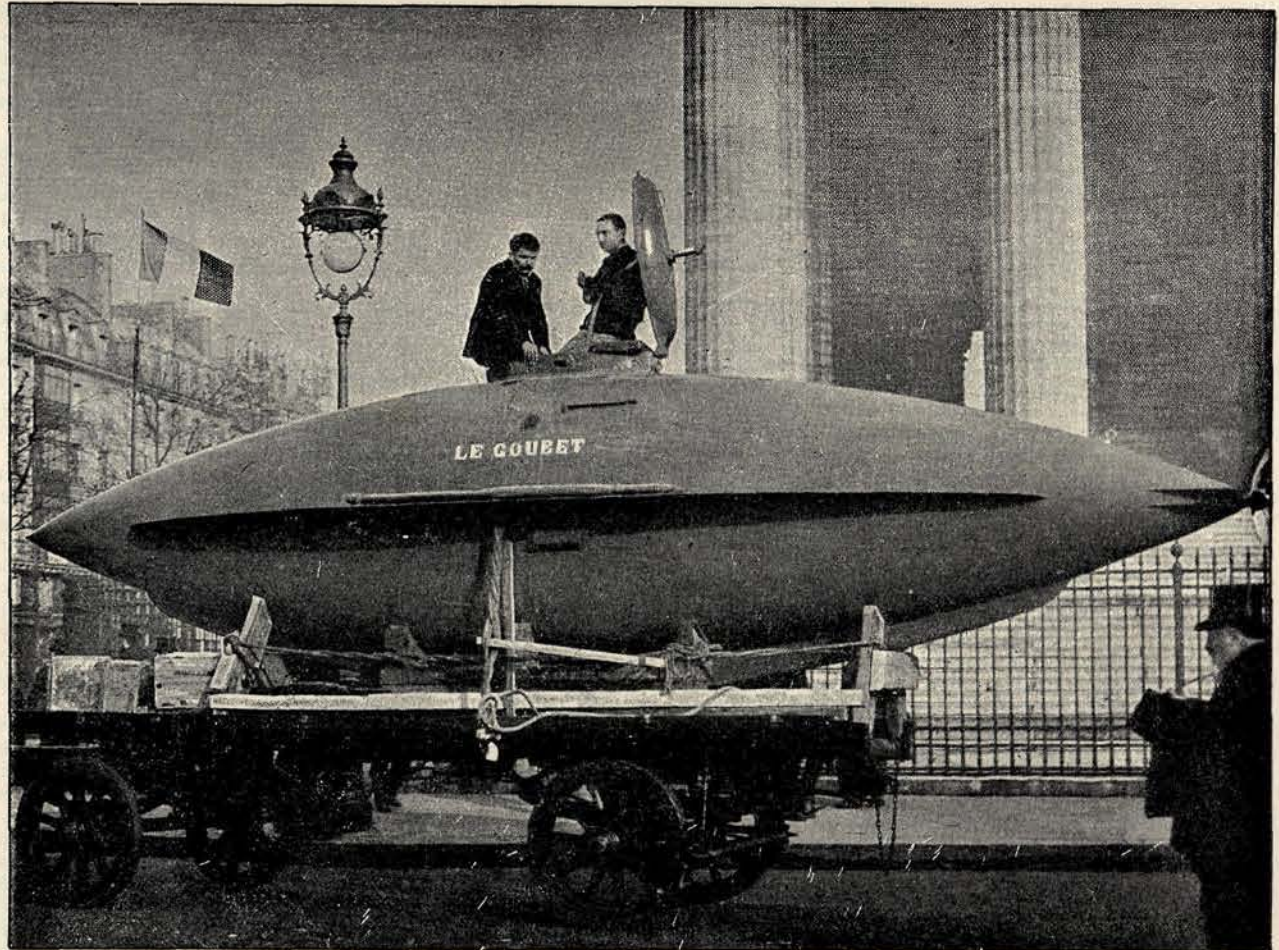
Sva je prilika, da su se ugarski kraljevi u prvo vrijeme, koje je Andrijinom osvojenju Rame uslijedilo, za taj kraj živo zanimali i brinuli, dok ih nije u tome pomela avarska provala, koja je Belu IV. natjerala u bijeg.

Osobito se za Ramu i Bosnu zanimao sin Andrije II. Koloman († 1242.) knez „slavonski“ i kralj rusinski, koji je u ono doba, kada su krstaške vojne bile najvažnijim političkim pitanjem, sam poveo krstaše u Ramu, da uništi vjeru bogumilsku, koja je onda već Bosnom i Ramom preovladala.

Od starine bijaše grad u Rami, po imenu Prozor. Taj grad sazidan je na strmom kršu, koji se prema istoku strmo osvio, dočim prema zapadu prelazi u onaj niz humaka, koji opasase ovuda gornju Ramu. U toj stijeni imade pećina, koja prolazi kroz cijelo brdo, a duž pećine korito je potociću, koji s jedne strane utiče a s druge izvire. Narod vjeruje, da je sa grada bio prokopan kršem bunar, kroz koji bi gragjani u ratno doba dobavljali iz te pećine vodu. Taj grad Prozor, komu se danas još vide ostanci tvrde kule i nešto bedema, spominje se već u godini 1366. Ban bosanski Tvrtko izdao je tu na 11. augusta „pod Prozorom u Rami“ darovnicu, kojom dariva Vučku Hrvatiniću grad Sokol na Plivi, a značajno je istaknuti da ga dariva „za negovu vjernu službu u ono vrijeme, kada se podvije na me ugr'ski kral' u ime Ludovik, i prihodi u Pljevu, pod' Sokol', i ondazi mi vovoda Vl'kac' vjerno posluži; i za negovu vjernu službu dah' mu grad u Pljevje u ime Sokol' s' v'som' Pljevom' ot' meje do meje...“

U ruke Hrvatinića došao je do malo vas kraj na zapad Vrbasu. Vukčev nasljednik Hrvoja, koji se dovino splitske Hercegovine i cijelog „Dönjeg kraja“ od Vrbasa do Dalmacije, dobio je valjda i Ramu; bar nosi u svom grbu istu, mačem i oklopom oružanu ruku, koju nalazimo i u starom grbu Rame, a današnje Bosne.

Sve do provale Turaka za sultana Mehmeda II. Fatije ne spominje se Rama. Istom kada je ugarski

Podmorski brod „Le Goubet“.

kralj Matija oteo Jajce (1463.), te u nj uljega, izdao je listinu, kojom dariva Ramu sinu hercega Stjepana Vladislavu Kosačiću, da ga nagradi za junaštvo, kojim je branio Hercegovinu te protjerao dušmane iz Ključa i Ljubuškog.

Tako pregje Rama a s njom i Prozor u ruke Kosačića. Nu ne osta dugo tako u ono ratno doba. Osvajačka sila sve se dalje promicala, sve korak po korak pritisnula Bosnu, pa i jurišom osvojila grad Prozor, a s njime i svu Ramu.

Narod priča, da je Prozor pao izdajom neke babe, koja je odala vrelo iz koga podsjedniti gragjani dobavljahu vodu. Dušmani odvratiše ono vrelo i tako natjera gragjane žegji, da se predadoše.

Rama pala je valjda već 1464. Osmanlijama u ruke, jer grad Jajce jedva je dospio da brani krajinu, dočim bosanske paše gospodovahu svom ostalom Bosnom.

Rama, nekoć sijelo bosanskih bogomila, postala je podjarmljenim krajem, kojim gospodovahu dugo godina bezi Kopčići.

Pod razvalinama kule prozorske, koju valjda porušije za osvojenja, nanizaše se kuće muhamedanskih aga, a ta naseobina umnožala se toliko, da je u njoj bilo godine 1655. osamdeset kuća. (Danas imade u Prozoru 195 kuća.)

*

U katoličkog kršćanluka na glasu je manastir ramski sa crkvom sv. Petra, koji je osnovan na današnjem Ščitu negdje pod konac XV. vijeka a kako se misli oko godine 1493., jer se u to vrijeme spominje kustodija ramska.

Taj manastir mnogo je toga prepatio za nevolja prošlih vijekova, a sudbinu mu potanko je opisao današnji gvardijan tog manastira, fra Jeronim Vlatić u knjižici „Uspomene o Rami“ (Zagreb 1882.).

1521. ili 1523. poharaše ga age prozorske, 1532. opljačkase ga haramije, a oko polovine XVI. vijeka bijaše tamo velik pokolj, te pade šest Franjevaca, kojim danas Franjevci poštivaju uspomenu kao mučenicima svoga reda.

Fra Jeronim Vlatić uzima, da se taj pokolj zbilo u godini 1557., te se poziva na jedan natpis; ali taj natpis nije drugo već spomenuti ulomak rimskog kalendara, te nije sa manastirum u nikojem savezu. 1687. diže se opet navala na manastir, a fratri ne mogav više da trpe i da plaćaju beskrajne globe, iseliše otale u Sinj. Sam gvardijan Matić zapalio je crkvu svojom rukom, da se tako ne obeščasti.

Od sela, koja se nanizaše dolinom Rame, zanimljivo je selo Kopčići, što ga osnovaše bezi Kopčići. U njemu je lijepa džamija sa visokom munarom, sazidana pred jedno 70 godina, od kamena izragjena na ruševinama starog manastira.

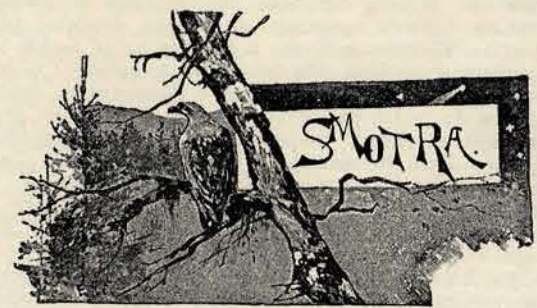
Na glasu je ondje i ahar — veliki han, u komu je u prvašnje vrijeme svaki prolaznik nalazio slobodan konak.

Dok su bezi gospodarili onim krajem, držao je svaki odžak u tom aharu sobu za se. Kad bi došao putnik, uljega u to slobodno baš u sobu, koja bi mu se sviđjela, jer su bile sve otvorene, te bi se ondje smirio. Bezi bi poslali onda momka, da vidi u kojoj se

je odaji putnik nastanio, a vlasnik one sobe imao je da se brine za gosta. Ako je večer, spremio bi mu večeru, a po večeri došao bi i sam na eglenu. Osobito lijepo je istaknuti, da bezi to gostoljublje nijesu samo muhamedancima iskazivali, već i kršćanima i svakome, bio bogat ili siromah.

Zanimljiv spomenik iz vremena osmanlijske vladavine je turbe prvoga bega Kopčića, koje se nalazi u selu Varvari, tik do one velike već spomenute prehistoričke gromile. O tom Kopčiću priča narod, da mu je sultan obećao onoliko zemlje, koliko može za dan objašiti. Od Rame obletio je beg sela po Duvnu, Ljubuški i Mrkdol-planini, te se pred mrak vratio u Ramu, gdje je kod Varva pao s konjem mrtav. Tamo ga sahraniše i načiniše mu turbe, a od onda nastala je u narodu poslovice: „Obilazi kao Kopčić Duvno“!

Dr. Truhelka.

* Priznanje Nj. Veličanstva cara-kralja. Dne 1. pr. mjeseca otvorena je IV. temporerna izložba voća i prirodnina na budimpeštanskoj milenijskoj izložbi, a dne 7. počastio ju je previšnjom posjetom naš ljubljani car-kralj Franjo Josip.

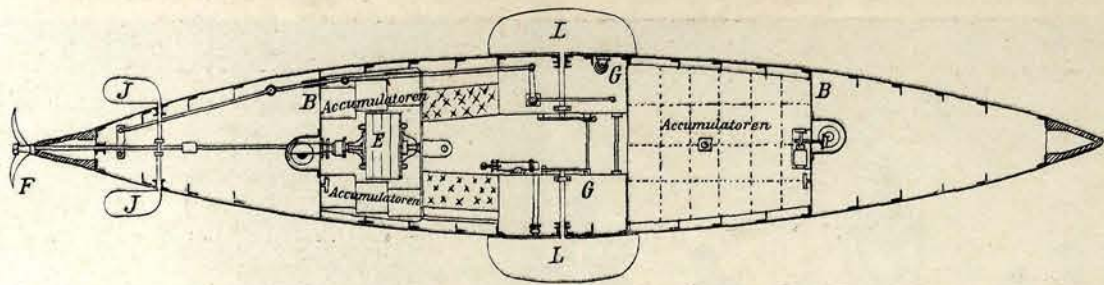
Tom je prilikom Nj. Veličanstvo osobitim udvijenjem promatralo obilnu kolekciju suhih šljiva, što ju je izložila bosansko-hercegovačka zemaljska vlada, koja na žalost radi poodmaklog vremena nije mogla izložiti voća, pošto zbog velike udaljenosti ne bi bilo stiglo svježe i milovidno.

Tim sjajnije prikazala se je krasna i bogata zbirka naših suhih šljiva, koje su dobro poznate po čitavom svijetu, a Nj. Veličanstvo se čudom začudilo, kad Mu je vladin savjetnik g. Kosta Hörmann rekao, da su to proizvodi ljetosnjeg ploda.

Velikim interesom slušalo je Nj. Veličanstvo razjašnjenja vladinog savjetnika g. Hörmanna, kako šljive u Bosni i Hercegovini tako rano dozrijevaju i kako se vlada toliko svojski zauzimalje za racionalno sušenje, pak da je lako moguće već sada razasijljeti ljetosnji plod, koji ove godine iznosi ravno četvrt milijuna metričkih centi.

Rado je Nj. Veličanstvo čulo, da se sušenjem šljiva bave svi domaći žitelji Bosne, i da se uvećom francuskih i rekonstrukcijom domaćih pušnica mogu bosanske šljive sigurno da omjere sa izvrsnim francuskim plodom. U dokaz tomu eto fakat, da se bosanske šljive šalju čak i u Ameriku. M. Šp.

* Temporerna izložba naše peradi. Dne 14. oktobra otvorio je ugarski ministar Darányi u Budim-

Podmorski brod „Waddington“. (Horizontalna presjeka.)

pešti povremenu izložbu peradi, gdje se je natjecalo 170 izlagača s više neg 4000 zastupnika krilata svijeta o prvenstvo. Bilo je tu na okupu svakojake vrsti peradi, od milopoje kanarinke, do skupocjenih stranih pasmina gusaka i tuka, a sve po izbor eksemplari. Košto i prije, tako se i na ovoj povremenoj utakmici lijepo istaknuše Bosna i Hercegovina sa nekih 400 komada običnih i oplemenjenih i ukrštenih Langshamki, Minorka, Plymouth-Rocka Houdansa, pak biseraka, tukana, Peking i Rouen-pataka, endemskih gusaka, sve iz zavoda u Prijedoru. Da ovaj lijepi primjer nije ostao bez blagodjetna dojma, u prvom redu u okolini prijedorskog gajilišta, dokazuju i privatni izlagači — ima ih do 44 — ponajviše iz Prijedora i Kozarca.

I tako danaske i s ovakijeh mejdana odnosi Hercegovina pobjedu, pak zato naprijed! Majka zemlja tvrdo daje i pruža, ragja i uzgaja, al ondje, gdje po njoj hodaju *dobri gospodari* — tamo obilno dariva.

M. Sp.

* *Dr. Julije Grégr*, česki politički spisatelj, osnivač i urednik „Narodnih Listi“, umro je dne 5. pr. mj. u Pragu. On se je rodio 19. decembra 1831. na Březradu u Kraljičinom Gradcu, svršio gimnazijalne nauke u Pragu, gdje je 1859. godine položio čast doktora pravnijeh znanja. Gledajući u profesorima Koubeku, Čelakovskom, Šafařiku ideale rodoljubna nastojanja, pak čitajući djela Palackoga, Havličeka i drugih velikana českoga naroda, oboružao se je neslomivom voljom i ustrajnošću, kojoj je najzad pošlo za rukom, da je god. 1861. pošao u svijet velik politički dnevnik „Narodni Listy“, kao glasnik onog českog kola, u komu su prednjačila imena Palackoga, Riegera, Braunera, Purkinja i Tomeka. Grégr preuze najprije uredništvo, a poslije bude vlasnikom lista, što je bila upravo žrtva, jer je primio s listom 32.000 duga. Pošto je privezao sudbinu uz gorak poziv čovjeka političara, mnogo je stradao, al klonuo nije nikada. Pod zadnje godine svoga života živo se je bavio historijskim studijama, ponaosob proučavao je bjelogorsko doba, dok ga ne pohodi teška neprebolna slabost, s koje se patio pune dvije godine, dok ga smrt početkom prošlog mjeseca zanačljivo ne oslobodi. Bog da ga prosti i pomiluje!

* *Prof. Šime Ljubić*, član jugoslavenske akademije, umro je dne 19. pr. mj. u Starigradu u Dalmaciji.

Šime Ljubić rodio se je 24. maja 1822. u Starigradu na Hvaru. Starinom mu je kuća iz Bosne; porodica Ljubića spominje se među drevnim plemićkim imenima u Bosni, a biće da se je iselila za patarskih nemira. Gimnazijalne, filofske i bogoslovne nauke svršio je Ljubić u Dubrovniku, Splitu i Zadru, te je još kao bogoslov živo prionuo uz proučavanje narodnog jezika i povjesti, pače otpočeo pisati u „Zoru dalmatinsku“ i u talijanski list „Dalmazia“ razne literarne i znanstvene rasprave. U četvrtom tečaju bogoslovije (god. 1846.) izdade u Zadru rasprave: *Običaji Vlaha u Dalmaciji i Ribanje i ribarsko prigovaranje*, a to je bila prva knjiga, koja se je u Dalmaciji odštamala Gajevim pravopisom. U „Zori“ izigjose još mnoge narodne pjesme i poslovice, koje je sam posabrao. Podržavajući privatnu gimnaziju u svom rodnom mjestu do god. 1855., stade marljivo sabirati *grčko-dalmatinske novce*, te *grčke i latinske natpise*, osnivajući tako malo po malo svoju ogromnu zbirku. Mimo to prevedo *F. G. Eichhafa* djelo: *Povjest jezika i književnosti Slavjana*, a na talijanski Ivaniševićevu pjesmu: *Kako se pjesnik naučio pjeti*, uz uvod i život pjesnikov. Za pokreta god. 1848. osnova čitaonicu u svom rodnom mjestu, pak stade pisati i u političke novine, što mu pribavi mnoge tajne neprijatelje, koji najzad isposlovaše, te je 19. juna otpušten od službe; nu pošto izbi istina na vidjelo, dobi je natrag još novembra iste godine i bude premješten u Supetar na Braču. Uz svu trzavicu onih godina proučavao je Ljubić svoju zbirku starijih novaca i napisao o njima opširnu raspravu: *Numografija dalmata* u arhivu c. k. bečke akademije, koja je poslije prevedena u arhivu društva za jugoslavensku povjest u Zagrebu pod naslovom: *Pjenezoslovje dalmatinsko*. God. 1845. bude Ljubić u Beču potvrgjen za učitelja jezika i književnosti slavenske za cijelu gimnaziju, a malo za tim povratu se i opet u Beč, te položi ispit u povjesti i zemljopisu. God. 1856. pošalje ga c. k. društvo za istraživanje i čuvanje starih spomenika u Austriji u Trst, da bude u pomoći učenom dru Kandleru pri istraživanju rimskih naseobina u okolini. Na osnovu Kandlerovih naputaka ode Ljubić na istraživanje u Dalmaciju, a vrtivši se poslije u Trst, predade mu svoj rad o tome, nu Kandler umre, a spisi se zametnuše. Produžujući marljivo istraživanja, sabra tako omašno gradivo,

koje izigje u arhivu c. akademije znanosti u Beču god. 1859. pod naslovom: *Studi archeologici sulla Dalmazia*. Tu se ujedno upozna sa Teodorom Mommsenom, komu je pružio prijateljski na uslugu svoju bogatu zbirku grčko-dalmatinskih natpisa. Za svoje radove u rimskome *Bulletinu* zapade ga čast člana dopisnika (god. 1856.). — U Beču štampao je Ljubić u to doba svoje djelo *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia* i radio uz to neumorno na polju literarne historije, kritike, arheologije i politike. Nu od velike je važnosti po njegov učeni rad ono vrijeme, što ga je kroz tri godine svoga boravka u Mlecima proveo proučavajući diplomatske isprave o *Kleku* i *Sutorini*, gdje je digao ispod prašine do jednu hiljadu omašnih svezaka izvornih depeša, te najzad dovršio taj posao u četiri debele knjige listina i jednoj knjizi zemljovida, izradivši uz to povjesnički predgovor. Mimo taj zvanični zadatak mnogo je proučavao izvorne isprave o padu republike, štampao rasprave: *In riposta all'opuscolo del sig. Vin. Duplancich col titolo „dalla civiltà italiana e slava in Dalmazia“* (Verona 1861.) i dr., pribirao gragju za Danteov ep *„Divina comedia“* (Padova 1866.), iznio materijal o mletačkom govoru pod naslovom: *Scritti in dialetto veneziano nel XIII. e XIV. secolo* i temeljitu raspravu: *Gli ultimi successi di Alberto Waldstein narati degli ambasciatori Veneti* (Arhiv c. k. akademije 1862.). God. 1861. bude Ljubić imenovan profesorom osječke gimnazije, a zatijem po predlogu Račkoga premješten na Rijeku, gdje napisu: *Vladanje mletačko na Rijeci 1509.—10.*, pa u „Književniku“: *O nekojih pjenezih grčkih sa otoka Hvara* (1869.); *Predaje jadranske o Diomedu slovinskom* (1866.), te kritiku Šafařikova izdanja *akta mletačkih, primadležćih k istoriji Srba i ostalih Jugoslavena*. Videći se na mucu zbog školskih knjiga u povjesti i književnosti, napisu na široj osnovi i štampa god. 1864. prvu svesku: *Ogledalo književne povjesti jugoslavenske za podučavanje mladeži*, okle prenese napose sve što se tiče političke povjesti Hrvatske pod naslovom: *Pregled hrvatske povjesti*. Kad su god. 1866. potvrđena pravila o ustrojstvu akademije znanosti u Zagrebu, predložu saboru među 16 akademika i Ljubića, a kad je akademija ustrojila narodni muzej, bude Ljubić 1869. imenovan jednoglasno prvim čuvarom narodnog muzeja. Tek uz sav ogroman posao svog zvanja radio je Ljubić neumorno u „Radu“ i „Starinama“. God. 1879. osnovao je u Zagrebu *„Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva“*, te ga uređivao punih trinaest godina, kiteći ga bogatim nizom temeljitih učenih rasprava ko glavni mu radnik. On je položio kamen temeljac hrvatskoj arheologiji.

Kao učenjak neumoran radiša, kao čovjek prava iskrena ljudina, ostavlja pokojnik časno ime u naučnim krugovima, a blagu spomen u svom narodu. Vječna slava profesoru Šimi Ljubiću!

* *Pozorište*. Vrsna družina gosp. Čirića, koja nam je od lane u ugodnoj uspomeni, otpočela je sezonu sa „*Gjidom*“ od *Janka Veselinovića*, a od prevedenih komada došla je prva na red „*Charleyova tetka*“ u prevodu *A. Mandrovića*. Koliko sudimo okupio je gosp. Čirić oko sebe dobre sile, pak se može s puno nade iščekivati mnogi duševni užitek, makar i u onoj drvenjari uz Miljacku. Našoj pak publici usrdno preporučujemo ovu vrijednu družinu, te neka ne zaboravi na onu staru riječ: da glumac onda najlakše tumači svoju ulogu, kad ne gleda sa pozornice u prazna sjedala pred sobom!

L. G. B.

* *25-godišnjica „Smilja“*. Ovaj omladinski list, pokrenut hrv. pedagoškim književnim zborom u Zagrebu, slavi ove godine svoju 25-godišnjicu. 1. septembra o. g. izišao je prvi broj jubilarnog tečaja, a u njemu je ocrtana historija „Smilja“ i ujedno su spomenuta imena njegovih najvjernijih radnika od početka pa sve do danas. Prve godine uređivao ga je *V. Z. Marik*, a

dalje uređuje ga neprekidno odlični omladinski pisatelj i učitelj učiteljske škole u Zagrebu, profesor *Tomislav Ivkanec*. Taj broj donosi uz ostale lijepe sastavke pjesmu *J. E. Tomića*, poznatoga književnika, kojom je on prije četvrt vijeka pozdravio prvi broj „Smilja“.

J. M.

* *Sa budimpeštanske pozornice*. Da je pozorišna sezona u cvatu, dokazuju tri noviteta u ciglot nedjelji dana: u operi „*Domaći cvrčak*“ od *Dragutina Goldmarka*, u Narodnom pozorištu „*Kralj Samuel*“ od *Arpada Gabányi-a*, a u Narodnom pozorištu za vesele komade „*Starac*“ od *Aurela Follinusa*.

„*Nemo propheta in patria*“ — vrijedi i za Goldmarka, kojemu je tek nakon duga vremena pošlo za rukom, da mu zemljaci iznesu najnoviju operu kod kuće, pošto su je u Beču vidjeli već prije godinu dana. Istina da su se onda razišla mnijenja o vrijednosti opere, pak je pretežni dio sudija tvrdio, da je Goldmarkova vila klonula i da majstoru ne prija svijet nježnih čuvstava i milieu čedna humora.

Goldmark uz svu svoju vještinu nije toliko sretan, a da bi mogao, makar i napisavši dvije opere pune silne dramatike, na pozornicu iznijeti dajbudi plamičak s domaćeg ognjišta, bajni humor skromnog obiteljskog života, pučki idil. Kao jedan od najmarkantnijih ličnosti moderne glazbene literature, koji je u „*Kraljici Sabi*“ i „*Merlinu*“ ocrtao naj-silnije dramske strasti te u carstvo glazbe unio sav čar i sjaj orijenta, trebao je da pokaže u posve novom svjetlu svoju originalnu individualnost. Tek „*Domaći cvrčak*“ u velike razočarava!

Mnogo je dašto kriv libreto po Dickensovoj bajnoj pripovijetki, te nije van niz slika, nježnih lirskih čuvstava i humorističnih položaja, muka doista da od toga sastaviš operu, koja bi ispunila čitavu večer.

Uz to je *Willner*, one jednostavne a toliko krasne prizore Dickensove, preradio bombastom praznih fraza, griješec taktu ili stihu za volju često protiv smisla.

U *Willnerovoj* preradbi postao je onaj fini Dickensov humor komičnom karikaturom. Pozorišna scerenija pak bez logična je spoja, bez ukusa i pjesničke iluzije.

A kakav je tekst, takova je i glazba: bez harmonična spoja; svaki prizor zasebna je pjesma; samo kad i kad odgovara pojmu pozorišne glazbe, koji traži dramsku suvislost tema i karakterističnu im primjenu.

Jedino predigra u trećem činu posvjedočava Goldmarkovu vještinu ritmike, inako se svaki čas namiču reminiscencije na pučku glazbu i na glazbu nove talijanske škole, dapače i novijih opereta!

Bolje nije prošao ni *Gabányi* svojom historičnom dramom „*Kralj Samuel*“, koja je već prije dvije godine izišla kao knjiga i koja se svakako ugodnije čita, nego li na pozornici gleda. Stihovi su naime lijepi, jezik gladak, dikcija zanosna, ali kompozicija ne odgovara tehnicu drame, a što je najveća pogriješka, naslovnik *kralj Samuel* nije junak komada, već mlad poganin *Urkund*, čijeg je oca *Samuel*, kao namjesnik prije mnogo godina dao smaknuti, pak mu je *Urkund* prisego za to krvnu osvetu.

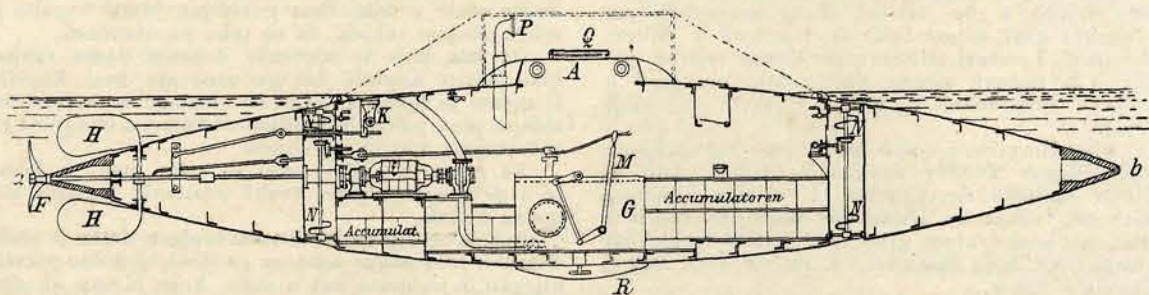
Silesija likova dolazi i odlazi, sve bez ikoje svrhe, a *kralj Samuel*, obožavan u puku, omražen u plemstvu, sve više iščezava, dok ga *Urkund*, pošto mu je *kralj* još spasio život, — probode. I s ovim prizorom svršava komad! Ubojica triumfira, što je od njegova noža poginula plemenita duša!

U čitavoj drami samo su dva prizora vrijedna da se istaknu. *Urkund* ljubi *kraljevu kćer Šebu*, a ne mogavši da je drukčije predobije, najmi ljude da ju silom dovedu u njegov dvor. Nu i *Seba* ljubi *Urkunda*, tek kako je on poganin, ne će da pogje za nj. Brani se molitvenikom u ruci, i govori mu: „*Kršćanin si, Urkunde; jer tko poznaje veliku moć ljubavi, te joj se na zapovijed klanja, taj je već kršćanin, jer ljubi.*“

Drugi je prizor još ljepši. *Urkund* je sam te se sobom bori. Opaziv molitvenik, klekne preda nj, i moli da mu pribavi *Šebino* srce: „*Gledaj; ponosni Urkund kleči pred tobom, moleć te, da mu pomogneš!... Ljubim kraljevu kćer Šebu, čini, da i ona mene ljubi! Čuješ li, križu?... Želiš li, da te poljubim?... Pa dobro, poljubiću te, samo mi pomogni, križu!... križu!...*“

Križ mu nije pomogao. Ljubi ga poganica *Vira*, koja nije podnosila takmice uza se, te *Šebu* probode.

I *Gabányi-u* je pljeskalo mnogobrojno općinstvo, manje u priznanje za ovaj vrlo slab komad, već radije što je već dugo „*kućni*“ pjesnik narodnog po-

Podmorski brod „Waddington“. (Uzdužna presjeka.)

zorišta, koji po želji stvara drastično-komične komade za svakdašnji repertoar. Ovakav pak čovjek vrlo je skupocjeno pokućstvo u svakoj pozornici.

Najlošije je prošao *Follinus* (šovinistima nije ni ime po volji!) sa svojim „Starcem“, koji ni nije starac, već lakkouman ženkar, goropadan svadljivac i prevejana lija.

U čitavom komadu, nizu nesuvislih, slabo duhovitih ali tim drastičnijih epizoda, nema ni trunke, da opravda prikazivanje komada na pozornici, u koje je zadatak da goji dobar ukus i zdravu komiku.

Šteta glumačkog truda! M. Šp.

* *Kopanje i proizvodnja zlata u južno-afrikan-skoj republici* iznašla je god. 1895. 2.509.851 once, a to je 78.035 kg, dakle za 7.587 kg više nego prije.

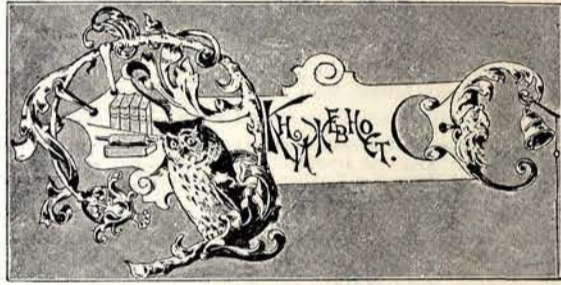
Evo kako je ta proizvodnja napredovala od godine 1884. pa ovamo:

1884.	91 kg
1885.	54 "
1886.	312 "
1887.	1.522 "
1888.	8.693 "
1889.	13.394 "
1890.	16.800 "
1891.	25.977 "
1892.	40.092 "
1893.	48.981 "
1894.	70.448 "
1895.	78.035 "

Svega dakle . . . . . 304.999 kg

U tim zlatnim rudnicama imade 61.650 radenika, a među njima samo 7523 bijelih ljudi. — Dužina radničkih galerija iznosi 133 km, a ona podzemnih puits forés 48.228.

Iskopano je svega 4.377.142 tona rude. Mra.

* *Bosna i Hercegovina na milenijskoj izložbi u Budimpešti* god. 1896. Izdavanje izložbenog ureda bos. herceg. zemaljske vlade. Ovo ugledno djelo, koje posvjedočuje veliku redakcionu brigu, u nježnoj pažnji, da se trud i napredni rad našeg svijeta dostojno predaju javnosti na ogled, ne možemo drukčije popratiti nego timjem, da je naprosto patriotska dužnost pročitati u njem prekrasne članke u I. dijelu. Tu će čitaoc da naiđe na zdrav i racionalan postupak, kako se je to radilo u ove krajeve, dok se došlo do toga da dan danaske ova Herceg-Bosna može ponosna lica iznijeti svagdje na javnu ocjenu svoje prirodne i industrijalno blago. Nijesu to suhoparni referati, već plodovi simpatična stručna proučavanja, slika kulturne povjesti novoga doba. S toga gledišta preporučujemo ovu knjigu svakomu, koji se prijateljski zanima za napredak ovijeh krajeva.

* „*Svetle slike*“ iz prvih dana hrišćanstva od Drag. Ilijca. — Knjiga druga. Sremski Karlovci. Srpska Manastirska Stamparija. 1896.

„*Trnov venac*“, „*Vaskresenje*“, „*Savle*“, „*Ananije*“, — tako se zovu te slike.

U prvij je svesci pisac iznio (osim slike *Stefan*) priče, koje nijesu samo „svijetle“ po sjaju nove ideje, nego i po sjaju srećnih (po ljudskom shvatanju) dogogjaja iz Covjekova života. *Stefan* im daje krvavu i mračnu pozadinu. Kontrast je ovdje, izmiješala se harmonijski svjetlost sa sjenom, a te na oko nesuvisle slike postaju glavama jednog romana.

II. sveska *Svetlih slika* nije nastavak onog veličajnog romana, nije to zbog nestašice one srećne veze, kojom je spajajući srećne i svijetle dogogjaje pisac znao postići cjelinu. — Hristos je već mrtav, a da bi se postiglo jedinstvo romana u ovoj drugoj svesci, trebalo bi jedno lice da kao prirodno središte sjaji u svim tim slikama. Bogorodica, Petar, Savle ili Magdalina mogaše možda postati takvi centrom i kao neki nosilac glavne ideje. Ono jeste doduše, da se u svakoj ovih slika ukazuje Hristos, ali on je sada nije više onaj — kao u I. svesci — već za najidealnijeg romanskog junaka podoban čovjek. Ove nove slike tako nijesu više dijelovi jedne cjeline, nego su ono, što nam njihov naslov i kaže: svijetle slike velikih, jednom veličajnom mišlju pokretanih dogogjaja.

„*Gaudeamus! post mortem nulla voluptas.*“ — U ovoj maksimi bijaše sadržaj dotadašnjeg života, jer je i samim stolicima bila idealom sadašnjost i ako puna prijevora, ali tek sadašnjost, a ne budućnost. Nazarenac otkriva tajanstvene dveri savjesti i blazirani je Rim stao za nijemom i kamenitom tajnom smrti naslućivati svjetlomrcanje žugjene i ovdje nepostignute, ali tamo nježne sreće. U bahantsko doba, zajedno krvavim uživanjima i zamornome sladostrašću, osjeti grekoromanski svijet čemernu zaoku unutrašnjeg imperativa. I nastaje užasna borba: borba vjere sa

spoznanjem, hedonizma sa negacijom, strasti sa voljom, borba mesa sa duhom. Sa Ganga donese vjetar sjeme na ubave obale Jordana i naskoro provati evijet, koji je mirisom svojim stao razblaživati umornu dušu ondašnjeg besciljnog ljudstva. Uхватило se u koštac jednobojstvo sa mnogobojstvom, judaizam i helenizam, Istok i Zapad. Istok je pobijedio. Dvanaest apostola srušise stotinu filozofskih škola usprkos legijama i imperatorima. Nazaret je pobijedio naglo, ali borba se stala opet uspaljivati renesansom klasika i traje još dan današnji...

Ali Drag. Ilijć nam ni u kojoj priči nije iznio sliku toga dubokog spora, u kojoj bi nam psihološki i na živom primjeru pokazao, kako duh kršćanskog odricanja savladava pogansko obožavanje života, kako okorjeli poganin postaje kršćanin. Taka bi slika bila to punija, što bi izabrano lice bilo zadobenije starinskom epikurejskom ljubaviju života, — to snažnija, što bi taj budući pristalica jednostavne nove nauke bio obrazovaniji. Savle je mogao biti taka studija. Licencia poetica on je mogao imati koleričan, za rezignaciju naskroz nepododan temperament, on je (kao rimski gragjanin) mogao biti bogat i poput mnogih onih čankoliza književnika, koji se skupljahu u razvratnom domu pridvorice Iruda i po bahantskim odajama namjesnika, učenik aleksandrijskih, rođskih ili atenskih filozofa. Ali Ilijćev Savle je običan konservativan Jevrej, kojega odjedared nalazimo na planini Hermonu, gdje, jureći sa Rimljaninom Lentulom Nazarene, baca u bezdan nekoga — Bramina. Savjest mu se uzmuti, a ono slijepo djevojče, koje je pokojni Bramin pratio, još ga više smete svojom postojanošću. I gonjen furijama grizodušja sleti na dobrom konjicu u nijemu, neizmjernu pustinju, gdje mu se javi Gospod i on oslijepi. (Kako je progledao doznajemo iz slike *Ananije*.)

Taj Savle nije poganin, šta više, on vjeruje tvrdo u Jehovu (str. 43.). On goni Nazarene jamačno zbog njihovog jereza prama vjeri otaca. U gonilačkoj jarosti svojoj ima on nešto od pobožnog patriotizma Mojsijevog, koji je češće za vlastiti svoj narod izmolio od Gospoda najgroznije pedepse. Da nije nemilostiv i nemilosrdan junak, ne bi ga zavidijski Rimljani učinili gragjaninom i zapovjednikom — (Ilijć ne veli kake) — čete. Savle bijaše najveći i najomrznitiji krvnik prvih kršćana. I toga demona, toga krutog pristalicu Starog zavjeta, koji je zadavao smrt i muke po sto puta, odjedared dira smrt jednog sumanutog tugjinca, osvaja prijegor jedne djevojčice (sestre Ananijeve, kako iz posljednje slike doznajemo) i plaši velebn mir žute i gole pustinje, kroz koju posigurno nije samo jedared ili jurio jeretike ili sam jašo. — To psihološko crtanje je nevjerovatno, — to više, što pisac Savla na početku priče ne prikazuje sa bolom savjesti zbog kojeg prijašnjeg nedjela. Tek u času, kada je ubio Bramina i našao slijepu Jestiru, „silno ga darnu ovo spokojno lice — i kratka molitva, koja na posljednjem času prosi milosrdje onome, koji joj život uzima.“ (Savlu.) „To ga potseti na ubijstvo Stefanovo i njegovu molitvu.“ (Str. 61.) Sve je to dosta nevjerovatno, to više, što je poznato, da i mekaniji karakteri, nego što je bio Savle, u afektu jednog umorstva ne osjećaju više kroz šum pomamne krvi šaputanje kategoričkog imperativa. To se javlja tek u normalnom stanju živaca. — Scena u pustinji je dakako vjerovatnija, jer čudo, koje drobi planine, moglo je stvoriti i iz Savla Pavla. (Deus ex machina.) — Možda bi bilo najumjesnije, da se obraćenje ovoga i takovoga Savla (a njegove docnije poslanice dokazuju, da je historijski Savle morao biti mnogo obrazovaniji od ovog Ilijćevog), motivisalo mržnjom na Rimljane (dakle patriotizmom), kod kojih Savle — recimo — ne vijaše razloga da zbog unutrašnjih vjerskih pitanja kao stranci liju krv njegovih ljubljenih saplemenika, a iz te se mržnje — recimo — stao ragjati i najprije stid, što on, patriota, s ovim „ganebima“ progoni braću svoju, koji se pretvara u kajanje, u pokajanje kod ubijstva kakog Izrailjca, ali ne kao kod smrti ovog stranca, ovog Bramina.

U slici „*Trnov venac*“ opisuje pjesnik psihološki Bogorodicu, bolove, sjećanje Njezino na Isusove krvave i nijeme muke kod raspeća. I te strašne noći joj se prikaže On, a ona ga moli za onaj strahoviti vijenac od trnja. „Ne diraj majko! Ovo je dar zemlje, kojim se uvenčavaju dela Pravednika. Njega mi valja odneti Bogu Ocu mome.“ (Str. 11.) Ni ta slika nije uspjela.

Čemer te božanske Majke može se smatrati idealom muka svih uciviljenih majka sa izgubljenim sinovima. Dubinu i ogromnost mu daje veličina Marijine duše, a strahotu i grozu užasnan način smrti jedinčeve. Ti bolovi bijahu potencirani bolovi obične kakove majke, a sam Gospod se ukazao da ih ublaži... Suet dostojan jednog Dantea. — Ali pisac nije ocrtao ni bolova ove svoje obične Bogorodice grozovitim bojama strašnog sjećanja. — „A onaj trnovi venac! Onaj trnovi venac! Zašto ne mogoh da ga skinem, bar onda, kada ga snimiše s krsta i položiše u Plašanicu!... A to ga je moralo silno boleti! — pomisli Majka —“

Dakle i ovaki, kaka je, sadržaj *Trnova venca* i *Savla* bijaše odviše ogroman za piščevu fantaziju. Pero Drag. Ilijca bijaše odviše slabo, da i približno istinski opiše obraćenje velikog tribuna crkve i nadzemaljske patnje jedne božanske majke. Za to je trebalo poleta autora „*Visoke pjesme*“ ili „*Knjige Joba*“, bogastva boja kakog Buonartija, umješnosti Rafaelove i dubine Miltonove.

Drag. je Ilijć dobar lirski pjesnik. Ne pristaje mu zlo, kada veli za sebe:

„Pod veneem od oštrog trnja sudba mi život kreće
„Za take pute samo tek duša moja znade!“

Ako se u raznolikosti pjesničkog materijala ogleda mašta pjesnička, onda on natkriljuje fantazijom i svoga slavjenoga pokojnog brata Vojislava, ali pred ogromnošću ona dva pjesnička problema iščezava njegova snaga. Heroje crtaju istinski samo pjesnici-heroji; Rikarda III. Shakespeare, Kajna Byron, Prometeja Aishil i Schelley i t. d. (Da, i Drag. Ilijć ima svog Prometeja.) Flaubert, Bulwer, Ebers, Korolenko, — sve su to pisci, koji su, naoružani svim potrebnim historijskim poznavanjem onoga doba, opisivali drevnu starinu, ali — i ako se kod većine njih vidi da izbjegavaju opisanje gigantskih karaktera i situacija, — kako li često zabašuruju ljepotom prekrasnog stila golotinju psihološkog crtanja!

Koliko li prilike, da nam razapne krila svoje fantazije, a pisac nigdje u tim novim „*slikama*“ nije dostigao ni *Bure na moru* (iz prve sveske). Kakim je plemenitim bojama naslikao n. pr. Danae Jakobsen sliku sa neizmjerno manjim kulturno-historijskim sadržajem *Kugu u Bergamu!*...

Piscu (ili štamparu) omakoše se nadalje neke sitnije pogriješke. (Na str. 22.) kaže pisac *na došavšega*, (na str. 28.) *blešteću svetlost*, (na str. 59.) *oko padajućega Bramina*, (na str. 89.) *zraci zalazeća sunca*. — (Na str. 13.) veli pisac: *niti razmiče tamni veo*, premda n. pr. na str. 25. kaže: *da ne čuje strahote*. Od supstantiva brat mislim da nije pravilan adjektiv bratnjev (*i duša bratnjeva*, str. 72.) — Ni ono: *Joviša mi!* (*vy žta*) na str. 42. ne valja; ne valja ni po nominativu (kod nas usvojenu) Jupiter, ni po latinskoj osnovi Jov—. Samo šteta, što je nekom ovakom omaškom pisac sam parodirao jedan od najljepših svojih opisa:

— „Tišina se širila oko njega (Ananija), ispunjavajući svojom nemoćom sav prostor izmegju zvezdanoga krova i zemlje. *Miris* lotovih bokora delavao se iz rasklopljenih, cvetnih čašica, pa se *razleđavao* oko njega tajanstvenom milinom, slazio u dušu njegovu i tamo se širio *kao osmejak na licu zaspaloga odojčeta*.“ — „*Odojče* je malo prase koje je pođmaklo da se može zaklati i ispeći, ali još ne zna ni za kaku hranu osim materina mlijeka“ — tumači Vuk u Rječniku. I tako se miris lotosova cvijeta meškoltio po duši Ananijevoj kao — smiješak na licu zaspalog praseta (das Säugeschwein, Ferkel, nefrens). Pisac „*Limunacije*“ treba Drag. Ilijću na toj dosjeti da zavidi!

Pošto odabranijem krugu čitalaca „*Svetlih slika*“ kulturnan momenat ondašnjeg Izrailja nije iz daleka tako poznat kao grčki ili rimski, ne smeta, ne odgovaraju li one studijama Toblera, Gerena, Robinsona, Schenkla, vojvode od Lina i t. d. (da ne spominjem Štrausa ni Renana), — to više, što su Ilijćevi opisi, kada nijesu psihološkog sadržaja, većinom slike prirode i okoline, nose dakle uopće karakter topografski. Ali u sliku *Savle* uveo je pjesnik dva, doduše sporedna, lica, čiju nevjerovatnost i historijsku nerealnost može dokučiti svaki, ko u općenitim crtam poznaje povjest drevnosti. Tako piscu ne bijaše dosta da u Judeju dovede jednog Bramina, kojega odjedared vidimo na planini Hermonu kao pratioca sestre Ananijeve, nego taj čovo (kao da je u Putu oko zemlje) sasvim nebraminski deklamuje: „*Ostupi nasilniče!* — *Brama* i *Višnju* (?) kazne onoga, koji, sa obnaženim mačem, pod mirne krovove ulazi. — Ja sam Bramin, kome se javi duh u snu i reče: — „*Sehabedine!*“ — (To će biti prije arapsko ili persijsko nego indijsko ime!) „*Napusti Pagodu* i pogji u vrh planine na kojoj se sastaje Leto i Zima. U Pećini Hermona naći ćeš kamen mudrosti (???)“ Olujina, što je duhnila iz Rima i Jerusalima lomi mladu palmu i raznosi na sve strane pokidano smokovo (!!) lisje. Tamo, u onoj pećini, naći ćeš ga, prikupi ga i sklopi ispred holujine, jer to je amajlija duši, koju Bramini u knjizi mudrosti traže. Idi, sklopi je, jer zli dusi gone holujinu da je i pod zemljom pronagje! —“ (Str. 49.)

— Tako mi Bogova, smisao njegovom buncanju pronaćemo tek tamo! —“ (str. 50.) — uzviknuće kod tih riječi s Lentulom svaki, ko ima od njega malo više pojma o Indijcima! A taj se Bramin i guša sa Savlom.

Da, i onaj Lentul! Pisac ga je prikazao kao pratioca Savlovog. Nigdje ne označuje vojničkog dostojanstva ni Lentulovog ni Savlovog. A taj vojnički čin nije mogao biti od viših, jedno zbog toga, što sam pisac prikazuje Lentula gotovo kao potčinjenika Savlu, koji kao stranac u rimskoj vojsci nije mogao imati nikakog višeg čina, a drugo, što viši „časnici“ nijesu ni „vo vremena ono“ običavali sa malom pratnjom goniti po gori uskoka. A da je Lentul bio kaki „narednik“ ili najviše „poručik“ u društvu sa jednim varvarom, to nije vjerovatno. Lentuli bijahu grana od jedne od najstarijih i najplemenitijih loza rimskih, od Kornelija. Već 390. godine spominje se prvi Lentulus: Lucius Cornelius. Jedan Lentul nikada nije mogao da sa nekom četicom juri po planini neke udaljene provincije za jereticima tugjinske vjere, jer svijetla i uzmožna gospoda bijahu ti ponosni, krivonosni Korneliji! Taj Ilijćev Lentul, ako i jeste postojao, pjevaše možda heksamentre kakog Korini, pijančevaše i kockaše se u kakim ružama i vinom zasutim i prestrasnim bahanalijama, pretresaše hladnokrvno u

cirku, u kojemu se vazduh prolamao od urlika libijskog lava i škrguta zubi očajnog gladiatora, sa kakim slavnim retorom pitanje o vrijednosti života, ili satiraše sa Germanikom na Renu plave orijaše — dok se ono Savle na Hermonu uhvatio u koštac sa „Sehabedinom“. Nagagja se doduše, da je u Judeji bio neki Publ. Cornelius, koji je jamačno napisao ono apokrifno pismo senatu, u kojemu opisuje spoljašnjost Hristovu, ali ovaj Lentulus bijaše Pilatov prethodnik u službi; da je dakle i htio, onako rimske krvave šale radi, nije mogao da juri Jevreje sa — Savlom.

U *Ananiji i Vaskresenju* je pisac tako kao i u prvoj svesci riješio svoj zadatak. A one istaknute omaške biće rezultat prenatrpanog rada, a mogu se potkrasti svakome književniku od zanata — A druga sveska „Svetlih slika“ jamačno ne bijaše po Horacijevom receptu 10 godina u fijoci...

Pokušao sam iznijeti sve, što mi se učinilo manom i zbog čega kao da malo zaostaje drugi za prvim dijelom tih „slika“. A da spomenem sve što je lijepo i dobro u njima, valjalo bi mi sve, što valja prepisati. Ko želi da mi u istinu prištedi prepisivanje gotovo cijele druge ove sveske i da dobije jasan pojam o toj knjizi (jer to iz mog ovog razlaganja zbog iznosnja samo mračnih tačaka u tim svijetlim slikama ne može), neka kupi tu pjesničku knjigu.

A. G. Matoš.

* *Histoire abrégée de la guerre franco-allemande 1870.—71.* Napisao Rousset, zapovjednik više vojene škole.

Biće možda poznato našem čitalačkom svijetu, kako je francuska akademija odlikovala ovo veliko Rousset-ovo sa najvećom nagradom. Akademija je to učinila sa neospornim pravom, jer Rousset u tome svom djelu sa rijetkom vještinom i bespristrasnošću opisuje žalosne događaje u ratu od 1870. Sa kakvom je namjerom Rousset napisao ovo djelo, razjašnjava se otuda, pošto veća historička djela u 7—8 debelih svezaka ne mogu biti pristupačna širem krugu čitalačkom. Da bi dakle ukratko i u maloj knjižici pisac opisao sav dogadjaj, izdato je djelo pod gornjim naslovom, gdje se po nešto opaža prekomjerno skraćivanje, tako da ono izgleda sličnije kakvom ratnom dnevniku ukratko napisanom o važnijim tačkama iz francusko-njemačkog rata; u ostalom pak, ne imajući kakvog boljeg djela o tome, koje bi davalo opširniji obavještaj o toku tog rata, gornja knjiga — provejana srdačnom iskrenošću i rodoljubljem piščevim, može služiti za pouku moralnu i rodoljubivu, bolje nego i jedna druga koja historija.

Mld.

* Od pisca „Ljetnih noći“ primismo ovo pismo:

Gospodine uredniče!

Molim Vas da izvolite u narednom broju „Nade“ uvrstiti sljedeće retke:

U br. 40. ovogodišnjeg „Vijenca“ izišla je notica o mojoj najnovijoj knjizi, pa se megju ostalim nalaze tamo i ove riječi:

„Pripovijedanje o prvoj ljubavi Lucijinoj kao da je za to tu, da se *prepriječi* umirni konac novom ljubavlju Branka i Lucije, kako bi očekivao čitalac, komu lik Branka dolazi kao stari znanac iz djela jednog francuskog književnika. *Nadjemo li taj pendant liku* Brankovu u francuskoj književnosti, svrnut ćemo se još jedanput na Borotinu pripovijest.“

Ne namjeravam pobijati svih neispravnosti, što će ih još kritici o mojoj knjizi izvesti, ali gore citirana izreka zvuči mi nekako, kao da sam ja taj lik Brankov pozajmio — premda pisac notice to ne tvrdi izvjesno (a tim gore po njega), jer se očito ne sjeća pravo tog starog znanca, nego će ga tek potražiti. To ga u ostalom nije priječilo da autora već sada malo bocne.

Potvore s plagiranja danas, gdje su jedan Goethe i Byron, Mascagni i Leoncovallo, Sardou i mnogi drugi — plagiatori, prelaze već u smiješno, pa bih i tu mogao navesti glasovitu Goetheovu izreku o uzimanju sujeta, da mislim na svoju obranu. Ali ne obazirući se na sitnice, kao što je ona da se govori u notici o ljubavi Branka i Lucije, o kojoj u mojoj knjizi nema govora i koja ima da prepriječi umirni konac (!), — ja hoću samo da pomognem piscu one notice, da se dosjeti onome, što mu je nejasno lebdilo pred očima.

Što su poznatiji francuski književnici stvorili likova, svi profilirane pred „okom duha moga“, ne bih li našao uzor mom jadnom Branku. Kod jednoga se zaustavih, kod jedinoga, koga se je pisac notice mogao mračno sjetiti: Rogera de Louvercy u Feuilletovom romanu: *Le Journal d'une femme*. U IV. poglavlju tog romana naći će pisac notice opis Rogera, pa će vidjeti da oba imaju to zajedničko: — da vole konje i pse. Što više sličnosti megju njima nema; što je jedan od njih duševno a drugi tjelesno sakat, — to je dakako puki slučaj, koji se ne može zamjeriti kritiku, koji unaprijed nešto tvrdi, o čemu će se tek kasnije uvjeriti, odnosno razuvjeriti.

U ostalom moji prijatelji, koji znadu kako su nastale „Ljetne noći“, znadu i to, da mi nije trebalo lik Brankov posugivati u francuskoj knjizi, dok sam ga mogao naći živa u hrvatskom društvu.

No to su malenkosti, a našoj knjizi ne treba savjesnosti i spremnosti kritike.

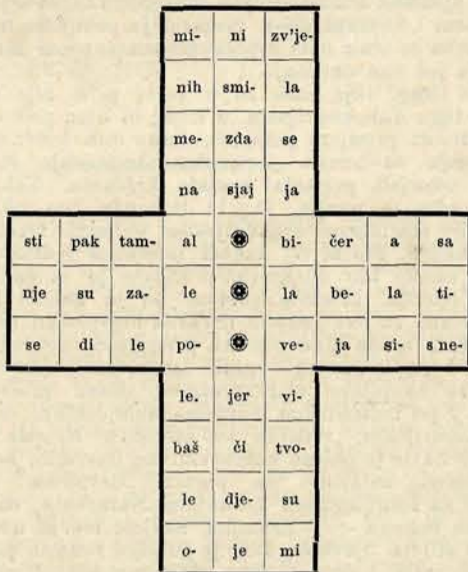
Zahvaljujem Vam, gospodine, što ste ustupili mjesta ovim mojim retcima.

Novi, 7. oktobra 1896.

Vl. Borotna.

Konjićev skok.

Sastavila Anica Velikanović.

Križni anagram.

Sastavila E. pl. E.

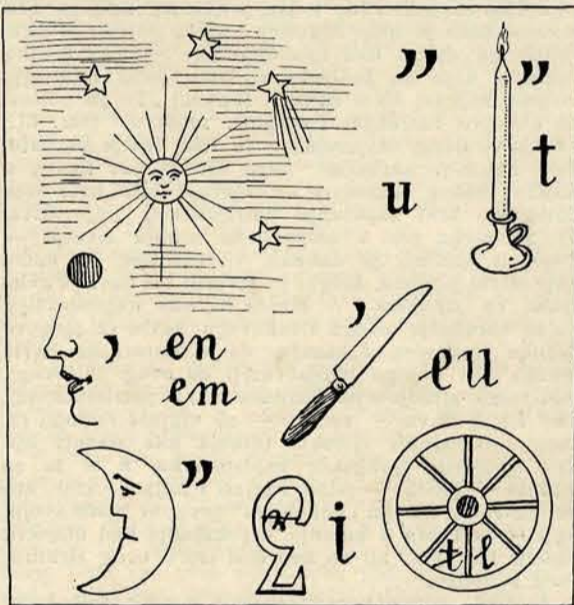

Umjesto brojeva umetni zgodne slovke, koje će ti dati ove riječi:

- 1 — 2 — Piće.
- 2 — 1 — Mjesto u hrvatskom primorju.
- 1 — 3 — Ratarsko orugje.
- 3 — 1 — Židovsko pleme.
- 2 — 4 — Žensko ime u drami od Ibsena.
- 4 — 2 — Doba u jutru.
- 3 — 2 — Feudalno dobro.

Rebus

od E. pl. E.

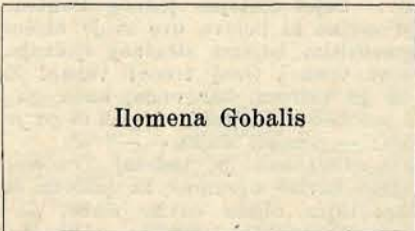
Šaljivo pitanje.

Od Malvine.

U kojoj su varoši sakrivena dva čovjeka, tako da gdje su prvome noge — drugome je glava?

Posjetnica.

Zagonetka od Malvine.

Šta se taji u ovoj posjetnici?

Zagonetka

od Selima.

Ja sam ime i značim ti
Radnika jednoga,
Pet u meni slova ima
I cigla dva sloga.

Odbaciš li zadnje slovo,
Orugje ćeš dobit';
Pa i od tog odbij zadnje,
Pticu ćeš ulovit'.

I od ptice odbij zadnje,
Pitanje je jasno,
Kod kog predlog bez zadnjega
Nač' je vrlo lasno.

Analiitička zagonetka.

Od Selima.

Ja sam riječ od pet slova, a označujem ti nešto po boji. Odbiješ li mi prvo slovo, ostane ti nešto, što mrtvacu treba; odbij i od tog prvo, dobiješ nešto dobrom rukom pruženo, a ako od ovog odbiješ prvo, ostane mjera, od koje, ako se odbaci prvo slovo, ostane opet slovo.

Riješenje konjićeva skoka.

Od Pešlanca iz 19. broja „Nade“.

Gdje bogate njive plode
Žitom različnim,
Perivoji voćem rode
Sočnim i dičnim;
Gdje pastiri kod svog stada
Frule sviraju,
I gzdave djeve rada
Nuz njih igraju,
Ongje j' moja domovina,
Ondje mili stan.

Tordinac.

(Iz pjesme „Moja domovina.“)

Riješili: gđa Katarina Kobovac u Brezovu polju; gg. N. Buntić i Ali Riza eff. Dautović u Vitinici, Franjo Braun na Rijeci, Šimun Popović u Konjicu, Kijevek u Sarajevu, „Pozdrav“ s Leutara, N. Dundo u Poveljim na Braču, Petka i Babinkuk u Trebinju.

Dopisi uredništva.

Ž. J. u B. Hvala Vam na lijepim željama; tek od pripisanih pjesmica teško da koju uvrstimo. Vi megjutim po svojoj sopstvenoj riječi posmatrajte i proučavajte, a mi se potpuno nadamo da ćete i uspjeti. Glede prevoda hvala, imade ih u nas dosta i jedva mogu na red. Ustrajte!

A. D. u V. I najveći pjesnik. kad bi dan i noć samo dragu svoju opjevavo, postao bi jednog kobnog jutra — pjesnik. Strašne li odista sudbine, pak čuvajte se zato umah na početku apolonske karijere!

St. V. u S.

Lice ti nježno ko rosa majska,
A duša kao angjela rajska,
Grudi ti oble ko gruda leđa (!)
Usta ti slagja od sama meda

III

Košto svaki ljubi svoje
Roditelje i svoj dom,
Tako i ja ljubim tebe,
I zavičaj l'jepi moj!

I vi mislite da je ovo — par kako tako rimovanih redaka — poezija? Zapečatite cijeli taj pjesnički pribor, adresirajte ga bijeloj vili i napišite na paket ove svoje stihove:

Divna moja mezmice,
Ja ti želim laku noć!

Za veću sigurnost, ne zaboravite pripisati i ono definitivno: Navijek!

Sadržaj.

Tekst:	Strana
Ksaver-Šandor Gjalški: U žutoj kućici. (Nastavak.)	401
Dragutin J. Ilić: Zodiacus vitae humanae. Pjesma IV.	407
B. Petrović: Naturalizam i njegov utjecaj na najnoviju srpsku književnost	408
Tugomir Alaupović: Slavici	411
Ljubo M. Oborina: U jeseni	411
Pierre Lucki: Tužna povijest	411
Kamillo Zajčić: Pisma iz slovjenskih književnosti. Svatopluk Čech	413
Ivan Trnski: Naopaki san. Spjevao H. Heine	414
Kosta Schwarz: Podmorsko brodarenje	414
M. Nikolić: U spomenar	415
Luka Grgić-Bjelokosić: Mlodosrgje	415
Naša pisma: <i>Macro Spioer</i> . S milenijske izložbe XIV.	416
Uz naše slike: Rama	416
Smotra	417
Književnost	419
Konjićev skok. — Križni anagram. — Rebus. — Šaljivo pitanje. — Posjetnica. — Zagonetka. — Analiitička zagonetka. — Riješenje konjićevog skoka iz 19. broja	420
Dopisi uredništva	420

Slike:

K. Liebscher: Samostan u Ščitu	401
K. Liebscher: Mlinovi u Proslapu	404
K. Liebscher: Vrelo Rame	405
K. Liebscher: Partija u Krupiću	408
K. Liebscher: Mlinovi na Buku, kraj Prozora	409
K. Liebscher: Motiv iz ramske doline	412
E. A. Čepin: Mlinovi na Buku: Žljebovi	412
K. Liebscher: Ramska seljačka kuća	413
Podmorski brod „Le Goubet“	417
Podmorski brod „Waddington“ (Uzdužna presjeka)	418
Podmorski brod „Waddington“ (Horizontalna presjeka)	418